

Aangeboden aan

Kim Knibbe

SCRIPTIEBEGELEIDER

Jan Bremmer

EXTERNE BEOORDELAAR

Brenda Bartelink

TWEEDE BEOORDELAAR

Marjanne Teunissen

1413937

Zwijgende vrouwen

Een scriptie ter afsluiting van de Master Concealed Knowledge
Faculteit Godgeleerdheid en Godsdienstwetenschap

Rijksuniversiteit Groningen, maart 2016

Inhoud

Abstract	5
Inleiding	6
Aanleiding	6
Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie	7
Onderzoeksvraag	7
Terminologie	7
Methode	8
Leeswijzer	8
Hoofdstuk 1 De Gereformeerde Kerk vrijgemaakt	11
1.1 De geschiedenis van de vrijgemaakte kerk	11
Scheuring en inslag	13
1.2 De geschiedenis van de vrouw in confessionele kring	14
De geschiedenis van vrijgemaakte vrouwen in de politiek	15
1.4 Ontwikkelingen in de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt	Error! Bookmark not defined.
Het afnemende ledental en de trek naar de evangelisatie	16
1.5 Voorspellingen	17
Toekomstperspectief	18
Besluit	20
Hoofdstuk 2 Een schets van de theologische discussie	21
Visie van theologen verbonden aan de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt: de Bijbelse discussie ...	21
Gevolgen	24
De theologische discussie samengevat	25
Visie van gemeenteleden; de discussie gezien vanuit de praktijk	26
De jongere generatie	28
Visie van theologen die hebben gebroken met de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt	30
Besluit	31
Hoofdstuk 3 De positie van de vrouw in de Gkv gezien vanuit een ander perspectief	32
Theoretisch kader bij de vergelijking met de synodaal gereformeerden	32
Vrijheid binnen kaders: de positie van de vrouw in de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt	35
Impliciet seksisme	39
Besluit	42
Conclusie	43
Suggesties voor verder onderzoek	44

Nawoord (reflectie)	45
Bibliografie	46
Tijdschriften.....	46
Websites	47
Bijlage: de uitgewerkte interviews	48

Abstract

Deze scriptie behandelt de positie van de vrouw in de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt (GKv). In deze kerk mogen vrouwen geen ambt vervullen, wat wil zeggen dat ze geen dominee, ouderling of diaken mogen zijn.

De laatste jaren vindt veel discussie over dit onderwerp plaats. Tijdens dit onderzoek bleek dat de kwestie niet zozeer bij de gemeenteleden zelf speelt, maar vooral bij de theologische elite. Dit kleinschalig onderzoek gaat niet alleen over deze theologische discussie, maar ook over de rol van de vrijgemaakte kerk in de Nederlandse samenleving, die op de achtergrond van deze discussie speelt. Bovendien wordt aandacht besteed aan het impliciete seksisme dat ten grondslag ligt aan de discussie.

Socioloog Gerard Dekker trekt in zijn boek *De Doorgaande Revolutie* de conclusie dat deze kerk, dertig jaar later dan de 'gewone' (synodale) gereformeerde kerken (nu PKN) in Nederland, langzaam uiteenvalt. Naast de discussie over vrouwen in het ambt heeft de kerk namelijk te maken met een gestage leegloop. Ongeveer tien jaar geleden heeft een behoudende groep zich afgescheiden van de vrijgemaakte kerk. Deze groep kon zich niet vinden in de veranderingen binnen de kerk, zoals de gezangen en opwekkingsliederen uit de evangelische hoek, die naast de psalmen worden gezongen tijdens de dienst. Sommige jongere mensen voelen zich juist meer thuis bij de evangelische beweging.

Niet alle vrouwen kunnen doen wat ze willen doen in de GKv. Vrouwen mogen geen diaconaal werk doen, in de kerkenraad zitten of prediken. Het aantal mannelijke vrijwilligers voor deze taken neemt daarentegen af en dat gat zou opgevuld kunnen worden door vrouwen. Op dit moment mag dat nog niet officieel. In de praktijk zijn er wel vrouwen die het schrift lezen, andere gemeenteleden helpen, de kerkenraad adviseren, kindernevendiensten verzorgen en andere taken verrichten, omdat het noodzakelijk is dat deze taken uitgevoerd worden. Bovendien is er onder deze vrouwen animo voor en zijn sommigen van hen ervoor opgeleid. Er zijn gekwalificeerde vrouwelijke predikanten die hopen dat ze in de toekomst in hun eigen kerk de kansel mogen beklimmen. Voorlopig is dat niet het geval. De synode van Ede concludeerde in 2014 dat er eerst beter gekeken moest worden naar de omschrijving van de ambten.

Deze scriptie schetst de ontwikkelingen van een kleine, behoudende gereformeerde kerkgemeenschap in Nederland die een weg probeert te vinden in de moderne samenleving en die een kerkscheuring wil voorkomen. De GKv bevindt zich in een spagaat tussen de meer orthodoxe leden en de leden die hun geloof meer beleven vanuit het gevoel en minder vanuit de theologische dogma's.

Inleiding

Aanleiding

De Gereformeerde Kerk vrijgemaakt heeft mij altijd gefascineerd. Ik ben opgegroeid in Meppel en daar is een levendige gemeente aanwezig. Als buitenstaander hoor je meestal alleen de verhalen van mensen die bewust uit die kerk zijn gestapt. De kerk zelf is redelijk gesloten en wat ik hoorde van mensen die ervoor hebben gekozen om te vertrekken, was niet vaak positief.

Deze negatieve verhalen kwamen van mensen die teleurgesteld waren in hun kerk. Zo was daar bijvoorbeeld de zaak van een leraar van de middelbare gereformeerde school. Hij misbruikte een jonge leerlinge van hem. Deze zaak werd in de doofpot gestopt en, ook met behulp van de ouders van het slachtoffer, binnen de kerk 'opgelost'. En ook andere gevoelige (zedenzaken) worden het liefst binnen de gemeenschap gehouden.

Een gemeenschap, waar de rijen zich sluiten, als je andere keuzes maakt die niet passen bij het moraal van de kerk, dat was mijn beeld zo'n vijftien jaar geleden. Een intrigerende gemeenschap vond ik de vrijgemaakten, een ogenschijnlijk moderne gemeente. De GKv is geen 'zwarte kousenkerk' dus je ziet geen vrouwen met hoeden en rokken op zondag. Maar toch een kerk met een heel eigen groepsgevoel binnen gereformeerd Nederland.

Natuurlijk is er ook de andere kant van het verhaal. Pas je binnen het stramien (en meestal is dat: heteroseksueel, getrouwd en actief binnen de kerk) dan moet het voelen als een extra grote familie. Een familie waar je op kan rekenen als je ziek bent, een geliefde sterft of anderszins problemen hebt. Vrijgemaakte mensen hebben dankzij de gemeente een extra vangnet van mensen. Mensen die ze al hun hele leven kennen en dat geeft extra steun en troost in moeilijke tijden. Tijdens mijn onderzoek kwam ik erachter dat er generaties zijn (voornamelijk de babyboomers en hun kinderen) die alleen naar vrijgemaakte scholen zijn gegaan en ook alleen vrijgemaakte vrienden hebben en later een vrijgemaakte partner. En dus binnen de Nederlandse samenleving een heel eigen wereld hebben.

Zo'n vijftien jaar geleden kreeg ik kennissen die naar de GKv gingen. Tijdens hun huwelijksplechtigheid tien jaar geleden moest de bruid haar man erkennen als hoofd van het gezin aan de hand van de volgende tekst: *Bruid, heb uw man lief en help hem door in alles het goede voor hem te zoeken. Aanvaard hem als hoofd en ontvang zijn liefdevolle zorg als geborgenheid die Christus u geeft.* Stuitend vond ik dat, zo werd in mijn ogen heel duidelijk gemaakt dat de vrouw een ondergeschikte rol speelde binnen deze kerk, een ándere rol zouden leden van de GKv dat noemen.

Het begin van een onderzoek naar een kerkgenootschap die mij irriteert vanwege de duidelijke ongelijkheid tussen mannen en vrouwen en fascineert vanwege de enorme verbondenheid en loyaliteit van de kerkgangers. Ik denk dat er een vorm van seksisme en onderdrukking heerst in deze gemeenschap. Waar vrouwen niet eens zozeer last van ondervinden in het dagelijks leven en misschien daarom ook niet harder vechten voor een gelijke behandeling.

Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie

De GKv laveert in een spanningsveld. Aan de ene kant vragen de veranderingen in de wereld om een andere invulling van de kerk in het leven van haar leden. Aan de andere kant speelt de angst om bepaalde waarden los te laten een grote rol. De leden van de GKv hebben bij andere kerken gezien wat er kan gebeuren als Bijbelse teksten minder letterlijk worden genomen. Dat de vrijgemaakte kerk de enige ware kerk zou zijn, was altijd het uitgangspunt. Als zij zich net zo ontwikkelen en gaan aanpassen als synodaal gereformeerden, komt het vrijgemaakte karakter in het gedrang. In de man-vrouwkwestie worden argumenten (voor en tegen) gepresenteerd als rationeel. Zo simpel ligt het echter niet. Juist vanwege de onderliggende emoties en achterliggende motieven van mensen (al dan niet theologen), wordt de discussie troebel.

Er vindt binnen de GKv veel discussie plaats over dit onderwerp. Angst voor verlies van de identiteit van de kerk speelt daarbij een grote rol. Met dit onderzoek wordt de kwestie in een breder perspectief geplaatst. Door met een helicopterview naar de zaak te kijken en niet alleen in te gaan op theologische details, wordt aangegeven waarom vrouwen geen recht hebben op het ambt maar wel de taken mogen invullen, een dubbele moraal die zijn weerslag kent in vrijwel alle vrijgemaakte kerken in Nederland.

Onderzoeksvraag

De vraagstelling van dit onderzoek luidt:

Welke factoren dragen bij aan het feit dat de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt tot op heden geen vrouwen tot het ambt toelaat en wat zegt dat over de positie van de vrouw in deze kerk?

Gezien de huidige ontwikkelingen in de samenleving en de manier waarop de kerk zich verhoudt tot deze ontwikkelingen, zou het logisch zijn om ook vrouwen tot het ambt toe te laten. Er zijn binnen de ChristenUnie (gelieerd aan de vrijgemaakte kerk) veel vrouwen actief, en niet alleen op de achtergrond. Carola Schouten, een politica die actief is voor de ChristenUnie en lid is van de Tweede Kamer, is een goed voorbeeld van een publiek figuur uit de vrijgemaakte wereld. Daarnaast zijn er veel vrouwelijke theologen, zoals Almatine Leene, die het vraagstuk op de kaart zetten. In de meeste gemeentes zijn veel vrouwen actief in onder andere diaconale functies, worden taken van ouderlingen overgenomen door vrouwen en zijn er vrouwelijke theologen die niet in hun eigen kerk mogen preken. Kortom: de taken worden al uitgevoerd door vrouwen, maar een benoeming tot ouderling, dominee of diaken lijkt nog een stap te ver. Ik ben van mening dat de GKv hierin achterloopt en met het niet benoemen van vrouwen als lid van de kerkenraad, een poging doet om de toenemende secularisatie van deze kerk tegen te houden.

Terminologie

De begrippen 'vrijgemaakt', 'vrijgemaakt gereformeerd' en 'Gereformeerde Kerk vrijgemaakt (GKv)' worden gebruikt om steeds dezelfde groep te duiden: de GKv. Tien jaar geleden is uit een andere scheuring de Gereformeerde Kerk Nederland Hersteld voortgekomen, de officiële naam. Deze groep wordt ook wel de 'nieuwe vrijgemaakten' genoemd. Daarnaast wordt de term 'synodaal gereformeerden' gebruikt voor de zogenaamde moederkerk van de GKv, de gereformeerde kerk die is opgegaan in de Protestantse Kerken Nederland (PKN). De term 'gemeente' wordt in dit verband gebruikt voor kerkelijke gemeentes en niet voor geografische gemeentes.

Methode

Dit onderzoek is kleinschalig, explorierend en kwalitatief en heeft een sociologische benadering. Het onderzoek heeft een inductief karakter, met als theoretisch uitgangspunt de stelling van socioloog Gerard Dekker dat de GKv hetzelfde proces volgt als de synodaal gereformeerden, alleen decennia later. Met name zijn term 'doorgaande revolutie' is een belangrijk begrip voor deze studie.

Aan de basis van dit onderzoek liggen elf diepte-interviews en een gesprek met een focusgroep. Daarnaast is informatie verkregen door verschillende diensten van de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt (GKv) in Meppel, Ermelo en Zwolle bij te wonen. In het kader van dit onderzoek zijn doopdiensten, belijdenisdiensten, een begrafenis en een bruiloft geobserveerd. Daarnaast is eenmalig een Bijbelstudie-avond bijgewoond.

Bij het brongebruik maak ik voor de conclusie onderscheid tussen de interviews, die meer als explorierend en ter illustratie zijn gebruikt. De opbouw van de conclusie is vooral gestoeld op literatuur en theorieën van meerdere deskundigen op het gebied van gender en religie.

Het doel van dit onderzoek is tweeledig. Ten eerste worden de huidige ontwikkelingen binnen de GKv onderzocht met als doel om te onderzoeken of de vergelijking tussen de GKv en de synodaal¹ gereformeerden van Gerard Dekker nog steeds terecht is. Ten tweede draagt dit onderzoek bij aan de helderheid binnen de discussie over de kwestie van vrouwen in het ambt en wordt er gekeken naar de positie van de vrouw in de GKv op basis van de gehouden interviews. De uitkomst van deze interviews wordt vergeleken met de theorie over neuroseksisme van Cordelia Fine, zoals beschreven in haar boek *Wij Komen Allemaal van Mars*, om te toetsen of er impliciet seksisme ten grondslag ligt aan het gendervraagstuk van de GKv.

Leeswijzer

In hoofdstuk 1 wordt de geschiedenis van de GKv behandeld. Daarin wordt specifiek aandacht besteed aan de positie van de vrouw binnen deze kerk, aan de hand van informatie over de bewegings- en handelingsvrijheid van vrouwen in Nederland in het algemeen en in de politieke partij die verbonden is met de vrijgemaakte kerk: de ChristenUnie. Naast de meer historische geschiedenis worden de recente ontwikkelingen binnen de GKv besproken.

Hoofdstuk 2 begint met de visie van de vrijgemaakte gereformeerde theologen op de discussie. Een aantal theologen die verbonden zijn aan de Theologische Universiteit van Kampen is benaderd door de synode om advies over de kwestie te geven. Aangezien gender in dit onderzoek centraal staat, is het belangrijk om te vermelden dat de benaderde theologen allen mannen waren. Ter verduidelijking van het thema wordt de theologische discussie in hoofdlijnen weergegeven.

De informatie die is verkregen uit interviews komt in het hele onderzoek terug. In hoofdstuk 2 komen de diepte-interviews uitgebreid aan de orde. Alleen de voor dit onderzoek relevante informatie is verwerkt. De uitgeschreven interviews staan in de bijlage. De respondenten zijn mensen die voornamelijk zijn uitgekozen vanwege hun expertise en ervaringen binnen de GKv.

---

¹ 'Synodaal' staat voor de gereformeerde Kerk, aangesloten bij de PKN. In dit onderzoek wordt af en toe de term synodaal gebruikt om het verschil aan te geven met de vrijgemaakte kerk.

Almatine Leene, theoloog, lid van de GKv en lid van de commissie m/v in het ambt;

1. Coby van der Stoep, lid van de GKv, voormalig directeur van de Gereformeerde Pabo en lid van de commissie m/v in het ambt;
2. Sjirk Kuiper, lid van de GKv, ouderling en hoofdredacteur van het Nederlands Dagblad;
3. Fida Teekens-Schuurman, docent, lid van en actief binnen de GKv;
4. Mieke Brink-Blijdorp, theoloog en lid van de GKv;
5. Durk Hak, socioloog, gespecialiseerd in religie;
6. Gerrit-Jan KleinJan, historicus en journalist bij Trouw Religie;
7. Martijn Horsman, theoloog, gemeentestichter en oud-lid van de GKv;
8. Lammert Kamphuis, theoloog, filosoof en oud-lid van de GKv;

Met de andere respondenten is een focusgroepinterview afgenomen. Deze groep bestaat uit twintigers en begin dertigers die allemaal dooplid zijn van de GKv. Het betreft een redelijk homogene groep mensen die regelmatig voor Bijbelstudie bijeenkomt. Op een van deze avonden is de man-vrouwdiscussie besproken in een focusgroepgesprek.

Uit de gesprekken bleek dat de groep anders tegen bepaalde dogma's in de kerk aankijkt dan de oudere generatie. Het verschil is vooral dat de groep minder ontzag heeft voor de hiërarchie in de kerk. Bovendien heeft deze groep minder interesse in de theologische discussie. Daarnaast zijn deze personen minder geïnformeerd over kerkelijke zaken en theologische discussies, in vergelijking met de oudere generatie. Zij lezen bijvoorbeeld het Nederlands Dagblad niet of weinig. Zij gaven aan zich meer te laten leiden door hun gevoel dan door theologische dogma's. Naast deze interviews is ook gesproken met Herman Paul, historicus op het gebied van religie, over de term secularisatie.

Ter illustratie worden de interviews uit Lammert Kamphuis' boek *Vrijgemaakt?* gebruikt, waarin dertigers die zijn opgegroeid in de vrijgemaakte traditie vertellen over hun ervaringen en hun besluit om al dan niet lid te blijven van de GKv. Tijdens het onderzoek kwam regelmatig de aanname naar voren dat vrouwen en mannen wel gelijkwaardig mogen zijn, maar niet gelijk zijn. Als voorbeelden hiervan worden het empathische vermogen van vrouwen en de leidinggevende capaciteiten van mannen genoemd. Om deze aanname te toetsen en in context te plaatsen, wordt in hoofdstuk 3 de theorie van de Canadese psycholoog Cordelia Fine gebruikt. Zij pleit ervoor dat neuroseksisme aan de basis komt te liggen van veel opvattingen over de verschillen tussen mannen en vrouwen. Met een kritische blik kijkt ze naar historisch onderzoek en naar hedendaags breinonderzoek, dat impliceert dat er grote verschillen bestaan tussen mannen en vrouwen. Deze conclusies vinden hun weg naar populairwetenschappelijke boeken en artikelen en dus ook naar het grotere publiek. Fine plaatst deze onderzoeken in perspectief.

In hoofdstuk 3 wordt bovendien de positie van de vrouw in de GKv vergeleken met de positie van de vrouw in onder andere de katholieke kerk, waar de leidinggevende taken van vrouwen ook discutabel zijn. Dat gebeurt op basis van de visie van professor Religie en Gender Anne-Marie Korte. Korte stelt dat de discussie niet versimpeld kan worden tot 'de kerk versus de moderne samenleving'. Volgens haar is de positie van de vrouw en de discussie daarover een rode draad in de geschiedenis van het christendom.

De scriptie wordt afgesloten met een conclusie waarin de belangrijkste resultaten worden besproken. De conclusie eindigt met suggesties voor vervolgonderzoek over dit onderwerp. Een

overzicht van de gebruikte bronnen is te vinden in de bibliografie en de gebruikte gegevens van het empirische onderzoek zijn samengevoegd in de bijlagen.

Hoofdstuk 1 De Gereformeerde Kerk vrijgemaakt

Deze scriptie behandelt de positie van vrouwen in de GKv en de lopende discussie om vrouwen al dan niet tot het ambt toe te laten. Om tot de kern van deze discussie te komen en deze te begrijpen, is het ten eerste van belang om in te gaan op de ontstaansgeschiedenis van deze kerk. Er zijn veel kleine, behoudende protestantse groepen in Nederland. Aangezien de discussie deels gaat over de ontwikkeling en de identiteit van de GKv, wordt de unieke plek van de vrijgemaakten binnen deze groep geschetst.

Ten tweede is de positie van vrouwen binnen deze kerk belangrijk voor dit onderzoek. Daarom wordt de geschiedenis van de vrouwenemancipatie in Nederland kort weergegeven, waarna de positie van vrouwen binnen de vrijgemaakte zuil beschreven wordt.

1.1 De geschiedenis van de vrijgemaakte kerk

De GKv komt uit een traditie van scheuring. De eerste belangrijke afscheiding is de vorming van de gereformeerde identiteit. In 1834 en 1886 vertrokken mensen uit de Hervormde Kerk en in 1892 vormden zij samen de Gereformeerde Kerken in Nederland. Abraham Kuyper speelt in deze ontwikkelingen een belangrijke rol. Hij was theoloog, journalist en politicus. Bovendien was hij grondlegger van de Anti-Revolutionaire Partij (ARP) en de Vrije Universiteit en was hij een korte periode minister-president.²

Toen Kuyper in 1892 zijn nieuwe afscheiding doorzette, gingen veel gereformeerde kerken mee. Deze kerken heten nu de Gereformeerde Kerken in Nederland (synodaal gereformeerden). Eind 2003 zijn deze kerken, samen met de oudere Nederlandse Hervormde Kerk samengegaan in de Verenigde Protestantse Kerk in Nederland. Een klein deel van deze kerk wilde niet mee en ging verder onder de naam Christelijke Gereformeerde Kerken.³

Dit was niet het einde van de roerige periode van scheuring in de gereformeerde wereld. In 1926 preekt de Amsterdamse dominee Johannes Geelkerken dat “de slang in het paradijs niet daadwerkelijk zintuigelijk en waarneembaar had gesproken tegen Eva.”⁴ Zo’n vrije interpretatie van een Bijbeltekst, zoals Geelkerken deed, was niet toelaatbaar volgens zijn tegenstanders. Want wie eenmaal de historische werkelijkheid van de Bijbel laat varen, redeneerden ze, raakt alle vastheid in het leven kwijt. Destijds ontketenden de twee woorden ‘zintuigelijk’ en ‘waarneembaar’ een groot aantal brochures, pamfletten en artikelen. Het ging volgens de betrokkenen om niets minder dan de waarheid.⁵

De groep die het niet met Geelkerken eens was, bleek het grootst. Uiteindelijk besloot de kerkvergadering - die de boeken inging als de Asser Synode – Geelkerken uit de kerk te verbannen. Als een 'schriftaanrander' werd Geelkerken de deur gewezen. De schorsing van Geelkerken bedaarde de gemoederen allerminst.⁶

Een hele reeks landelijke kerkscheuringen was het gevolg. Pas in 1967, zeven jaar na Geelkerkens dood, werd het besluit van de Gereformeerde Kerken om hem te schorsen herroepen. In

---

² ‘Geschiedenis’, *Christelijke Gereformeerde Kerken*, <https://cgk.nl/project/geschiedenis-2/>.

³ ‘Geschiedenis’, *Christelijke Gereformeerde Kerken*, <https://cgk.nl/project/geschiedenis-2/>.

⁴ G.J. KleinJan, ‘Soms sist de Bijbelse slang nog in Assen’, *Trouw* 11 februari 2011.

⁵ G.J. KleinJan, ‘Soms sist de Bijbelse slang nog in Assen’, *Trouw* 11 februari 2011.

⁶ G.J. KleinJan, ‘Soms sist de Bijbelse slang nog in Assen’, *Trouw* 11 februari 2011.

behoudender afsplitsingen, zoals de vrijgemaakte en christelijke gereformeerde kerken, is dat tot op heden niet gebeurd.⁷

Volgens socioloog Durk Hak vergroten de kleine gereformeerde kerken in Nederland (de voor een buitenstaander vaak minimale) verschillen zo uit dat ze de diverse gereformeerde kerken nog steeds splijten. Zo zijn er de vrijgemaakten, de synodaal gereformeerden, de Nederlands gereformeerden en de christelijk gereformeerden. De veranderingen binnen de GKv vinden al langere tijd plaats, maar dat was niet zichtbaar van buitenaf. De synode en de kerkenraad hielden de gemeente strak.⁸

Volgens Durk Hak was het hanteren van een strak beleid een verklaring voor de relatief veilige wereld waarin de GKv zich bevond. De synodaal gereformeerden bepaalden in 1944 dat de letter niet meer gold en zo ontstond de GKv, onder leiding van Klaas Schilder. De nieuwe vrijgemaakte gereformeerden wilden juist wel leven volgens de letterlijke Bijbelteksten.⁹

De vrijmaking van 1944 was een uitvloeisel van de reformatorische opleving onder intellectuelen in de jaren dertig. Rondom verschillende hoogleraren van de Vrije Universiteit ontstond het begin van een beweging van jonge academici en intellectuelen die de betekenis van het calvinisme opnieuw wilde uitdenken. Volgens socioloog Gerard Dekker werd deze vrijmaking door de vrijgemaakten zelf dan ook gezien als een nieuwe reformatie van de kerk, in plaats van een kerkscheuring.¹⁰

In de jaren dertig van de vorige eeuw werden er kritische vragen gesteld bij de visie op doop en verbond in de Gereformeerde Kerken. Binnen de Gereformeerde Kerken ontstond verzet tegen deze beweging. Vanaf 1936 werd op landelijk niveau onderzoek gedaan naar de leer- en meningsverschillen binnen de kerken. Uiteindelijk deed in 1942 de generale synode (landelijke vergadering) op een aantal punten inhoudelijke uitspraken. De uitspraken van de generale synode werden dwingend opgelegd en disciplinaire maatregelen volgden. In 1944 werd Schilder geschorst en afgezet en werd ook emeritus hoogleraar Greijdanus geschorst. Zij werden beschuldigd van openbare scheurmaking, vanwege hun verzet tegen de niet-Schriftuurlijke leeruitspraken van de generale synode in 1942. Ook verzetten zij zich tegen de dwang van de generale synode om deze uitspraken aan de kerken op te leggen. De bezwaarde kerkleden, die zich niet konden vinden in de leeruitspraken en handswijze van de generale synode, zijn daarom uit de Gereformeerde Kerken getreden. Zij organiseerden hun eigen samenkomsten. Dat gebeurde in eerste instantie publiekelijk in een vergadering in Den Haag in augustus 1944. Later volgden in het hele land groepen kerkleden en kerken. De GKv waren ontstaan en vormden een gereformeerde zuil met eigen scholen en sociaal-maatschappelijke en politieke organisaties.¹¹

Volgens historicus Agnes Amelink is er in alle bespiegelingen over de vrijmaking nooit een bevredigend antwoord gegeven op de vraag hoe het zover heeft kunnen komen in oorlogstijd. Zij benoemt in haar boek *De Gereformeerden* de tegenstellingen rond Klaas Schilder: Schilder was een

---

⁷ G.J. KleinJan, 'Soms sist de Bijbelse slang nog in Assen', *Trouw* 11 februari 2011.

⁸ D. Hak, 'De Gereformeerde Kerken vrijgemaakt en het verval van het narcisme van de kleine verschillen', *Religie & Samenleving* 2(3) (2007): 199-214.

⁹ D. Hak, 'De Gereformeerde Kerken vrijgemaakt en het verval van het narcisme van de kleine verschillen', *Religie & Samenleving* 2(3) (2007): 199-214.

¹⁰ 'Hoezo, vrijgemaakt?', *Gereformeerde Kerken vrijgemaakt*, <https://www.gkv.nl/kennismaken/gereformeerd-vrijgemaakt/hoezo-vrijgemaakt/>.

¹¹ D. Hak, 'De Gereformeerde Kerken vrijgemaakt en het verval van het narcisme van de kleine verschillen', *Religie & Samenleving* 2(3) (2007): 199-214.

geleerde die meeslepend kon spreken en schrijven, maar hij joeg met zijn scherpe pen veel mensen tegen zich in het harnas. Ook wordt hem verweten dat hij te weinig heeft gesproken over de kwestie. “Ik zou willen dat je meer gesproken en minder geschreven had,” schreef een vriend van Schilder.¹² Daarnaast claimt Amelink dat sommige historici menen dat de strijd van Schilder een vorm van escapisme was. Schilder sloeg vierkante taal uit tegen de Duitsers, maar voelde niets voor daadwerkelijk verzet. Door zich te storten op de kerkstrijd had hij een alibi om zich afzijdig te houden van het echte verzetswerk. Hoe dan ook kwamen er na de oorlog mensen terug uit het kamp die merkten dat hun familie verdeeld was in de kerkenstrijd. De ouderling Pieter Kapenga zei daarover: “In het kamp kwamen we allemaal dicht bij elkaar - van welke gezindte dan ook. En dan kom ik terug en zijn we uit elkaar.”¹³

Zeker in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw veranderde de synodaal gereformeerde kerk sterk. De vrijgemaakten konden zich echter afzetten tegen de synodalen. Volgens Hak was dat misschien ook hun kracht: de synodaal gereformeerden waren, zoals hij dat noemt: ‘van god los’ en de GKv was de enige ware kerk. Over het afzetten van de GKv tegen de synodaal gereformeerden volgt later in dit onderzoek meer.

Scheuring en inslag

Een belangrijk punt in de geschiedenis van de GKv is de scheuring in 1967. Tijdens deze scheuring ontstond de Nederlands Gereformeerde Kerk (NGK), een kleinere groep met momenteel zo’n 33.000 leden in Nederland. In de jaren zestig ging de discussie over de belijdenisgeschriften, die in de praktijk bijna hetzelfde gezag kregen als de Bijbel. Het publiceren van opvattingen die niet spoorden met de inhoud van de belijdenisgeschriften zette de discussie over het gezag van de belijdenis en het naleven van de kerkelijke afspraken op scherp. De oorzaak dat het mis ging in de kerk was echter de drang om als kerkleden in alles hetzelfde te denken en te handelen.¹⁴

Een open brief van 25 kerkleden (vooral predikanten) waarin die tendens aan de kaak werd gesteld, leidde tot een kettingreactie aan kerkelijke besluiten. De synode veroordeelde in 1967 de inhoud van deze open brief en dat synodebesluit leidde tot tuchtmaatregelen tegen predikanten en kerkleden die het met de open brief eens waren, maar ook tegen hen die de open brief weliswaar een ongelukkig stuk vonden, maar de ondertekenaars als broeders bleven aanvaarden. Opnieuw kwamen tal van kerken buiten het kerkverband te staan en werden tientallen dominees geschorst en afgezet. Door deze ontwikkelingen is de NGK tot stand gekomen.¹⁵

De NGK kent voor een buitenstaander slechts kleine verschillen met de GKv. In de praktijk komt het erop neer dat de vrijgemaakte Gereformeerden vinden dat de Nederlands Gereformeerden te lichtzinnig denken over de gereformeerde belijdenis. De kerken van de NGK kennen onderling grotere verschillen, van bevindelijk tot iets vrijzinniger, maar zij hebben de mogelijkheid om zelfstandig te opereren. De NGK heeft bijvoorbeeld al vrouwelijke dominees en ouderlingen in een aantal kerken.

---

¹² A. Amelink, *De Gereformeerden*, Amsterdam: Bert Bakker 2001, p. 23.

¹³ A. Amelink, *De Gereformeerden*, Amsterdam: Bert Bakker 2001, p. 23.

¹⁴ ‘Geschiedenis’, *Nederlands Gereformeerde Kerken*, <https://ngk.nl/kennismaken/geschiedenis/>.

¹⁵ ‘Geschiedenis’, *Nederlands Gereformeerde Kerken*, <https://ngk.nl/kennismaken/geschiedenis/>.

Na de eerste scheuring binnen de GKv nam in de jaren zeventig van de twintigste eeuw in de rest van Nederland de verzuiling af. Dit gebeurde niet bij de GKv. In een periode dat alle andere zuilen langzaam afbrokkelden, bloeide deze zuil juist op. Momenteel telt deze kerk nog 120.000 leden.¹⁶

De traditie van scheuring zet zich voort binnen de GKv. Aan het begin van de 21^e eeuw kwam er een microscheuring binnen de GKv en zo'n tweeënhalfduizend mensen stapten op. Het betrof mensen die geen behoefte hadden aan vernieuwing en terug wilden naar de strikte, orthodoxe aanpak.¹⁷ In 2014 vertrok wederom een orthodoxe minderheid uit de GKv. Deze groep bestond uit 850 mensen.

Hervormingen en reformaties zijn binnen de gereformeerde traditie bijna aan de orde van de dag, zo blijkt uit de geschiedenisboeken. De verschillen zijn voor een buitenstaander lastig te duiden.

Durk Hak noemt dit fenomeen: "het narcisme van de kleine verschillen": theologische details uitvergrooten om zo het verschil met 'de ander' duidelijk te maken. De GKv zag zichzelf binnen deze groeperingen als enige ware kerk. Hak laat dat zien aan de hand van een voorbeeld: een vrijgemaakte promovendus zag in de jaren negentig nog dat zijn proefschrift werd aangepast. Hij voerde de vrijgemaakten op onder de noemer gereformeerden.¹⁸ Volgens Hak is dit een typerend voorbeeld van vrijgemaakten die zichzelf beschouwden als gereformeerden par excellence, oftewel de enige echte gereformeerden. In 2006 claimde de GKv dan ook de term 'gereformeerden', omdat de synodaal gereformeerden opgingen in de PKN.¹⁹

1.2 De geschiedenis van de vrouw in confessionele kring

Geschiedkundige James Kennedy geeft in zijn boek *Nieuw Babylon in Aanbouw* aan dat de houding van confessionele christenen ten opzichte van de vrouwenemancipatie schommelde tussen ambivalentie en vijandigheid.²⁰ Nederlandse vrouwen werden honderd jaar geleden beschouwd als handels- en wilsonbekwaam. Ze hadden geen burgerrechten, en de man had volledige zeggenschap over het bezit van zijn vrouw, over haar inkomen en de kinderen.²¹ Ook in het onderwijs werden vrouwen gediscrimineerd. Vervolgopleidingen waren alleen voor jongens toegankelijk. Tegen dit alles kwamen de vrouwen uit de gegoede burgerij vanaf 1870 in opstand. Zij werden daarbij onder andere geïnspireerd door een beschouwing van de Engelse filosoof John Stuart Mill over de onderwerping van de vrouw. Mill pleitte hierin onder meer voor gelijke rechten voor mannen en vrouwen. Zo stelde

---

¹⁶ G. Dekker, *De doorgaande revolutie*, Barneveld: Vuurbaak 2013, p. 8.

¹⁷ 'Wat zijn de Gereformeerde kerken in Nederland (hersteld)?', *Gereformeerde Kerk Zwolle*, [http://www.gereformeerde-kerk-zwolle.nl/kerkverband/de_gereformeerde_kerken_in_nederland_\(hersteld\).html](http://www.gereformeerde-kerk-zwolle.nl/kerkverband/de_gereformeerde_kerken_in_nederland_(hersteld).html).

¹⁸ D. Hak, 'De Gereformeerde Kerken vrijgemaakt en het verval van het narcisme van de kleine verschillen', *Religie & Samenleving* 2(3) (2007): 199-214.

¹⁹ D. Hak, 'De Gereformeerde Kerken vrijgemaakt en het verval van het narcisme van de kleine verschillen', *Religie & Samenleving* 2(3) (2007): 199-214.

²⁰ J. Kennedy, *Nieuw Babylon in Aanbouw. Nederland in de jaren zestig*, Assen: Boom Uitgevers 1996, p. 106.

²¹ A. Pegtel, 'Handelingsonbekwaamheid van vrouwen', *Historisch Nieuwsblad*, <https://www.historischnieuwsblad.nl/nl/artikel/45181/handelingsonbekwaamheid-van-vrouwen.html>

hij dat het niet eerlijk is om te spreken over verschillen in natuur tussen man en vrouw, omdat de vrouw nooit echt de kans heeft gekregen zich te ontplooien.

De geschiedenis van de emancipatie van vrouwen in de kerk komt voort uit de emancipatie van vrouwen in de maatschappij. De eerste feministische golfbeweging begon in 1870 en duurde tot ongeveer 1919; toen kregen vrouwen actief kiesrecht. In 1911 kreeg Nederland ook haar eerste vrouwelijke dominee: Anna Zernike. Zernike was dominee in de doopsgezinde kerk in Bovenknijpe.²² Toch stonden confessionele overheden het tot halverwege de jaren vijftig van de vorige eeuw niet toe dat getrouwde vrouwen buitenshuis werkten.²³ In 1953 mochten vrouwelijke aanhangers van de ARP (met een overwegend gereformeerde achterban) actief meewerken in de partij en tien jaar later kwam de ARP met de eerste vrouwelijke afgevaardigde voor het parlement.²⁴

De tweede feministische golf begon rond diezelfde periode in 1965. Het begin van de tweede feministische golf werd in Nederland min of meer ingeluid met de Nederlandse vertaling van het boek *De tweede sekse* van Simone de Beauvoir (1908-1986). Het boek was in 1949 verschenen, maar vond pas later weerklank in Nederland.²⁵

In Nederland kan een begin van de 'tweede golf' gemarkeerd worden met de oprichting van Man-Vrouw-Maatschappij (MVM) in 1968, gevolgd door de actiegroep Dolle Mina eind 1969, die in de eerste maanden van 1970 naar buiten trad met ludieke acties. Zo bonden ze openbare urinoirs dicht met roze linten uit protest tegen het ontbreken van openbare toiletten voor vrouwen. In MVM en Dolle Mina waren ook mannen actief. Beide groepen maakten zich sterk voor o.a. afschaffing van wettelijke discriminatie van vrouwen, legale abortus, kinderopvang en vrouwenarbeid.²⁶

Onder confessionele christenen groeide ook het besef dat er veranderingen moesten komen voor vrouwen. In het begin van de jaren zestig hadden voorheen behoudende christenen besloten dat ze zich niet meer zouden verzetten tegen het opkomende feminisme. Mensen uit progressievere katholieke kringen namen zelfs deel aan deze strijd.²⁷ Hoewel confessionele christenen tot in de jaren zeventig weerstand bleven bieden tegen de ideeën van het feminisme, was hun weifelende verzet (met uitzondering van de abortuswetgeving) volgens Kennedy nog slechts een zwakke nagalm van hun standpunten in de decennia ervoor. Veel mensen geloofden in die tijd dat de strijd om de emancipatie van de vrouw was voltooid.²⁸

De geschiedenis van vrijgemaakte vrouwen in de politiek

De deelname van vrouwen aan het Gereformeerd Politiek Verbond (GPV) was in de jaren tachtig en negentig nog gering, in vergelijking met de andere politieke partijen. Ook bleef het GPV zich principieel verzetten tegen de zogenaamde emancipatie-ideologie. In de praktijk wees de GPV volgens Klein niet meteen alle ideeën af.²⁹ In 1990 kreeg de partij de eerste vrouwelijke gemeenteraadsleden. Een jaar later volgde het eerste vrouwelijke statenlid.³⁰ In de jaren tachtig was

---

²² M. de Baar e.a. (red.), *Honderd jaar vrouwen op de kansel 1911-2011*, Hilversum: Verloren 2011, p. 89.

²³ J. Kennedy, *Nieuw Babylon in aanbouw*, Amsterdam: Boom 2016, p. 106.

²⁴ J. Kennedy, *Nieuw Babylon in aanbouw*, Amsterdam: Boom 2016, p. 107.

²⁵ M. de Baar e.a. (red.), *Honderd jaar vrouwen op de kansel 1911-2011*, Hilversum: Verloren 2011, p. 89.

²⁶ 'De tweede feministische golf', *Atria*, www.atria.nl/publicaties.

²⁷ J. Kennedy, *Nieuw Babylon in aanbouw*, Amsterdam: Boom 2016, p. 109.

²⁸ J. Kennedy, *Nieuw Babylon in aanbouw*, Amsterdam: Boom 2016, p. 110.

²⁹ E. Klei, *Klein maar krachtig, dat maakt ons uniek*, Amsterdam: Bert Bakker 2011, p. 248.

³⁰ E. Klei, *Klein maar krachtig, dat maakt ons uniek*, Amsterdam: Bert Bakker 2011, p. 250.

er nog wat protest omdat er een vrouw op een verkiesbare plaats voor de gemeenteraad stond. Dit protest had geen succes. Het vrouwenvraagstuk was voor veel GPV'ers niet van groot belang.³¹

Klei geeft als een van de succesfactoren aan dat vrouwen die in de politiek wilden, dat simpelweg deden zonder zelf voor al te veel ophef te zorgen. Klei denkt dat het protest tegen vrouwen in de politiek groter was geweest als de GKv dit meer onder de aandacht had gebracht.³² Dit is een belangrijk punt, want ook binnen de kerk is te zien dat vrouwen zonder veel toestanden taken overnemen van mannen. Dat gaat haast op natuurlijke wijze. Ook geeft Klei aan dat de praktijk sterker bleek dan het principe, een fenomeen dat zich in de geschiedenis van de vrijgemaakten lijkt te herhalen.³³ In 1995 stond al in het Reformatorisch Dagblad dat de Staatkundig Gereformeerde Partij (SGP) het moest aanvaarden dat de Reformatorische Politieke Federatie (RPF) en het Gereformeerd Politiek Verbond (GPV) politiek actieve christenvrouwen op hun lijsten plaatsten als de kleine christelijke partijen gingen samenwerken. De GPV en RPF konden aan de SGP geen concessies meer doen door vrouwen van hun lijsten te halen. De politieke positie van de vrouw was een wezenlijk verschil tussen RPF en GPV enerzijds en de SGP anderzijds.³⁴

Het afnemende ledental en de trek naar de evangelisatie

Tegenover de 170 duizend leden die jaarlijks afhaken bij de PKN en de katholieken staat een aanwas bij de evangelische kerken en de pinkstergroepen van 14 duizend. Bovendien komt die aanwas vrijwel geheel uit christelijke kringen. Het is rondpompen van gelovigen³⁵, volgens Joep de Hart onderzoeker bij het Sociaal Cultureel Planbureau.

Godsdienstsocioloog Durk Hak bevestigt de trend van geloven met het verstand naar geloven met het gevoel, waarvan hij stelt dat hij hem al sinds de jaren negentig ziet. Hak denkt dat jongeren de kant van het evangelische gedachtegoed opgaan. De voorkeur van jongeren en inmiddels ook dertigers gaat volgens Hak meer uit naar het idee dat Jezus iedereen redt in plaats van de predestinatieleer, als ze tenminste nog kerkelijk actief zijn en willen blijven.

“Je ziet nu goed de trek naar de ‘happy clappy’s [evangelische beweging] vanuit de GKv. Deze trek naar de evangelische groepen speelt al veel langer dan vandaag de dag. Vrijheid, blijheid en Jezus voelen in je hart, dat is grosso modo waar het op neerkomt, geen dominee en geen predestinatie. Het is jammer dat socioloog Gerard Dekker dat niet benoemt, want het is volgens mij erg van belang voor de GKv.”

Gerard Dekker geeft in zijn boek *De Doorgaande Revolutie* aan dat het lijkt alsof de GKv explosief is gegroeid in het aantal leden, wanneer de getallen van de synodaal gereformeerde kerk naast die van de GKv worden gelegd. Dekker kiest ervoor om de GKv en de synodalen te vergelijken met een periode van dertig jaar verschil en dan komt hij wat betreft het ledental uit op eenzelfde curve, wat betekent dat het ledental van de GKv gestaag afneemt. Dekker wijt deze afname aan het dalende

---

³¹ E. Klei, *Klein maar krachtig, dat maakt ons uniek*, Amsterdam: Bert Bakker 2011, p. 250.

³² E. Klei, *Klein maar krachtig, dat maakt ons uniek*, Amsterdam: Bert Bakker 2011, p. 250.

³³ E. Klei, *Klein maar krachtig, dat maakt ons uniek*, Amsterdam: Bert Bakker 2011, p. 249.

³⁴ *Reformatorisch dagblad*, 25 november 1995, p. 16.

³⁵ ‘De kerken lopen leeg maar de drang naar het religieuze is onblusbaar’, *Sociaal Cultureel Planbureau*, [https://www.scp.nl/Nieuws/Oudere_nieuwsberichten/Nieuws_uit_2011/De_kerken_lopen_leeg_maar_de_dra ng_naar_het_religieuze_is_onblusbaar](https://www.scp.nl/Nieuws/Oudere_nieuwsberichten/Nieuws_uit_2011/De_kerken_lopen_leeg_maar_de_dra_ng_naar_het_religieuze_is_onblusbaar).

geboortecijfer, maar ook aan het vertrek uit de kerk. Dekker gaat niet uitgebreid in op de trek naar de evangelische bewegingen.

Naast de trek naar de evangelisatie laten recente cijfers zien dat leden ook de kerk verlaten zonder naar een andere kerk of religieuze groep te gaan.³⁶ De GKv verliest opnieuw leden. Het aantal mensen dat het lidmaatschap opzegt zonder naar een andere kerk te gaan neemt toe. Het kerkverband telde in oktober 2014 120.688 leden en doopleden. Een jaar eerder waren dat er nog 890 meer. De terugloop is begonnen na het piekjaar 2003, toen de GKv bijna 127.000 leden telde. Het verlies van het afgelopen jaar is een van de grootste in al die jaren. De vrijgemaakte kerk heeft een geboorteoverschot: er zijn meer kinderen geboren (1604) dan er mensen zijn overleden (681). De terugloop wordt dus veroorzaakt doordat mensen hun lidmaatschap opzeggen. Vorig jaar vertrokken 2147 leden en daarvoor in de plaats kwamen er 721 terug. De grootste verliespost is, met 554 personen, voor het eerst de categorie 'geen kerk'. Een jaar eerder waren dat er 509 en in 2012 waren dat er 467. Ook werden 77 leden 'afgesneden', wat erop neerkomt dat ze door een besluit van de kerkenraad niet langer als lid te boek staan. Er kwamen 107 leden binnen die voorheen geen lid waren van een kerk.³⁷

1.5 Voorspellingen

Zowel buitenstaanders als sociologen, journalisten en mensen van binnenuit signaleren grotendeels hetzelfde: er is een achteruitgang in ledental en een toename in de verbinding met andere kerken. Uit onderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau blijkt dat het aantal mensen in Nederland dat religieus is daalt. Van de leden van de PKN gelooft iets meer dan de helft nog in een geestelijk opperwezen, dat in het onderzoek van SCP wordt omschreven als een persoonlijke god.³⁸ De bevindelijk gereformeerden en evangelicalen vormen 14 procent van de bevolking. Van deze groep gelooft nog ruim 80 procent in een persoonlijke god.³⁹ Op basis van deze cijfers is niet te voorspellen of deze groep zichzelf blijft handhaven door in dezelfde kerk te blijven, vertrekt en zich niet meer aansluit bij een andere kerk of gemeente of een plek vindt in een andere, soortgelijke (evangelische) gemeente.

Socioloog Herman Paul zegt hierover:

“De toekomst voorspellen op basis van historische analogieën, dat is een bezigheid waaraan sommige stoutmoedige godsdienstsociologen zich in de hoogtijdagen van het secularisatieparadigma, een halve eeuw geleden, nog wel eens bezondigden, maar die tegenwoordig zelfs de meest toegewijde verdedigers van dit paradigma (Steve Bruce bijvoorbeeld) beslist van de hand wijzen. Zulke voorspellingen zijn namelijk slechts mogelijk als secularisatie een lineair proces zou zijn dat zich zou gedragen volgens ijzeren

---

³⁶ 'Meer vrijgemaakten verlaten de kerk', *Gereformeerde Kerken vrijgemaakt*, <https://www.gkv.nl/?s=meer+vrijgemaakten+verlaten+de+kerk>.

³⁷ 'Meer vrijgemaakten verlaten de kerk', *Gereformeerde Kerken vrijgemaakt*, <https://www.gkv.nl/?s=meer+vrijgemaakten+verlaten+de+kerk>.

³⁸ Een persoonlijke god wil zeggen dat iemand gelooft dat Jezus goddelijk was.

³⁹ 'Godsdienstige veranderingen in Nederland', *Sociaal Cultureel Planbureau*, https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2006/Godsdienstige_veranderingen_in_Nederland.

wetmatigheden. Ergo, over de toekomst van de vrijgemaakte kerken valt wetenschappelijk gesproken niet zo veel te zeggen.”

Toch is voor dit onderzoek het beeld dat mensen hebben van de vrijgemaakte kerk en haar toekomst van belang. Het geschetste toekomstbeeld geeft een deel van het proces aan waarin de kerk zich bevindt.

Toekomstperspectief

Gerrit-Jan Kleinjan, journalist bij het dagblad Trouw volgt de GKv al enkele jaren en staat achter de vergelijking met de synodaal gereformeerde kerk van Gerard Dekker:

“Ik denk dat als je dertigers spreekt dat zij de kerk al heel anders beleven dan hun ouders. Vroeger moesten ze twee keer naar de kerk, maar ze gaan niet meer twee keer op een zondag naar de dienst. Er is sprake van een totale ontzuiling binnen deze groep. Een tussenoplossing is er namelijk niet, ik denk niet dat er ruimte is voor vrijzinnigheid. Ze zullen oplossen in de evangelische stroom en er blijft misschien een restclub achter die mentaal in een andere wereld leven. De zogenaamde verontrusten bijvoorbeeld, maar dan heb ik het echt over de achterhoede. [...] De ontwikkelingen die deze kerk nu doormaakt, zijn heel interessant. De versnelde ontzuiling is een boeiend fenomeen. Ik denk dat de GKv heel lang verzuild is gebleven vanwege loyaliteit, de sociale omgeving en in alle gelederen kwam je elkaar tegen. Pas een jaar of tien geleden heeft bijvoorbeeld de Utrechtse vrijgemaakte gereformeerde studentenvereniging zich opengesteld voor anderen, maar dat was te laat. De vraag is als je dat unieke loslaat wat er dan gebeurt. De ontzuiling gaat sneller dan bij de synodaal gereformeerden. Maar veertig jaar geleden kon ook niemand bevroeden dat de ontzuiling zo snel zou gaan. De ontzuiling van de GKv is een soort inhaaleffect.”

Sjirk Kuiper, eveneens journalist en zelf vrijgemaakt, hoopt eveneens dat de synode in 2017 een besluit neemt dat een elegante oplossing biedt:

“Een wijs besluit zou ik vinden als ze gemeentes hun eigen koers zouden laten varen. Het rapport kunnen ze niet zomaar aan de kant schuiven. Maar als je het allemaal plaatst in de frame van neergang en achteruitgang zoals sommigen doen dan heb je het verkeerde frame te pakken, denk ik. Want dan zou het onverschilligheid zijn om vrouwen in het ambt te laten, maar bij de mensen die ik ken is het juist vanuit betrokkenheid.”

De toekomst ziet Kuiper dan ook nog niet zo donker in. Volgens hem zijn gereformeerden vanuit het verleden gezien daadkrachtiger dan bijvoorbeeld hervormden. Hij geeft als voorbeeld de Samen op Wegkerken, waarin de gereformeerden een grotere rol speelden dan de hervormden: “De gereformeerden zijn meer een gemeenschap en het soms wat drammerige waarom gereformeerden bekend staan, kan ook heel positief werken. Want er wordt in ieder geval georganiseerd.”

Het vertrek naar andere kerken, dat al jaren gaande is, wijt Sjirk Kuiper aan het vallen van de muren, oftewel het openstellen van de GKv voor invloeden van buitenaf:

“Wij gingen alleen naar een andere kerk als we terugkwamen van vakantie, want dan werden we niet gemist. Nu is het een stuk eenvoudiger om eens bij een andere kerk te kijken. Ik denk dat het moeilijk is om weer te aarden in een andere kerk, als je eenmaal op drift bent geraakt. Er is altijd wel iets waar je het niet mee eens bent.”

Op de vraag of evangelische bewegingen misschien minder theologisch zijn, moet hij lachen en hij besluit met de woorden: "Als vrijgemaakten iets minder theologisch waren, dan hadden we de wissel van de vrouw in het ambt allang genomen. Nu hebben we iemand als Almatine Leene nodig die ons iets aanreikt."

Volgens Durk Hak is de toekomst van de GKv echter minder rooskleurig dan Kuiper schetst:

"Mijn stelling is dat de GKv en de Nederlands Gereformeerden en Christelijk Gereformeerden samengaan, er blijft misschien een clubje bevindelijken over en dat is een onderdeel van een grotere ontwikkeling, want wat blijft er in totaliteit nog over na tweeduizend jaar christendom? Ik denk dat je in 2030 een reformatorisch en evangelicaal clubje hebt aan georganiseerde christelijke religie. Wat overblijft aan mensen die religieus willen blijven, dat vindt wel een plekje of dat nou van oorsprong mensen zijn met een Rooms-Katholieke achtergrond, een reformatorische achtergrond of een evangelische achtergrond. Je ziet het al gebeuren dat orthodoxe christenen naar elkaar toe trekken, Antoine Bodair bijvoorbeeld die schrijft voor het Reformatorisch Dagblad. En ze zullen ook wel moeten, want ze zijn te klein om alleen te blijven. Het is een kwestie van overleven. Er worden minder kinderen geboren en dat geldt helemaal voor de vrijgemaakten. Binnen nu en tien jaar is het vrouwenstandpunt er dan ook door, misschien wel eerder. Dat is duidelijk en nodig."

Coby van der Stoep benadrukt dat ze niet denkt dat vrouwen het beter gaan doen. In haar ogen zijn mannen en vrouwen gelijkwaardig en vullen ze elkaar aan. "Het samen 'aantobben', zo is het denk ik bedoeld," zegt ze met een glimlach. Ze vervolgt:

"Maar ik verwacht op termijn dat we ook met de PKN verdergaan. We zijn als christenen steeds meer een vreemde in de wereld en dan heb je elkaar nodig. Dat zal niet allemaal heel makkelijk gaan. Met de Nederlands Gereformeerden voorzie ik geen probleem, maar de christelijk gereformeerden hebben onderling al veel verschillen, maar hebben daar zelf een soort modus voor gevonden. Elburg is bijvoorbeeld heel zwaar, maar in Deventer werken Nederlands gereformeerden samen met Vrijgemaakten en christelijk gereformeerden."

De hoogtijdagen voor de GKv komen waarschijnlijk niet op dezelfde manier terug en Hak denkt dat het varen van de behoudende koers alleen maar zorgt voor een snellere aftakeling van de kerk:

"Ik denk dat de 'behoudende groepen' binnen de GKv een pyrrhusoverwinning hebben behaald met de uitspraak van de synode in 2014. De meerderheid is bang om leden te verliezen naar de 'rechterkant', en is ook bang voor allerlei scheuringen en afscheidingen. Het is een kortetermijnoverwinning, want de ontwikkelingen in het denken gaan bij de meerderheid van de leden door. De conservatieve 'ouderen' sterven uit en hebben minder invloed. ik denk nog steeds dat de meerderheid van de leden, dus niet de 'machthebbers', op (betrekkelijk korte) termijn voor de vrouw in het ambt zullen kiezen. Met een 'bezwerend' beroep op Paulus probeert de synode de kool en de geit te sparen. Daarmee wordt opnieuw een knieval voor de behoudende groep gemaakt. Niet alleen worden vrouwen geweerd, maar ook wordt geprobeerd 'schriftkritiek' in te dammen. Mochten de 'machthebbers' binnen de GKv in deze 'conservatieve koers volharden, dan is mijn voorspelling dat de GKv zal leeglopen. Vertrek, al dan niet naar een andere vaak 'lichtere' kerk, is een proces dat bij hen niet te stoppen valt."

Tot slot merkt Hak op dat een vertrek naar de evangelische groepen niets zegt over de orthodoxie van de GKv: “Wat betreft opvattingen zijn ze minstens zo conservatief als de GKv. Alleen zit je als lid niet vast aan strikte regels en schriftopvattingen. En ook de sociale controle, alhoewel ook tanende bij de GKv, is veel minder.”

Besluit

De GKv is geschikt als onderzoeksgroep omdat de zuil van deze kerk nog redelijk aanwezig is in de samenleving, ook al zijn er ontwikkelingen die erop lijken dat ook deze zuil langzaam gaat verdwijnen. Aangezien de kerk is ontstaan uit een geschiedenis van scheuring binnen de gereformeerde wereld, is de angst om te versplinteren groot binnen de GKv. Er zijn in Nederland drie kleine gereformeerde kerken die voor een buitenstaander veel op elkaar lijken: de christelijk gereformeerden, de GKv en de NGK.

Deze drie kerkgenootschappen zijn ontstaan na hoogoplopende discussies over hoe bepaalde Bijbelteksten zouden moeten worden geïnterpreteerd. De discussie of vrouwen al dan niet een ambt mogen beoefenen heeft dezelfde elementen in zich. Het gaat om verschillende interpretaties van specifieke Bijbelteksten. De onderliggende angst voor een scheuring is dan ook reëel, als de synode zulke aanpassingen zou doorvoeren binnen de kerk. De (nog) meer behoudende achterban laat nadrukkelijk weten het niet eens te zijn met eventuele aanpassingen. Dit brengt de kerk in een spagaat, want recente ontwikkelingen laten zien dat er ook leden zijn die uit de kerk stappen en vertrekken naar de evangelische bijeenkomsten omdat men zich daar minder strikt aan de regels houdt en het gevoel meer centraal staat.

De GKv heeft de afgelopen jaren een ontwikkeling doorgemaakt waarin leden steeds vrijer werden. De positie van vrouwen in de kerk is – met enige vertraging – verbeterd, in navolging van de positie van vrouwen in de maatschappij. Het tweemaalige kerkbezoek op zondag is veranderd in een eenmalig bezoek en de sociale controle is verminderd. Er worden elementen uit evangelische diensten gebruikt in de liturgie. Uitstapjes op zondag en samenwonen, zaken die twintig jaar geleden niet gebeurden, zijn meestal geen discussiepunt meer. De taken die vrouwen zich nu toe-eigenen lijken steeds meer op de taken die eerst waren voorbehouden aan een ouderling of predikant. Het openstellen van deze ambten voor vrouwen is echter een dilemma dat niet alleen te maken heeft met theologische factoren. Deze discussie moet ook worden gezien in het licht van de huidige ontwikkelingen van de GKv.

Hoofdstuk 2 Een schets van de theologische discussie

In dit hoofdstuk wordt de theologische discussie besproken. Vervolgens komen de uitkomsten van de interviews uitgebreid aan de orde. Het advies van de theologen van de Universiteit van Kampen wordt aangevuld met de argumentatie en belevingen van de theologen en de deskundigen die geïnterviewd zijn. Daarna komt de visie van de gemeenteleden op de discussie aan de orde. Een punt van kritiek kan zijn dat deze interviews geen empirisch objectief beeld geven van de beleving van de discussie in de gemeente. Afgezien van de focusgroep en Fida Teekens zijn alle geïnterviewden zogenaamde 'key-figures' in het debat. Zij vervullen de functie van opinieleider oftewel hoofdredacteur, of theoloog en/of (oud-)lid van een deputaatschap m/v. Dat was echter niet het doel van dit onderzoek. Het gaat om een exploratief onderzoek, waarbij het doel is om een beeld te schetsen van de ontwikkelingen binnen de GKv. Bovendien bieden alle interviews met deze zogenaamde prominenten, samen met de ideeën van de focusgroep, meer inzicht in de recente ontwikkelingen en belevingen van mensen binnen de vrijgemaakte kerk. De lijst met namen en functies staat in de inleiding vermeld en in de bijlage staan de uitgewerkte semigestructureerde interviews, waarbij de focus vooral lag op de beleving van de man-vrouwdiscussie, de positie van vrouwen en de ontwikkelingen binnen de GKv.

Visie van theologen verbonden aan de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt: de Bijbelse discussie

In het voorjaar van 2014 kwam de theologische discussie over het man-vrouwstandpunt van de vrijgemaakte kerk tot een hoogtepunt. De synode van Ede zou een beslissing nemen over de openstelling van ambten voor vrouwen. Dat ging echter niet zonder slag of stoot. Nadat diverse deputaatschappen hadden geconcludeerd dat vrouwen op basis van Bijbelse gronden konden worden toegelaten tot het ambt, nam de synode toch een ander besluit.

Naast de conclusies van de deputaten heeft de synode van Ede advies gevraagd aan een groep (enkel mannelijke) hoogleraren van de Theologische Universiteit Kampen. Op eigen naam schreef elke benaderde theoloog zijn visie en argumentatie over de kwestie. In dit ingezonden advies van theologische hoogleraren van de Theologische Universiteit Kampen komt onder andere de onvolledigheid van het rapport (uitgebracht advies van het laatste deputaatschap) aan de orde:

“De deputaten bespreken in hun rapport Bijbelse gegevens, w.o. een aantal uitspraken van de apostel Paulus, over het functioneren van vrouwen in de christelijke gemeente. In hun analyse van uitspraken die aan haar functioneren een beperking opleggen, werken zij met een reconstructie van de context en van de argumentatielijnen bij Paulus die niet overtuigt.”⁴⁰

Theoloog Mieke Brink-Blijdorp vindt de onderbouwing van het rapport ook onvolledig. Afgezien daarvan is ze geen voorstander van vrouwen in het ambt:

“Ik voel verlegenheid over de kwestie. Je trekt elkaar mee in een bepaalde richting; mensen worden vrijer in de omgang, vrouwen kunnen in hun beroep ook leidinggeven en de leer holt achter de praktijk aan. Maar om die reden de leer aan te passen en te onderbouwen, dat lukt mij niet.”

Brink-Blijdorp zou liever op een andere manier naar de rol van de vrouw kijken:

---

⁴⁰ A.L.Th. de Bruijne, *Aan de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland Ede* (advies), 2014.

“De discussie staat me tegen. Ik zou het jammer vinden als we de diepe betrouwbaarheid van het schrift gaan aanpassen. Ik denk dat mensen ergens naartoe willen redeneren en dan niet meer luisteren naar de schrift. Ik zou liever de ongemakkelijkheid rondom die kwestie laten bestaan en zo’n tekst helemaal tot mij laten komen, ook als hij mij niet welgevallig is. Paulus zegt ook dat een vrouw een man onderdanig moet zijn. Maar dat is één zin, daarna gaat hij uitgebreid verder over het respect dat een vrouw van een man verdient. Was Paulus een koele kikker, dat kan in mijn ogen haast niet. Hij was bereid en fietste makkelijk tegen de heersende cultuur en hij was niet per se voor getrouwde vrouwen, dat moet heel revolutionair zijn geweest in die dagen. Ik kan er zelf niets van maken en denk dat we die kant van de materie als kerk ook hebben laten liggen.”

Als het aan theoloog Brink-Blijdorp ligt, is er dus meer onderzoek naar dit onderwerp noodzakelijk. De adviezen van de hoogleraren uit Kampen zijn ook niet positief ten opzichte van vrouwen in het ambt. Hun argumenten waarom een vrouw geen dominee of ouderling mag worden, komen in grote lijnen neer op de volgende argumenten:

- De meningen binnen de kerken zijn te zeer verdeeld, terwijl het niet gaat om een ondergeschikte zaak maar om een historische wending.
- Het deputatenrapport dat eraan ten grondslag zou liggen is inhoudelijk onvoldoende sterk om de wending te kunnen dragen. Dit is overigens grotendeels het gevolg van de beperkingen die deputaten zichzelf ter wille van de kerken hebben opgelegd. In plaats van het ‘boek’ dat nodig zou zijn, schreven ze – zoals dat tegenwoordig verlangd wordt – een redelijk overzienbaar synoderapport.
- Gezien de relatie tot het Schriftgezag wordt het optreden in de eigen gemeente van vrouwelijke ambtsdragers door velen als zonde beschouwd. Het lid zijn van een gemeente waarin vrouwen wekelijks op de kansel en op huisbezoek hun werk doen – en daarmee het toevertrouwen aan hun ambtelijke zorg – is voor hen als meedoen aan die zonde. Dit wordt waarschijnlijk niet voorkomen door het aan de gemeentes zelf over te laten, omdat in vrijwel alle gemeenten bezwaarden voorkomen.⁴¹

Hoogleraar Praktische Theologie Kees de Ruijer benoemt de problemen met betrekking tot de kwestie, die samenhangen met de dagelijkse praktijk. Enerzijds mogen vrouwen wel iets bijdragen in de kerk, anderzijds is hij terughoudend wanneer het gaat om vrouwelijke dominees:

“Kort gezegd denk ik dat de Bijbel geen eenduidig beeld geeft over de plaats van man en vrouw in de gemeente. Aan de ene kant is er het ‘gelijkheidsmotief’ (“In Christus noch man, noch vrouw”). Aan de andere kant zijn er onmiskenbaar aanwijzingen dat de man een soort ‘prioriteit’ toegekend krijgt (wat bevestigd wordt in de bekende teksten over de man als ‘hoofd’ enz.). Ik destilleer daaruit de volgende voorlopige visie: Aan de ene kant zouden vrouwen vrijwel al het werk in de gemeente moeten mogen doen. Ik denk daarbij ook aan preken. De apostel Paulus heeft duidelijk geen moeite met het profeteren van vrouwen, als ze daarbij maar geen aanstoot geven (1 Kor. 11, m.n. vers 5). Maar helemaal die weg vervolgen dat is niet de bedoeling van de Bijbel. Aan de andere kant legt het Nieuwe Testament zoveel nadruk op het vooropgaan van mannen dat een volledige uitwisselbaarheid van mannen en vrouwen in alle posities uitgesloten lijkt. Een concrete manier om daaraan recht te doen lijkt mij dat het opziensambt niet door vrouwen bekleed

---

⁴¹ A.L.Th. de Bruijne, *Aan de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland Ede* (advies), 2014.

wordt. Ter toelichting: Als ik Paulus goed begrijp is hij zeer terughoudend in het toewijzen van een bepaalde beslissingsbevoegdheid aan vrouwen, daar waar die beslissingen ook mannen raken. Als je dit combineert met wat ik hierboven schrijf over die ene normatieve trend zou dat er op kunnen wijzen dat hij dat aan vrouwen niet toestaat. Zelf denk ik ook in die richting. Concreet: hij staat niet toe dat zij oudsten van de gemeente worden. Maar vertaal dat dus niet als: ze mag geen pastoraat uitoefenen, nee: ze kan in die kleine raad van wijze mannen geen plek innemen.”

De Ruijter geeft zelf aan: “als ik Paulus goed begrepen heb”. Dit impliceert dat hij daarover niet helemaal zeker is. Toch trekt hij de conclusie dat vrouwen niet tot het ambt mogen toetreden. Ze mogen echter wel alle taken vervullen. Juist deze dubbele moraal stuit Coby van der Stoep tegen de borst. Zij heeft alle adviezen van de theologen aangehoord:

“Persoonlijk vond ik het verbaal geweld en niet zozeer gericht op de inhoud, maar om te voorkomen dat er moeilijkheden zullen ontstaan in de kerken en in de verhouding tussen de kerken en de TU Kampen. Twee leden van het deputaatschap werken in Kampen. Er wordt een ontsnappingsroute gevonden, namelijk dat het ambt en de invulling ervan nader bestudeerd moeten worden en de voorzet is dat er een kleine commissie van wijze mannen de gemeente zal regeren en dat vrouwen onder leiding van die commissie alle taken kunnen verrichten. Dat duurt weer drie jaar dus.”

Van der Stoep heeft ook kritiek op de keuze van de synode wat betreft de hoogleraren, want niet iedereen is uitgenodigd door de synode om advies te geven: “Jammer is dat er geen vrouwen van welke richting dan ook zijn geraadpleegd, en dan zeg ik het vriendelijk, en dat de mannen die volgens mij de juiste Bijbelse weg in geestelijke zin laten zien niet worden gehoord.”

De argumenten die nu worden aangedragen om vrouwen uit het ambt te houden, vindt Almatine Leene voortkomen uit onwetendheid:

“Mensen zeggen bijvoorbeeld dat de discipelen van Jezus mannen waren, maar dat waren Joden, kan je dat vergelijken? Ik stel dat Calvijn geen volgorde zag in *Genesis* wat betreft gezag: “1:31 God zag dat het goed was, 2:18 Het is niet goed en 1:28 samen moeten man en vrouw gezag voeren.” Om op alle gebieden samen te werken, dat is volgens mij de bedoeling. Deze dingen zijn nu misvormd.”

Ook haalt Leene een hoogleraar uit Kampen aan die in het Nederlands Dagblad stelt dat het openstellen van de ambten voor vrouwen niet kan doorgaan, vanwege zwakheid van de mensen. Daar is Leene het niet mee eens: “Ik vind dit dusdanig belangrijk. Als het gebeurt dat mensen vertrekken dan is het triest, maar het is wél Bijbels correct om vrouwen toe te laten tot het ambt. Ik hoop dat er een weg gevonden kan worden.”

Mieke Brink-Blijdorp verwijst daarentegen naar de Bijbelse tekst 1 Korintiërs 11:3: “Maar ik wijs u op iets dat u moet weten; elke man is ondergeschikt aan Christus en een vrouw is ondergeschikt aan haar man; en Christus is ondergeschikt aan God.” Mieke Brink-Blijdorp vraagt zich af:

“Wat wordt er dan bedoeld met onderdanigheid? Jezus laat vrouwen wel een bijdrage leveren. Kennelijk mag dat wel. Maar ik denk dat je wel het verschil moet waarderen en respecteren en dat gedeelte zou ik graag nog verder uitgewerkt zien.”

Ook Myriam Klinker-de Klerck, de eerste vrouwelijke promovendus van de Theologische Universiteit Kampen, verrichtte onderzoek naar de man-vrouwkwestie. In haar onderzoek heeft Klinker-De Klerck zich geconcentreerd op de vraag of de *Pastorale Brieven* zijn bedoeld als 'herderlijke instructie' van Paulus aan zijn medewerkers Timoteüs en Titus, of als documenten uit een latere tijd die een soort 'burgerlijke' levensstijl voor christenen promootten. De heersende opvatting is dat door het uitblijven van Christus' wederkomst de behoefte ontstond aan een meer blijvende plek voor christenen in de samenleving. De ethische richtlijnen in de *Pastorale Brieven* zouden onder meer een stimulans zijn voor christenen om zich te voegen naar de sociale omgangsvormen van die tijd – een soort 'inburgeringscursus'. Tot de negentiende eeuw ging men echter uit van de *Pastorale Brieven* als 'herderlijke regel' en werd algemeen aangenomen dat Paulus de auteur was. Daarna won het idee van de 'inburgeringscursus' terrein en werd aangenomen dat een latere christen Paulus' naam aan zijn brieven heeft verbonden om de inhoud ervan gezag te geven. Volgens Klinker-De Klerck heeft juist het oude inzicht, dat in de huidige exegetische discussies nauwelijks meer meespeelt, veel in zich om de verschillen tussen de 'burgerlijke' adviezen in de *Pastorale Brieven* en adviezen in de andere, zogenaamde onbetwiste *Paulusbrieven* te verklaren. Dit toont ze aan door de voorschriften over de man-vrouwverhouding in 1 Timoteüs en Titus te vergelijken met die in 1 Korintiërs.⁴²

Ook theoloog Almatine Leene onderzocht in haar proefschrift of het mogelijk is om vrouwen op basis van het anders lezen van Bijbelse teksten toe te laten tot het ambt. Beide vrouwen trekken de conclusie dat dit mogelijk is. Hun onderzoeken krijgen echter veel kritiek van de status quo.

Gevolgen

Leene denkt dat deze kritiek niet zozeer voortkomt uit theologische passie, maar vooral uit angst. Ze erkent dat de gevolgen van het aanvaarden van een vrouw in het ambt groot kunnen zijn. Niet alleen is een scheuring binnen de vrijgemaakte kring in Nederland een mogelijk gevolg, ook de samenwerking met buitenlandse kerken kan volgens haar stuklopen op deze discussie. Op de site van de synode van Ede over de ontmoeting met de 'zusterkerken' uit onder andere Uganda, was onder andere de volgende boodschap te vinden:

“Drie kerken, Canada, Australië en Ierland, hadden een brief geschreven die in behandeling werd genomen. Zij gaven uiting aan hun zorg over de manier waarop wij naar de Bijbel luisteren. ‘Zo werden bijvoorbeeld de zes scheppingsdagen genoemd’, legt dominee de Graaff uit, ‘Wij zijn voorzichtig met het concluderen dat dit ook daadwerkelijk 6 x 24 uren zijn. Deze zusterkerken vragen zich af of we de wetenschap niet een te grote rol laten spelen en nog wel lezen wat er staat. Zo ook over de positie van vrouwen in de kerk. Zij zijn bezorgd over een eventueel besluit om ambten open te stellen voor vrouwen.’⁴³

---

⁴² M. Klinker-De Klerck, *Herderlijke regel of inburgeringscursus? Een bijdrage aan het onderzoek naar de ethische richtlijnen in 1 Timoteüs & Titus*, Theologische Universiteit Kampen, www.tukampen.nl. Momenteel niet meer beschikbaar via deze site, wel via <http://theoluniv.ub.rug.nl/34/1/2013Klinker%20Summary.pdf>.

⁴³ 'We laten de Bijbel niet los', *Gereformeerde Kerken vrijgemaakt*, <https://www.gkv.nl/laten-de-bijbel-niet-los/>.

Deze kerken gaven voor de ontmoeting aan verontrust te zijn over enkele kwesties die in Nederland ter discussie staan. In het buitenland passen ze de leer namelijk strenger toe.

Er zijn volgens Almatine Leene twee nadelen in de discussie en dat zijn kerkelijke aangelegenheden. De eerste is dat er al genoeg scheuringen hebben plaatsgevonden en er al genoeg versplintering is. Samenwerking met buitenlandse zusterkerken, zoals hierboven, zijn dan ook belangrijk, net als de dreiging van de behoudende groep binnen de kerk om te vertrekken. De groep onder leiding van Douma is inmiddels al vertrokken. Als tweede punt haalt Leene aan dat er al genoeg mensen zijn vertrokken vanuit de vrijgemaakte kerk vanwege dit discussiepunt. Journalist Gerrit-Jan KleinJan erkent deze spagaat tussen de theologische discussie en de praktijk in de GKv:

“Nu worden vrouwen en trouwens ook homo’s gediscrimineerd door de GKv. Maar als je het idee van de enige ware kerk loslaat dan zullen de gevoelens van loyaliteit ook langzaam verdwijnen. Het gaat misschien niet eens zozeer om de positie van vrouwen, maar meer om wat er allemaal achter wegkomt als je daarmee akkoord gaat.”

De theologische discussie samengevat

Het is helder dat zowel de argumentatie voor als de argumentatie tegen geen eenduidig beeld schetst. Het is de vraag of dit een kwestie is van hermeneutiek of kerkpolitiek.

De discussie zou puur theologisch kunnen zijn. In de adviezen van de hoogleraren uit Kampen spelen emotie en belangenverstrengeling echter een grote rol. Vrouwelijke theologen, zoals Almatine Leene, zouden graag predikant willen zijn in hun eigen kerk. Dat verklaart deels het onderzoek naar theologische onderbouwing van theologen zoals Leene en De Klink. Daarnaast is de Theologische Universiteit in Kampen deels financieel afhankelijk van de vrijgemaakte kerk. Dat zou een verklaring kunnen zijn waarom de argumenten van de theologen uit Kampen niet zozeer gebaseerd zijn op de Bijbelse leer, maar vooral op uitingen van zorg. Het gaat dan bijvoorbeeld om de angst voor wat er zou gebeuren als er mensen in de kerk zitten die een vrouwelijke dominee een zonde vinden. Daarnaast manen ze vooral tot uitstel, want het zou een historische omwenteling zijn voor de kerk. Dat zou niet moeten gebeuren, of in kleine stappen.

Visie van gemeenteleden; de discussie gezien vanuit de praktijk

Sjirk Kuiper, hoofdredacteur van het Nederlands Dagblad en lid van de GKv, denkt ook dat de discussie over de vrouw in het ambt allang geen theologische discussie meer is. Kuiper geeft aan dat een van zijn drie dochters op achtjarige leeftijd eens huilend thuiskwam omdat iemand uit de kerk had gezegd dat zij geen dominee kon worden. Hij zegt hierover het volgende:

“Ik ben zelf niet principieel tegen, eigenlijk ben ik altijd een voorstander geweest. Voorheen mocht je deze opvatting niet eens hebben. Nu het hebben van de opvatting niet meer verdoemd is, zal de praktijk daarin volgen. Ik vind het eigenlijk onverteerbaar dat vrouwen nog steeds niet in het ambt mogen, maar als de beslissing negatief uitpakt voor vrouwen dan zal ik toch bij mijn kerk blijven. Ook al blijft het wringen.”

Kuiper geeft aan dat hij van oudsher gewend is aan de loyaliteit naar de kerk aan de ene kant en een zekere spanning aan de andere kant. Hij herkent dat bij zijn eigen ouders, maar ook in breder perspectief denkt hij dat deze spanning inherent is aan het ontstaan van de kerk. Klaas Schilder was juist voor onafhankelijkheid, maar hij is overleden in 1951 in een periode waarin de GKv zich nog ontwikkelde. Daarna ontstond er volgens Sjirk Kuiper een soort eenheidsdwang binnen de jonge kerk:

“Ik ben in Hilversum naar een gewone christelijke school gegaan en vanwege die keuze mocht mijn vader geen ouderling worden in de kerk. Ik heb dat zelf opgezocht en gevonden in de notulen, het stond er letterlijk. Ook de kwestie van vrouwen in het ambt was een ‘unique selling point’ van de kerk, daar is gewoon de deksel opgezet. Maar in de jaren negentig bij het vallen van de muur, nam de diversiteit toe. De gemeente Franeker waar ik bij zit, was een van de eerste gemeentes die het avondmaal openstelde.”

Het doorbreken van de isolatie en het ‘ware kerkdenken’ is in zijn ogen begin jaren negentig begonnen. Het Nederlands Dagblad heeft daarin een voortrekkersrol gehad door in 1992 niet meer alleen vrijgemaakte redacteurs in dienst te nemen. Volgens Kuiper is geen opvatting meer onaantastbaar, sinds de idee van de ‘ware kerk’ aan het afnemen is. Sjirk Kuiper vergeleek de theologie van de kerk zo’n twintig jaar geleden met een muur waar geen steen uit mag worden gehaald. Dat wil zeggen dat er geen kritiek mocht worden geleverd, want zodra dat gebeurde stortte de muur in. Langzaam veranderen de opvattingen over vrouwen en bijvoorbeeld ook homoseksuele mensen en worden deze ook steeds meer uitgesproken.

Kuiper geeft aan dat de enige drempels die er nu nog zijn om geen vrouwen in het ambt te willen, van kerkpolitieke aard zijn. Hij wijst daarbij op de nieuwe vrijgemaakten die zich ongeveer tien jaar geleden afscheidden van de GKv. “Landelijk gezien is het misschien niet eens een groot aantal”, zegt Kuiper. De vrees bestaat echter dat er een grotere groep mensen vertrekt naar de nieuwe vrijgemaakten als de synode goedkeuring geeft aan de vrouw in het ambt: Volgens Kuiper speelt ook de belangenverstrengeling met andere kerken een rol. “Extern gezien staat onze samenwerking met de christelijk gereformeerden onder spanning vanwege dit vraagstuk.”

De theologische redematies hebben volgens Kuiper dan ook niets met de discussie te maken. Het is in zijn ogen zoeken naar een theologische rechtvaardiging van wat al besloten is:

“De manier waarop je de Bijbel leest, heeft te maken met wat je hoopt aan te treffen. Je kan je dus vasthouden aan bepaalde teksten als je geen vrouwen in het ambt wil zien, maar je kan ook redeneren vanuit andere teksten en zo tot een andere conclusie komen.”

Volgens Sjirk Kuiper zouden vrouwen predikant moeten kunnen worden, en hij haalt het volgende voorbeeld aan vanuit zijn eigen gemeente:

“Wij hebben nu voor de tweede keer achter elkaar een echtpaar dat predikant en kerkelijk werker is. Zij hebben beiden theologie gestudeerd. Vroeger had je een man voltijd in dienst van een kerk als predikant. Nu is de predikant voor 80 procent in dienst en de kerkelijk werker (zijn vrouw) voor 20 procent. Het dubieuze is dat wij hiervoor bewust hebben gekozen omdat er in onze kerk moeilijke zaken speelden op het gebied van zedenmisbruik en wij de vrouwelijke deskundigheid misten. Eigenlijk zijn we zo goedkoper uit, maar het is natuurlijk een dubbele moraal. Ik heb indertijd zelf een bevestigingsbrief geschreven voor de kerkelijk werker om haar zo ook te eren tijdens de dienst, maar het blijft geen ambt en dat deugt niet. Zeker niet omdat sommige vrouwen heel graag willen, theologie hebben gestudeerd, maar geen predikant mogen worden.”

Coby van der Stoep geeft aan dat het probleem ook ligt bij veel dominees die niet van standpunt willen veranderen wat betreft vrouwen, maar ook wat betreft samenwerking (met andere kerken) omdat ze tien jaar geleden nog iets anders zeiden. Dat vindt zij een verkeerd uitgangspunt:

“Natuurlijk heeft een kerk tijd nodig om aan zo’n verandering te wennen. Maar het systeem is niet consistent. Er is geen ouder die tegen zijn of haar dochter zegt: “Ga maar niet studeren, straks krijg je een leidinggevende functie.” Ze moeten allemaal studeren, liefst zo hoog mogelijk. Maar het is een tricky onderwerp, veel mensen zijn bang. En er zijn ook mensen die een té grote mond hebben gehad en tien jaar geleden hard riepen dat het niet kon vanwege de Bijbel. Zij zullen niet snel toegeven. En ik denk echt dat dit issue een breekpunt wordt, er zit misschien bij velen ten diepste een oergevoel dat we toch niet gelijk zijn.”

Dat mannen zich zouden terugtrekken uit de kerkelijke functies vindt Van der Stoep een vals argument. Dan wordt het volgens haar duidelijk dat mannen al die tijd de functies hebben uitgeoefend vanwege de machtspositie, en dat zou niet in lijn zijn met de christelijke leer. Veel dominees zijn in principe niet tegen de vrouw in het ambt, denkt Van der Stoep: ‘maar een dominee is in dienst van de kerkenraad van zijn gemeente. En ‘wiens brood men eet, diens woord men spreekt.’ Het is volgens Van der Stoep een kwalijke zaak dat veel dominees dan maar zwijgen om onrust te voorkomen: “Een dominee heeft een voortrekkersrol en moet ook kunnen leidinggeven, als je zwijgt dan geef je geen leiding.”

Het orgaan dat de besluitvorming neemt, de synode, is in de ogen van Coby van der Stoep niet objectief. ‘Daar zitten mensen op persoonlijke titel, voornamelijk oudere mannen en dominees.’ Om de vrouwen ook een stem te geven heeft ze, onder andere met Almatine Leene en nog een aantal vrouwen, een brief gestuurd naar de synode om haar mening uit te spreken. De nadruk ligt in de brief vooral op het verdriet van vrouwen dat ze hun gave niet mogen inzetten. Het gaat haar vooral om de erkenning van dat verdriet en de manier waarop er over vrouwen wordt gesproken:

“Als dat op een respectvolle en positieve manier gaat en ook met pijn in het hart als ze bijvoorbeeld negatief besluiten, dan kijk ik er anders tegenaan. Maar als ik het gevoel heb dat wij niet serieus worden genomen en dat er niet respectvol wordt gesproken, dan ga ik al mijn taken officieel opzeggen. Maar eigenlijk moeten ze uitspreken dat vrouwen geen probleem zijn en dat het niet de schuld van de vrouwen is, er kan geen bezwaar zijn tegen vrouwen in het ambt. Mochten er kerkpolitieke bezwaren zijn, dan moeten ze dat maar uitspreken of het daarna aan de gemeentes overlaten.”

Net als Van der Stoep denkt ook Durk Hak dat het allang geen theologische kwestie meer is. “Onontkoombaar” noemt hij de ontwikkelingen. Het is volgens Hak een kwestie van lijfsbehoud en voortschrijdend inzicht:

“Slechts een beperkte groep is verontrust en ben je een keer in beweging, dan is dat niet te stoppen en ook heel praktisch gezien, wie wil er nog dominee worden? Het is nooit empirisch bewezen dat de status van een baan daalt naarmate er meer vrouwen in dat vak komen. Maar het is wel zo dat er steeds minder mannen zijn die dominee willen worden. En bovendien worden gemeentes kleiner en kunnen dominees vaker parttime werken, iets wat voor sommige vrouwen ook aantrekkelijker is.”

De jongere generatie

Van de groep uit Ermelo heeft niemand het idee dat het man-vrouwthema sterk leeft binnen de kerk. Er zijn wel thema-avonden geweest, maar slechts een enkeling van hun leeftijdsgenoten heeft die bijgewoond. Marloes denkt dat het vooral een generatieverschil is en dat dit wel leeft onder de oudere generatie. Zij is ook niet geabonneerd op de krant, het Nederlands Dagblad, wat er volgens haar voor zorg dat ze minder geïnformeerd is over de discussie.

Theoloog Almatine Leene bevestigt het idee dat de jongere generatie zich minder druk maakt over dit thema dan de oudere generatie. Zowel bij de voor- als bij de tegenstanders kwam Leene tijdens haar onderzoek meer met vijftigplussers in aanraking dan met jongeren.

De groep in Ermelo vindt het lastig om precies een moment in de recente geschiedenis aan te wijzen wanneer er openlijk werd gesproken over de vrouw in het ambt. “Er is niet echt een punt in het verleden aan te wijzen, maar ik denk wel dat de GKv veranderd is de laatste tien jaar. Vrouwen krijgen steeds vaker een taak, maar er zijn bijvoorbeeld ook drie boekjes bij de liturgie in plaats van één,” zegt Nienke. “Het is een verandering in de maatschappij, vroeger was het gewoon zo en accepteerde je je rol,” denkt Inge. Nienke beaamt dit: “Toen waren de rollen verdeeld, zo zijn wij opgevoed. Vroeger mocht je die vragen niet eens stellen.”

“Nu mag je meer twijfelen,” vindt Inge. Margriet mengt zich in de discussie en zegt dat de hele discussie al eerder heeft plaatsgevonden, maar dat de synode een vrouw in het ambt niet goed vond. Toch dachten sommige mensen tien jaar geleden ook al dat vrouwen in officiële kerkelijke functies eraan zat te komen. Nienke geeft aan dat ze denkt dat mensen van haar leeftijd niet alleen doen wat de kerk zegt, maar ook kijken naar wat de Bijbel zegt. De zorg die achter de discussie ligt, merkt de groep wel. Nienke geeft aan dat haar vader van 63 jaar bang is voor een scheuring. De GKv krimpt al en als het besluit van de synode over het vrouwenvraagstuk erdoor komt en de GKv wordt nog kleiner, dan is de toekomst onzeker. Linda geeft aan dat ze denkt dat ouderen liever zouden hebben dat het toelaten van vrouwen in het ambt niet doorgaat. Ze vraagt zich af of de discussie nu

misschien in een stroomversnelling is gekomen omdat er in veel gemeenten een tekort aan ouderlingen is.

Bovenstaande uitspraken geven wederom aan dat de discussie over de vrouw in het ambt vooral om praktische redenen is opgekomen. Als er in Ermelo genoeg mannen waren voor alle functies, dan was de discussie wellicht anders verlopen. Niet alleen praktisch nut speelt echter een rol, ook de angst voor een nieuwe scheuring zit diep.

Harmen geeft aan dat zijn moeder van 57 ervan overtuigd is dat er een scheuring komt: "Mijn vader is jarenlang ouderling geweest en er worden toch altijd teksten uit de Bijbel aangehaald en dan wordt er gesproken in de hij-vorm. Vrouwen kunnen ook goede sprekers zijn, maar de Bijbel zegt alleen mannen." Linda bestrijdt dit fel door te zeggen dat er veel vrouwen zijn die het uitoefenen van de ambten beter kunnen dan sommige mannen nu. De groep geeft aan dat dat ook andersom geldt, dat sommige mannen het beter kunnen dan vrouwen.

Marloes zegt dat er wel gesprekken binnen de kerk over het onderwerp gaan, maar dat er niet altijd zwart-wit wordt gedacht. Harmen ziet dat anders, hij denkt dat veel mensen het er niet mee eens zijn dat een vrouw het ambt kan vervullen.

De discussie gaat verder in op de vraag of de vrouwen in deze specifieke groep zelf iets voelen voor het ambt. Linda geeft nogmaals aan dat ze denkt dat er veel vrouwen zijn die dat goed zouden kunnen. Nienke zegt dat "je wel moet als je gekozen wordt", maar als ze eerlijk is dan voelt ze er niets voor. Linda zou het daarentegen wel zien zitten. Margriet zou het inhoudelijk niet willen, op grond van wat zij in de Bijbel leest, en ze geeft aan dat ze zich zorgen maakt over hoe de Bijbel wordt gelezen. Volgens haar gaat dat verder dan alleen deze discussie en als bijbelteksten worden geplaatst in die tijd en context dan zou dat met meerdere teksten kunnen gebeuren.

Marloes geeft aan dat ze wel zou nadenken over een functie als ouderling of diaken en dat ze een vrouw kent die theoloog is en graag binnen de GKv wil werken: "Ik denk dat het ambt veel groter wordt gemaakt, en dan vooral het ouderlingschap." Henk denkt dat de kerk anders ingericht kan worden, met een kleine kerkenraad met alleen mannen en openstelling van de functies van ouderling en diaken voor mannen en vrouwen. Harmen vindt dat de functie van diaken geschrapt moet worden uit de kerkorde. Arend-Jan geeft aan dat hij dan wel wil weten waarom de kerkorde zou moeten veranderen en hoe dat theologisch onderbouwd kan worden. Inge denkt dat veel zaken op een Bijbelse manier onderbouwd kunnen worden.

Als het ambt echt opengesteld wordt voor vrouwen, dan denkt het merendeel van de groep dat er eerst onrust komt en dat er mensen opstappen. 'Misschien komen er wel een paar nieuwe kerkgenootschappen bij,' denkt Inge ook denkt ze dat de gemoederen na een aantal jaren echter wel bedaard zijn. Harmen denkt dat het kansen biedt, maar ook bedreigingen. Gevoelige onderwerpen kunnen volgens hem beter door vrouwen besproken worden, maar het heeft wel tijd nodig voordat vrouwen geaccepteerd worden. Marloes is bang dat de mannen dan minder kerkelijke taken gaan vervullen.

Margriet denkt dat de man-vrouwkwestie gekoppeld is aan de verdere ontwikkelingen:

"Ik vraag me af of de rol van de vrouw actiever wordt. We zijn al actief en misschien zal de man zich terugtrekken. Ik heb gewerkt met alleen vrouwenteams en dat is ongunstig. Een

vrouw kan andere taken uitvoeren, van mij hoeven we er niet naar te streven dat dat gelijk wordt.”

Nienke denkt ook dat mannen zich meer en meer zullen terugtrekken:

“Vrouwen gaan dan toch weer harder werken. En ik denk dat als het er doorkomt het eerst een zootje is. In Ermelo vooral bij de ouderen. Maar nu wordt elke jongere in de kerkenraad gekozen en straks hebben we een helemaal jonge kerkenraad als vrouwen erbij komen, dat lijkt me een nadeel. Een kerkenraad moet de afspiegeling zijn van de gemeente.”

Inge vraagt zich af of mannen dan de taken van vrouwen gaan oppakken, zoals de kinderbijbelclub. Volgens Arend-Jan maakt het niet uit wie de taken uitvoert, of hij dat zou doen of zijn vrouw: ‘Uiteindelijk blijven dit taken die moeten gebeuren. ‘

Visie van theologen die hebben gebroken met de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt

Lammert Kamphuis, filosoof en theoloog, is opgegroeid in vrijgemaakte kring en studeerde theologie aan de universiteit in Kampen. Hij bracht zijn jeugd door in een veilige wereld binnen de vrijgemaakte gereformeerde zuil, zoals hij zelf aangeeft in zijn boek *Vrijgemaakt?*. Toen hij ouder werd kwam hij in contact met andere manieren van denken. Het besef ontstond dat ook het gereformeerde vrijgemaakte geloof een menselijke mogelijkheid is tussen andere levensbeschouwelijke opties.⁴⁴ Kamphuis beschrijft zijn generatie [dertigers] als mensen die zijn opgegroeid in de oorspronkelijke GkV en de veranderingen binnen de kerk bewust hebben meegemaakt. Kamphuis illustreert dat proces aan een uitspraak van Charles Taylor over secularisatie: van een situatie waarin het onmogelijk was om niet in God te geloven naar een situatie waarin geloven een optie was. Volgens Kamphuis heeft zijn generatie dat proces van secularisatie versneld meegemaakt, wat hij ‘snelkookpan-secularisatie’ noemt.⁴⁵ Ook de discussie over de vrouw in het ambt heeft volgens hem met deze versnelde secularisatie te maken:

“Het probleem is dat de synode in een enorme spagaat zit. Ze konden bijna niet anders dan het afwijzen van vrouwen in het ambt, omdat de GkV bijna bestaat vanwege de letterlijke Bijbelopvatting. Dat zit in het DNA van deze kerk. Ik heb vaak gehoord dat mensen het ‘hellend vlak’ argument gebruiken. Maar dat is in mijn ogen inconsistent er zijn namelijk ook ontzettend veel voorschriften die niet worden nageleefd en niet op deze manier worden onderhouden. Bijvoorbeeld dat een man niet mag slapen met een vrouw die ongesteld is. Als ik dan in deze discussie argumenten hoor als: wij lezen de Bijbel zoals deze is en hebben geen hermeneutische bril, dan is dat natuurlijk onzin. Vrijgemaakten hebben ook een interpretatie van de Bijbel, maar daar zijn veel vrijgemaakten zich niet zo bewust van. Ondertussen nemen ze hele stukken van de Bijbel al niet zo nauw. Niemand ontkomt daar eigenlijk aan, er zitten nou eenmaal veel tegenstrijdigheden in de Bijbel. Maar de GkV legt zo de nadruk op het ‘woord van god’ dat ze nu in deze discussie vastlopen.”

Kamphuis denkt dan ook niet dat er snel een verandering komt op dat gebied. Volgens hem is de identiteit van de GkV deels gebaseerd op het verzet tegen de synodaal gereformeerden. Daar staat tegenover dat vrouwen vrij zijn diverse taken uit te voeren in kerkverband. In zijn eigen jeugd heeft

---

⁴⁴ L. Kamphuis, (red.), *Vrijgemaakt? Dertigers over het leven in een gereformeerde zuil*, Kampen: Kok 2014, p. 9.

⁴⁵ L. Kamphuis, (red.), *Vrijgemaakt? Dertigers over het leven in een gereformeerde zuil*, Kampen: Kok 2014, p. 10.

Lammert Kamphuis catechisatie gekregen van een vrouw en dat was geen uitzondering. Kamphuis denkt dat gemeenteleden ook daarom niet echt in discussie gaan over dit onderwerp.

Vrouwen kunnen dus probleemloos taken op zich nemen, zoals catechisatie geven, voorgaan in de dienst en diaconale taken vervullen. Leeftijdsgenoot van Lammert Kamphuis en eveneens theoloog Martijn Horsman erkent de taken die vrouwen zich nu al toe-eigenen:

“Voor de meeste vrouwen die ik ken is het geen emotionele kwestie, er is ruimte en alles mag. Alleen de generatie van mijn moeder (70) kan nog boos worden om gemiste kansen, voor hen was er ook minder vrijheid. Maar ik denk zelf dat we al zo voorbij die discussie zijn.”

Horsman ziet zelf ook wel de nadelen van vrouwen in leidinggevende posities:

“Ik vrees dat het dan net zo gaat als bij veel vrijzinnige kerken. Dat zijn echte vrouwenbolwerken en net als in het onderwijs daalt de status van de functie. Ik zou persoonlijk willen dat de theologische bezwaren worden opgeheven, maar ik denk echt dat er dan minder mannen voor te porren zijn en dat het ledental nog meer afneemt. Want stel je voor dan moet je luisteren naar een vrouw die je oma had kunnen zijn. Gemeentestichters zoals ik zijn bijna allemaal mannen van in de dertig, dat is een andere energie. Als je er beleid van gaat maken dan is die energie weg, dat heeft niets met theologie te maken. Uiteindelijk gaat het om de missie van een kerk, ook bij de GKv. In de tijd van Paulus was het misschien niet uit te leggen als een vrouw een grote mond had, nu is het niet uit te leggen als een vrouw officieel niets mag zeggen. Maar dat zou niet het uitgangspunt voor de discussie moeten zijn.”

Horsman geeft aan dat het los van zijn persoonlijke opvatting en de mening van veel gemeenteleden voor de instandhouding van de kerk wellicht beter is om vrouwen formeel niet te erkennen om zo eventuele negatieve gevolgen uit te sluiten.

Besluit

De theologische discussie over de vrouw in het ambt lijkt op een ander niveau gevoerd te worden dan puur op het gebied van exegese. Hoewel vooral theologen pogingen doen om vanuit de Bijbel een antwoord te vinden op de vraag of vrouwen ook het ambt mogen voeren, is deze discussie in de dagelijkse praktijk bijna niet aan de orde. Daarnaast blijkt uit de interviews dat vooral de generatie vijftigplussers zich nog druk maakt om deze kwestie. Voor de jongere generatie is het minder een discussiepunt. Vrouwen tussen de dertig en vijftig jaar die actief zijn binnen de kerk en voelen zich daarin op geen enkele manier geremd. Bijna alle respondenten geven aan dat zijzelf in principe voor vrouwen in het ambt zijn, ware het niet dat de consequenties, zoals scheuring, misschien te groot zijn. Een ander belangrijk aspect dat speelt in de terughoudendheid om de discussie aan te zwengelen, is loyaliteit naar de kerk toe. Dat is duidelijk te zien bij Coby van der Stoep, die een voorvechtster is voor vrouwen in het ambt, maar eerder haar taken neer zou leggen dan haar lidmaatschap op zou zeggen. Vrouwen die zich echt geroepen voelen om predikant te worden vertrekken naar andere kerken, zonder veel ophef. Uit de interviews en de aangehaalde stukken van de theologen van de universiteit in Kampen blijkt dat de adviezen van de hoogleraren aan de synode niet alleen op Bijbelse argumentatie stoelen. Er worden ook praktische bezwaren aangekaart, zoals de zorg van mensen die een vrouw in het ambt een zonde vinden.

Hoofdstuk 3 De positie van de vrouw in de GKv gezien vanuit een ander perspectief

Dit hoofdstuk biedt een theoretisch perspectief om de discussie over de vrouw in het ambt en de positie van de vrouw in de GKv te begrijpen. Met behulp van de theorie van onder andere Gerard Dekker wordt geprobeerd de ontwikkelingen van de vrijgemaakte kerk in kaart te brengen. Daarnaast wordt getracht de positie van de vrouw in deze kerk te bepalen aan de hand van de uitkomsten van de interviews en de theorie van Cordelia Fine. Verder wordt uitgezoomd op de discussie over de vrouw in het ambt, aan de hand van de theorie van Anne-Marie Korte, waarbij de vraag wordt gesteld of deze discussie exclusief is voor behoudende gereformeerde kerken in Nederland of de kwestie breder kan worden bekeken. Tot slot wordt de manier waarop er tegen de vrouw wordt aangekeken binnen de vrijgemaakte kerk kritisch beschouwd.

Een mogelijk punt van kritiek is de informatie van sociologen, historici en theologen die is verkregen door middel van interviews, in plaats van sec op basis van literatuurstudie. Daarnaast zijn diverse kerkdiensten bijgewoond. Op die manier is veel informatie empirisch verkregen, waardoor dit onderzoek haast antropologische aspecten in zich heeft. Gezien het onderwerp van deze studie en de doelstelling om vooral een exploratief en indicatief beeld te schetsen is dat ook nuttig. Door alleen de literatuur te onderzoeken zou de theologische discussie de overhand hebben, terwijl deze discussie in de praktijk minder zwaar ervaren wordt en men er ook minder mee bezig is.

Theoretisch kader bij de vergelijking met de synodaal gereformeerden

Gerard Dekker is emeritus hoogleraar Godsdiensociologie aan de Vrije Universiteit en heeft veel publicaties op zijn naam staan, waaronder het onderzoek *God in Nederland (1996/2006)*.⁴⁶ Dekker is van oorsprong gematigd gereformeerd.

Zijn onderzoek *De doorgaande revolutie* is een sociologische benadering van de ontwikkelingen binnen de GKv. Dekker geeft aan dat de vrijgemaakten ongeveer dertig jaar achterlopen op de synodaal gereformeerden. Dat zou betekenen dat ook de vrijgemaakten binnen afzienbare tijd een vrouw op de kansel accepteren. De gereformeerden gaven de vrouw echter als in 1952 actief kiesrecht om te stemmen op een kandidaat voor de kerkenraad en de eerste vrouwelijke dominee stond in 1969 op de kansel.⁴⁷ Bij de vrijgemaakten kregen vrouwen pas actief kiesrecht in 1993. De GKv loopt met dit standpunt zelfs enigszins achter op de synodaal gereformeerden. De trend is volgens Dekker dat dit op korte termijn wel gaat gebeuren. Dekker geeft in zijn conclusie aan dat de secularisatie ook toeslaat binnen de GKv, hoezeer deze groep ook uit is op handhaving van de eigen orthodoxe, gereformeerde identiteit. Dat brengt hem tot de stelling dat de vrijgemaakten leden in de toekomst ingrijpende veranderingen gaan meemaken. Zij moeten zich aan de ontwikkelingen in de samenleving aanpassen.⁴⁸

Dit is een voorspelling die vaker voorkomt binnen dit onderzoek. Ook andere kenners van de GKv erkennen deze veranderingen, zoals journalist Gerrit-Jan KleinJan in een persoonlijk gesprek vermeldt:

“Er zit iets zelf-vernietigends in om orthodox protestants te zijn en toch symbolisch de Bijbel te gaan lezen. Op lange termijn krijgt de kerk problemen zodra ze de teksten van Paulus

---

⁴⁶ G. Dekker, *De doorgaande revolutie*, Barneveld: Vuurbaak 2013, p. 8.

⁴⁷ M. de Baar e.a. (red.), *Honderd jaar vrouwen op de kansel 1911-2011*, Hilversum: Verloren 2011, p. 59.

⁴⁸ G. Dekker, *De doorgaande revolutie*, Barneveld: Vuurbaak 2013, p. 142-143.

loslaten. De volgende stap is om andere zaken in de culturele context te plaatsen. Er zijn natuurlijk mensen die dat negatief noemen of een hellend vlak.”

Over de interpretatie van de ontwikkelingen, de context en de kant die de GKv opgaat verschillen de meningen. Socioloog Durk Hak plaatst kanttekeningen bij de vergelijking met de synodaal gereformeerden. Volgens Hak heeft Dekker de trek naar de evangelisatie niet voldoende meegenomen in zijn studie. Alhoewel de veranderingen binnen de GKv snel gaan, vertrekken er relatief nog niet zo veel mensen uit de kerk. “Strijd of desintegratie in de GKv komt nog niet heel sterk tot uitdrukking in de mate van ontkerkelijking. Van een massale ontkerkelijking die bijvoorbeeld bij de gereformeerden in de jaren zestig duidelijk zichtbaar werd, kan moeilijk worden gesproken”, stelt Hak.⁴⁹ Hij voegde daar in 2007 aan toe dat hij verwacht dat dit aantal snel stijgt, gezien de historische en sociologische realiteit.⁵⁰ Inmiddels is bekend dat het ledental in 2011 gedaald is met 663, wat in vergelijking met voorgaande jaren aanmerkelijk meer is.⁵¹

Durk Hak denkt dat de groep door typisch vrijgemaakte waarden en normen te relativiseren minder hecht wordt. Er zijn bijvoorbeeld geen sancties meer voor mensen die op zondag niet tweemaal naar de kerk gaan.

Ook Rodney Stark en Roger Finke bevestigen de bewering van Hak. Zij gebruiken de term ‘tension’. Hoe groter de mate van tension of spanning tussen de religieuze groep en de maatschappij is, hoe meer mensen het gevoel hebben dat hun god dichterbij en persoonlijker is. Andersom geldt dit ook: is de tension tussen de religieuze groep laag, zoals bij de PKN, en is de scheidslijn tussen de groep en de maatschappij minder duidelijk, dan hebben leden van de groep meer het gevoel dat hun god verder weg en afstandelijker is.⁵² Behalve tension is volgens de theorie van Stark en Finke ook ‘commitment’ een belangrijke factor in religieuze groepsdynamiek. Zij maken een vergelijking tussen kerken die alleen met bruiloften en feestdagen vol zitten en kerken die elke zondag vol zijn met mensen, een vergelijking die gemakkelijk doorgetrokken kan worden naar de PKN versus de GKv. Als er geen commitment wordt verwacht, dan hoeven mensen voor hun gevoel geen verantwoording af te leggen. Bij de GKv is het normaal dat leden actief zijn binnen de gemeente, op wat voor manier dan ook. Naast de taken rondom de zondagsdienst zijn er Bijbelstudies en worden gezinnen ingedeeld bij andere leden van de kerk bij hen in de buurt. Als iemand verhuist wordt hij door de GKv direct opgenomen in de nieuwe gemeente. Nu deze vorm van commitment langzaam afneemt en de verschillen met de maatschappij ook langzaam kleiner worden, kan het erop lijken dat de GKv inderdaad hetzelfde proces doorloopt als de synodaal gereformeerden tientallen jaren geleden, zoals Gerard Dekker stelt.

Het afnemende ledental is ook te wijten aan demografische factoren. Dekker toont al aan dat vrijgemaakten minder kinderen krijgen dan vroeger. Volgens Hak is het daarom hard nodig voor de vrijgemaakten om vrouwen uiteindelijk in het ambt toe te laten. Er komt namelijk een gebrek aan

---

⁴⁹ D. Hak, ‘De Gereformeerde Kerken vrijgemaakt en het verval van het narcisme van de kleine verschillen’, *Religie & Samenleving* 2(3) (2007): 199-214.

⁵⁰ D. Hak, ‘De Gereformeerde Kerken vrijgemaakt en het verval van het narcisme van de kleine verschillen’, *Religie & Samenleving* 2(3) (2007): 199-214.

⁵¹ G. Dekker, *De doorgaande revolutie*, Barneveld: Vuurbaak 2013, p. 35.

⁵² R. Star & R. Finke, *Acts of Faith, explaining the human side of religion*, Londen: University of California 2000, p. 146.

vrijwilligers. “Ze zullen wel moeten, het is een kwestie van overleven op de korte termijn,” zegt Dekker.

Dekker kreeg dan ook kritiek op zijn studie vanuit de GKv. Dat blijkt uit onderstaand citaat van professor Roel Kuiper, die zelf vrijgemaakt is en actief is binnen de ChristenUnie:

“Professor Dekker heeft een aantal zaken niet goed begrepen. Oorzaak: Dekker gaat er op voorhand van uit dat er een parallelle ontwikkeling zichtbaar is tussen vrijgemaakt gereformeerden en synodaal gereformeerden. Daarmee begrijpt hij niet wat de aard van de ontwikkeling is van de vrijgemaakt gereformeerden. Het boek is in de ban van de ‘secularisatie’ van het christendom.”

Kuiper denkt dat de ontwikkelingen binnen de GKv niet te vergelijken zijn met die van de synodaal gereformeerden tientallen jaren eerder, zoals Dekker stelt. Ook historicus Ewout Klei, kenner van het aan de GKv gelieerde GPV, dat opging in de ChristenUnie, is kritisch: “Ik vind de analyse wat beperkt. Over de verzuiling zegt Dekker weinig. Heel bijzonder aan de vrijgemaakte zuil was de zeer strakke band tussen kerk en maatschappelijke organisaties. Die bestaat deels nog steeds.”

Journalist en historicus Gerrit-Jan KleinJan beaamt de theorie van Dekker en schrijft in *Trouw*:

“In zijn boek toont Gerard Dekker dat het onvermijdelijk is dat de strikte cultuur van de zuil verwaterde, ondanks de pogingen om vast te houden aan een orthodoxe Bijbeluitleg. Het is juist heel gereformeerd, zegt hij, om het geloof steeds weer zo te willen 'actualiseren' dat het weer aansluit bij de veranderende wereld. Het loslaten van het exclusieve karakter in de jaren tachtig moet in deze context begrepen worden, meent Dekker, net zoals het recente standpunt over de vrouw.”⁵³

De theorie van Dekker sluit op bepaalde punten wel aan op de huidige praktijk. Uit de interviews blijkt dat steeds meer mensen de laatste tien tot vijftien jaar verder kijken dan alleen de vrijgemaakte kerk, wat twintig jaar geleden nog niet aan de orde was. Het idee dat het mogelijk was om te veranderen van kerk bestond toen niet binnen de GKv. Ook als mensen het niet overal mee eens waren pasten ze zich als lid van de vrijgemaakte kerk aan, hoewel een lichte vorm van weerstand tegen de heersende regels ook al in de jaren zestig en zeventig redelijk gangbaar was. Sjirk Kuiper geeft aan dat hij als kind eens per jaar naar een andere kerk ging, net nadat het gezin op vakantie was geweest. Omdat het gezin dan nog niet werd gemist. Fida Teekens zegt dat haar vader af en toe een arm om haar moeder heensloeg, wat toen niet gepast was in het openbaar. Ongeacht hun meningsverschillen was het veranderen van kerk echter niet aan de orde.

Tegenwoordig is discussie over verschillende kwesties juist aan de orde van de dag. De discussie over vrouwen in het ambt mag openlijk gevoerd worden en op zondag eenmaal naar de kerk gaan is voldoende. Samenwonen wordt nog niet helemaal geaccepteerd, maar de kans dat de kerk zich ermee bemoeit is kleiner geworden. Daarnaast kent bijna elke vrijgemaakte gemeente leden die de afgelopen jaren zijn vertrokken, hetzij naar de evangelische hoek, hetzij naar andere gereformeerde kerken. Sommigen zijn in het geheel niet meer kerkelijk.

---

⁵³ G.J. Kleinman, ‘De ware kerk bestaat niet meer’, *Trouw* 1 maart 2014.

De studie van Dekker beargumenteert de secularisatie binnen de GKv en geeft cijfermatig aan wat er binnen de GKv gaande is. Dekker stelt dat de vrijgemaakten ongeveer dertig jaar achterlopen op de gewone gereformeerden. Als deze lijn wordt doorgetrokken naar de discussie over vrouwen in het ambt, dan zou dat volgens de theorie van Dekker betekenen dat ook de vrijgemaakten binnen afzienbare tijd een vrouw op de kansel accepteren.

De gereformeerden lopen daarop enigszins voor. Zij gaven vrouwen al in 1952 actief kiesrecht om te stemmen op een kandidaat voor de kerkenraad en de eerste vrouwelijke dominee stond in 1969 op de kansel. Bij de vrijgemaakten kregen vrouwen actief kiesrecht in 1993 en daarmee lopen ze dus achter op de synodaal gereformeerden.

Alle geïnterviewden erkennen de veranderingen in de GKv en voorzien een samenwerking met een of meerdere andere confessionele christelijke partijen, zoals dat nu soms al gebeurt. Over de interpretatie van de ontwikkelingen, de context en de kant die de GKv opgaat verschillen de meningen echter.

Het is dan ook te eenzijdig om het secularisatieproces als een doorgaande lijn te zien, zegt socioloog Herman Pau in een persoonlijk gesprek:

“Als de afgelopen decennia iets duidelijk geworden is, dan is het dat zulke wetmatigheden niet bestaan – dat hebben Peter Berger en andere secularisatieprofeten van de jaren 1960 nadien grif toegegeven – en dat secularisatie, of wat wij daarvoor houden, eerder in grillige golven en actie/reactiepatronen verloopt dan in rechte lijnen. Als je al een vergelijking met de GKN wilt trekken, dan eerder als schrikbeeld dat m.n. vrijgemaakte tegenstanders van al te snelle verandering voortdurend oproepen (‘we gaan de gereformeerden achterna’) – een topos in de retorica van het hellend vlak dus – dat als zodanig voorwerp van onderzoek kan zijn dan als een analytische categorie.”

Vrijheid binnen kaders: de positie van de vrouw in de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt

Vrouwen die binnen een behoudende religieuze groep een achtergestelde positie hebben, ervaren dat niet altijd als onderdrukking. In studies naar de deelname van vrouwen aan conservatieve bewegingen wordt ook wel het begrip ‘agency’ gehanteerd. Agency of zelfbeschikking staat voor het vaststaande kader, de regels van de religieuze gemeenschap, waarbinnen de vrouw zichzelf vrijheid permitteert.⁵⁴

In de GKv is de trend dat vrouwen taken op zich nemen die eerder alleen door mannen uitgevoerd werden duidelijk aanwezig. Alle respondenten die verbonden zijn of waren aan de vrijgemaakte kerk, erkennen dit fenomeen als een tendens die al een aantal jaren duurt. Lammert Kamphuis gaf bijvoorbeeld aan dat hij in zijn jeugd catechisatie van een vrouw heeft gekregen. Tegenwoordig is gangbaarder dat een vrouw voorgaat en taken van ouderlingen en diakenen op zich neemt.

Vrouwen binnen de vrijgemaakte kerk maken gebruik van de ruimte die hen geboden wordt. Officieel zouden vrouwen binnen de vrijgemaakte kerk geen leiding mogen geven aan mannen, als er geleefd

---

⁵⁴ A. van Drie, R. Ganzevoort & M. Spiering, ‘Het voelt zo minderwaardig’, *Tijdschrift voor genderstudies* 16(4) (2013): 5-17.

wordt naar de letter van de wet. Van der Stoep heeft daar echter nooit naar geleefd en zag dat ook niet in haar omgeving gebeuren. In een persoonlijk gesprek geeft zij het volgende aan:

“Ik heb in mijn leven weinig weerstand ondervonden vanwege mijn vrouw-zijn. Ik heb communicatie gestudeerd en ben verbonden geweest aan de Gereformeerde Hogeschool en ben daar later directeur geweest van de Pabo. Wel heb ik toen gezorgd dat het team meer gelijkwaardiger werd, er zaten destijds veel mannen. Ik ben van mening dat gemixte teams een meerwaarde zijn; mannen en vrouwen vullen elkaar aan. Ik ben nooit tegengewerkt of heb strijd moeten voeren. Ik werd voor allerlei taken gevraagd, ook binnen de kerk. Zo heb ik supervisie gegeven aan predikanten, heb ik een proefvisitatie gedaan in de Theologische Universiteit in Kampen en momenteel doceer ik de kerkenraad in gesprekstechnieken. Alles mag je doen.”

De grens tussen wat mag en wat niet mag wordt al jarenlang opgezocht met bijvoorbeeld het indienen van namen van vrouwen voor de functie van ouderling en diaken. Volgens Almatine Leene ligt de verantwoordelijkheid nu bij de mannen en dan doelt ze op de mannen van de synode. Maar het valt haar wel op dat de vrouwen tussen de dertig en vijftig jaar passief zijn wat betreft dit standpunt, waarschijnlijk omdat de meesten zichzelf voldoende kunnen uiten in de dagelijkse praktijk van kerkelijke aangelegenheden.

Aan de Theologische Universiteit in Kampen zijn de veranderingen ook te zien. Hoewel ruim zeventig procent van de studenten nog man is en de beeldvorming ook enkel mannelijke studenten laat zien, nemen vrouwen langzaam hun plek in op de universiteit.⁵⁵ Sommigen van hen proberen met de grootste voorzichtigheid toch het thema man-vrouw te onderzoeken, zoals Myriam Klinker-de Klerck.⁵⁶ Anderen zijn duidelijker in hun doel, zoals Almatine Leene, en weer anderen zoeken uiteindelijk hun heil elders, zoals theoloog Bettelies Westerbeek, die later in dit onderzoek wordt geciteerd.

Ondanks de grote vrijheden binnen de kerk, heerst er een dubbele moraal. Vrouwen mogen alle taken op zich nemen, maar krijgen daar geen officiële erkenning voor. Dit fenomeen eist, afgezien van de discussie over de vrouw in het ambt, toch zijn tol bij sommige vrouwen. Lammert Kamphuis geeft aan dat er vrouwen zijn die onder het heersende man-vrouwbeeld lijden. Vrouwen moeten immers zwijgen:

“In onze jeugd ging je op zondag twee keer naar de kerk en alleen mannen spraken op de kansel. De GKv kent ook nog eens geen Maria, ik denk dat er een moeder- of vrouwfiguur mist in deze kerk, waar vrouwen zich aan kunnen spiegelen. Het alom aanwezige beeld van man-vrouw in de GKv wordt een soort blauwdruk. Ik ken vrouwen die dat beeld heel belemmerend vonden voor bijvoorbeeld hun seksuele ontwikkeling, het ingewikkeld vonden om zelf ook te genieten. De hele verhouding man-vrouw wordt bepaald door de kerk, ook het idee dat de verzorgende taken wel tot de vrouw behoren. Dat komt ook doordat de man wordt gezien als het hoofd en de vrouw volgt, kijk maar naar het huwelijksformulier. Heel

---

⁵⁵ L. Kamphuis (red.), *Vrijgemaakt? Dertigers over het leven in een gereformeerde zuil*, Kampen: Kok 2014, p. 134.

⁵⁶ M. Klinker-De Klerck, *Herderlijke regel of inburgeringscursus? Een bijdrage aan het onderzoek naar de ethische richtlijnen in I Timoteüs & Titus*, Theologische Universiteit Kampen, www.tukampen.nl. Momenteel niet meer beschikbaar via deze site, wel via <http://theoluniv.ub.rug.nl/34/1/2013Klinker%20Summary.pdf>

vormend natuurlijk, dat beeld zit heel diep verankerd in de kerk en dus ook bij de individuele mensen.”

Coby van der Stoep denkt dat deze praktijk niets meer met theologie te maken heeft:

“Ik ben niet van plan om te chagrijnen over de positie van de vrouw, maar ik vind de dubbele moraal wel heel verkeerd. Mijn geloof hangt er niet vanaf, het is pure kerkpolitiek en dat kan ik niet meer volgen.”

De focusgroep ziet ook dat vrouwen bij hen in de gemeente steeds meer taken oppakken. Zo stelt Nienke: “Als ik dan uitga van Ermelo, dan is onze gemeente nog niet klaar voor vrouwen in de kerkenraad. Maar ze voeren wel steeds meer taakjes uit.” Inge vindt dat eigenlijk triest. ‘Want dan zou het mannen puur gaan om de naam en de status van het ambt.’

Dat de status van het ambt nu inderdaad nog iets voorstelt in de GKV komt volgens Martijn Horsman mede door de exclusiviteit. Hij vreest vooral dat de kerkenraad met het openstellen van het ambt een raad met een onevenredig aantal vrouwen wordt. Sjirk Kuiper ziet dat fenomeen ook:

“Mijn echtgenote is theoloog, zij heeft gestudeerd aan de Vrije Universiteit. Zij denkt dat als vrouwen worden toegelaten tot het ambt, mannen hun verantwoordelijkheid niet meer zullen nemen. Vrouwen doen nu al veel vrijwilligerswerk binnen de kerk en zij is bang dat het ambt devalueert, zoals je wel vaker ziet met beroepen waar vrouwen langzamerhand in de meerderheid komen, zoals het onderwijs bijvoorbeeld. Mijn vrouw komt veel in andere kerken en de kerkenraad bestaat bij de PKN voornamelijk uit oudere vrouwen. Dat is natuurlijk ook niet de bedoeling.”

Ook Fida Teekens vreest daarvoor:

“Volgens mij loopt de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt een aantal jaren achter op de PKN, wat betreft de kerkgang die nu ook bij onze gemeente van twee keer op een zondag naar één keer op een zondag gaat. Maar ook het benoemen van vrouwelijke dominees. Een ding baart mij wel zorgen. Ik kom wel eens in een dienst van de PKN in Meppel en ik weet dat de kerkenraad daar alleen vrouwen telt. Dat is jammer, ik vraag me af waarom dat zo is. Een gemengde kerkenraad en verdeling van taken lijkt mij het mooist.”

Religieus leiderschap van vrouwen en de afname van het ledenaantal van kerken lijken zich tegelijkertijd te voltrekken. Uit onderzoek van de Universiteit van Tilburg blijkt dat de masculiene of feminiene cultuur van een land een van de beste voorspellers blijkt te zijn van de mate van secularisatie in verschillende Europese landen. In een meer masculiene cultuur worden structuren en concepten van onderscheid en hiërarchie benadrukt, vooral die tussen mannen en vrouwen. In een meer feminiene cultuur daarentegen, zoals Nederland, wordt de nadruk meer gelegd op gelijkheid. Het welvaartspeil van een land en de genderverhoudingen blijken de belangrijkste factoren met betrekking tot secularisatie. Een geëmancipeerd, welvarend land heeft dus vaker te maken met een hoge mate van secularisatie.⁵⁷

---

⁵⁷ A-M. Korte, ‘Erkenning van het religieus leiderschap van vrouwen: een ‘moderne’ kwestie?’ *Tijdschrift voor Theologie* 43(2) (2003): 113-123.

Dit geldt ook voor Nederland. Gesteld kan worden dat de Gkv juist een masculiene cultuur kent. Deze wisselwerking tussen de maatschappij en de kerk is steeds duidelijker aanwezig. Vrouwen mogen in de maatschappij alle mogelijke functies uitoefenen en dat heeft zijn weerslag op de hiërarchie van de kerk.

Hoogleraar Gender en Religie Anne-Marie Korte plaatst echter kanttekeningen bij dit beeld. Zij stelt dat het onderliggende denkbeeld afkomstig is van Max Weber, die een direct verband zag tussen het verdwijnen van het traditionele christelijke geloof en de opkomst van vrouwenemancipatie. Hij schetste het beeld van een moderne, onafhankelijke vrouw in de rationele samenleving: de vrouw voorbij de godsdienst tegenover een afhankelijke, passieve hoedster van het gemeenschapsleven, de vrouw binnen de godsdienst. Volgens Anne-Marie Korte is het idee dat vrouwenemancipatie ook kan plaatsvinden in een mainstream religie, en niet alleen binnen religieuze randgroeperingen zoals Weber stelt, daarin niet meegenomen, terwijl dat volgens haar een belangrijk en recent fenomeen is, niet alleen binnen de behoudende gereformeerde stromingen, maar ook binnen de katholieke kerk. De laatste decennia is de leer van de katholieke kerk over de uitsluiting van vrouwen in het priesterambt benadrukt en aangescherpt. In deze periode zijn vrouwen, net als in de vrijgemaakte kerk, priesterlijke rollen en taken gaan vervullen. Korte stelt dat een van de redenen waarom dit gebeurde, puur pragmatisch was: er waren simpelweg te weinig mannen voor de taak.⁵⁸

Daarnaast geeft Korte aan dat het niet automatisch betekent dat het ambt opengesteld is voor vrouwen als een kerk veel vrouwen kent die theologie studeren. Aangezien er in het onderzoek naar deze fenomenen wereldwijd veel paradoxen zijn, zoals wanneer Korte refereert aan katholieke parochies in de Verenigde Staten, is door Marc Chaves een uitgebreid onderzoek gedaan naar vrouwen in leidinggevende religieuze functies. De resultaten van dat onderzoek geven aan dat de formele regels rond de volledige ambtstoelating van vrouwen slechts enigszins verband houden met de feitelijke positie en activiteiten van vrouwen in de kerk. Druk van buitenaf, de werking van de publieke opinie en onderlinge bondgenootschappen van de kerken hebben meer invloed op het beleid van kerken in deze kwestie dan de noodzaak om in te gaan op en regelingen te treffen voor wat vrouwen werkelijk doen en verlangen binnen de betreffende kerken.⁵⁹

Dit onderzoek van Chaves bevestigt de observatie dat vrouwen in de vrijgemaakte kerk niet gehoord worden als het gaat om hun verlangen naar de openstelling van het ambt en dat de discussie eerder kerkpolitiek van aard is dan theologisch. Bovendien stelt Chaves dat de hedendaagse debatten over vrouwen in de kerkelijke hiërarchie niet zozeer met de vrouwen als zodanig te maken hebben, maar vooral met het afzetten tegen de moderne cultuur. De debatten zijn onderdeel van de identiteitsprofilering van de kerk in de veranderende samenleving. Als de vrijgemaakte kerk vrouwen toelaat in het ambt, dan accepteren ze een modernere visie en geven ze deels toe aan het argument van het hellend vlak. Wat inhoudt dat na de acceptatie van vrouwen in het ambt er wellicht meerdere veranderingen in standpunten komen, zoals met betrekking tot het homohuwelijk, abortus

---

⁵⁸ A-M. Korte, 'Erkenning van het religieus leiderschap van vrouwen: een 'moderne' kwestie?' *Tijdschrift voor Theologie* 43(2) (2003): 113-123.

⁵⁹ A-M. Korte, 'Erkenning van het religieus leiderschap van vrouwen: een 'moderne' kwestie?' *Tijdschrift voor Theologie* 43(2) (2003): 113-123.

etc. Volgens Chaves bepaalt een kerk op deze manier haar identiteit, waarbij het de vraag is of de kerk meegaat met de normen en waarden van de samenleving of juist niet.⁶⁰

Korte vindt dit een te simpele verklaring. Zij stelt dat conflicten die te maken hebben met de positie van vrouwen niet kunnen worden weggezet als identiteitsprofilering van christelijke kerken ten opzichte van de moderne cultuur. Dat zou veronderstellen dat de kwestie van het toestaan van vrouwen in alle functies geen intrinsieke kwestie meer is die verbonden is met genderaspecten en volgens haar is dat wel het geval.⁶¹

Korte denkt dat deze verklaring de kerken ook weghoudt van hun verantwoordelijkheden omdat de kwestie eigenlijk niets te maken heeft met vrouwen, maar wel met de positie van de kerk in de maatschappij. De erkenning van religieuze autoriteit van vrouwen is een diep en al langer bestaand probleem in de christelijke geschiedenis en theologie, dat niet gereduceerd kan worden tot een moderne preoccupatie. De kwestie hangt samen met een sterk aan genderhiërarchie verbonden retoriek van autoriteit. Volgens Korte is deze discussie een nieuwe versie van een ouder debat.

Impliciet seksisme

Populairwetenschappelijke boeken over de verschillen tussen vrouwen en mannen zijn al decennialang populair. Enkele voorbeelden daarvan zijn *Mannen komen van Mars en vrouwen van Venus* van John Gray en *Waarom mannen niet luisteren en vrouwen niet kunnen kaartlezen* van Barbara en Alan Pease. Psycholoog Cordelia Fine heeft deze boeken bestudeerd en gekeken naar het wetenschappelijk onderzoek, dat aangehaald wordt en zij stelt dat schrijvers die betogen dat er structurele verschillen bestaan tussen de seksen die de huidige gendersituatie verklaren: 'zich graag presenteren als koene ridders van de waarheid, die de verstikkende ideologie van de politieke correctheid trotseren. Argumenten voor deze zogenaamd wezenlijke verschillen weerspiegelen echter alleen maar – en verlenen wetenschappelijk gezag aan – een meerderheidsopvatting.'⁶²

Fine stelt dat mensen automatisch over zichzelf denken in termen van gender wanneer de sociaal-culturele omgeving gender op de voorgrond plaatst en prominent maakt, zoals in de vrijgemaakte kerk. Stereotiepe en sociale verwachtingen nemen een prominente plaats in en dat kan het zelfbeeld veranderen, de interesses wijzigen, de vermogens afzwakken en onbedoelde discriminatie opwekken.⁶³

De vrijgemaakte kerk schetst een duidelijke rolverdeling op basis van geslacht. Dat komt onder andere tot uitdrukking tijdens de dienst:

“Vrouwen kwamen als ambtsdrager of dominee niet op de kansel, in de kerkenraadskamer of in de voor ouderlingen en diakenen bedoelde banken voorin de kerk. Dit waren ruimtes die voor mannen waren gereserveerd en door hen bevolkt, waarin de mannelijke perceptie

---

⁶⁰ A-M. Korte, 'Erkenning van het religieus leiderschap van vrouwen: een 'moderne' kwestie?' *Tijdschrift voor Theologie* 43(2) (2003): 113-123.

⁶¹ A-M. Korte, 'Erkenning van het religieus leiderschap van vrouwen: een 'moderne' kwestie?' *Tijdschrift voor Theologie* 43(2) (2003): 113-123.

⁶² C. Fine, *Waarom we allemaal van Mars komen; hoe neuroseksisme aan de basis ligt van de verschillen tussen man en vrouw*, Tiel: Lannoo 2011, p. 30.

⁶³ C. Fine, *Waarom we allemaal van Mars komen; hoe neuroseksisme aan de basis ligt van de verschillen tussen man en vrouw*, Tiel: Lannoo 2011, p. 31.

leidend was. Het onderscheid tussen man en vrouw werd dus als bepalend genomen voor de plek die iemand in de kerkelijke gemeente kon innemen.”⁶⁴

Uit de interviews blijkt dat een aantal respondenten in genderspecifieke termen praat over mannen en vrouwen. Met name de focusgroep verwijst naar vrouwen als zorgzamer en daarom meer geschikt voor het ambt van diaken. Zo stelde Henk: “Er wordt vaak gesproken over alle ambten, maar er moet een verschil komen tussen diaken en de andere ambten. Voor de taak van een diaken moeten mannen en vrouwen beschikbaar kunnen zijn, maar dan niet officieel als ambt.” Net als Henk vindt Harmen dat de functie van diaken moet worden geschrapt uit de kerkorde als deze opengesteld wordt voor vrouwen. De vrouwen in de focusgroep zijn het er niet mee eens. Zij vinden dat in principe alle ambten voor vrouwen opengesteld moeten worden.

Mocht het ambt diaken losgekoppeld worden van de kerkenraad dan zouden vrouwen – als diaken – nog steeds niet officieel het ambt voeren, een fenomeen dat wordt bevestigd door socioloog Paula Nesbitt. Zij bestudeerde de feminisering van het ambt in Amerikaanse kerken. Haar conclusie was dat er een herordening van taken en functies plaatsvindt om de status en het imago van het kerkelijk ambt te herstellen wanneer een aanzienlijk aantal vrouwen binnen korte tijd in het kerkelijk ambt komt. De functies met een hogere status en beloning worden opnieuw afgezonderd en aan mannen toebedeeld.⁶⁵ Dit proces vindt nu ook plaats in de vrijgemaakte kerk. Veel taken worden inmiddels uitgevoerd door vrouwen en zowel de theologen als de focusgroep lijken dit een natuurlijk gevolg te vinden.

Anne-Marie Korte benadrukt de voortdurende grensgevechten die dit systeem oproept. Zij neemt de katholieke kerk als voorbeeld, waar functies voor vrouwen worden gecreëerd zodat zij ook leidinggevende taken binnen de kerk kunnen vervullen. De katholieke kerk limiteert in dat opzicht meer de reikwijdte dan dat zij rechtstreeks afwijzen. Korte denkt niet dat vrouwen langzamerhand toch gelijkwaardige posities kunnen vervullen, om twee redenen: ten eerste blijkt dat de doorstroming van vrouwen naar beleidsbepalende functies beperkt is en ten tweede valt het verschijnsel te zien van de nieuwe hiërarchische indelingen op basis van gender, zoals Nesbitt concludeert. Dat wil zeggen dat mannen de hogere kerkelijke posities bekleden. In het geval van de GKv valt daar ook de theologische universiteit onder, in dat opzicht hebben de mannen in de GKv in alle opzichten de overhand.⁶⁶

De vraag is dan of de impliciete aanname binnen de GKv bestaat dat mannen over meer leidinggevende kwaliteiten beschikken. Het zijn niet alleen mannen die de zogenaamde verschillen vergroten. Ook theoloog Mieke Brink-Blijdorp benadrukt de verschillen:

“Als ik puur kijk naar de ambten dan denk ik: vrouwen hebben hun inbreng al in de huisgemeenschappen. Een man kan als ouderling de groep leiden, maar een diaken kan volgens mij best een vrouw zijn. Wat is nou precies een ambt? Die term is beladen met een

---

⁶⁴ L. Kamphuis (red.), *Dertigers over het leven in een gereformeerde zuil*, Kampen: Kok 2014, p. 113.

⁶⁵ A-M. Korte, ‘Erkenning van het religieus leiderschap van vrouwen: een ‘moderne’ kwestie?’ *Tijdschrift voor Theologie* 43(2) (2003): 113-123.

⁶⁶ A-M. Korte, ‘Erkenning van het religieus leiderschap van vrouwen: een ‘moderne’ kwestie?’ *Tijdschrift voor Theologie* 43(2) (2003): 113-123.

goddelijke roeping. Het gaat nu soms om de status in plaats van de taak die je gekregen hebt, je bent in ambt eindverantwoordelijk naar buiten toe. Het is een mannelijke taak en dat is ook psychologisch aannemelijk. Vrouwen zorgen voor de rest, de veiligheid en de sfeer. Ze verlenen praktische hulp en kunnen waar nodig corrigeren. De vrouw is hulp van de man, dat betekent ook dat de man respect moet hebben voor de vrouw.”

Dat vrouwen en mannen gelijkwaardig zijn maar niet gelijk is een veelgehoorde stelling tijdens het onderzoek. Mieke Brink- Blijdorp onderstreept dat. Volgens Fine is dat echter ook een vorm van onbewust seksisme. Zij vergelijkt de functies van kostwinner en verzorger. Jarenlang – en vaak nog steeds – was de man de kostwinner en de vrouw verzorger van het gezin. De gescheiden sferen, die van hem publiek en die van haar privé, werden als aanvullend en gelijk beschouwd, maar dan wel in de trant van ‘sommige sferen zijn meer gelijk dan andere.’⁶⁷ Dat geldt ook voor de ambten in de kerk. De functies die vrouwen vervullen worden gezien als dankbaar werk dat bij vrouwen past. Daaraan ontlene vrouwen geen status. Aangezien de sfeer niet vrouwonvriendelijk is binnen de kerk, voelen veel vrouwen zich dan ook niet achtergesteld.

Almatine Leene strijdt als theoloog binnen de GKv voor de openstelling van het ambt voor vrouwen. Ook zij ervaart de kerk echter niet als seksistisch. Toch onderstreept ze het beeld van de achterstelling van vrouwen:

“Ik ervaar de kerk niet als vrouwonvriendelijk en dat maakt het lastig. Veel mensen zijn zich niet bewust van de ongelijkheid. Een vrouw wordt gezien als minder rationeel en rationaliteit is een onderdeel van de identiteit van de GKv. Tegenwoordig mag je ook zeggen dat je vindt dat vrouwen ook in het ambt mogen. Dat was tien jaar geleden nog ondenkbaar, dan nam je de Bijbel niet serieus. Ik kan nu heel duidelijk zeggen dat ik de Bijbel serieus neem en daarom voor vrouwen in het ambt ben. Maar ik krijg hele emotionele reacties op mijn onderzoek, ik word bijvoorbeeld als theoloog gediskwalificeerd. Maar ik heb nog maar weinig inhoudelijke argumenten gehoord.”

Bettelies Westerbeek is ook theoloog, maar zij is niet meer verbonden aan de GKv omdat ze daar geen predikant mocht worden. Westerbeek stelt in *Vrijgemaakt?* dat haar besluit om predikant te willen worden stuitte op heftige reacties in haar omgeving:

“Mij werd verweten dat ik uit was op macht. Kon ik in de kerk niet alles doen wat een predikant ook deed? Daar had ik toch geen ambt voor nodig? Ik moest me gelukkig prijzen dat vrouwen geen predikant konden worden, wist ik wel hoe zwaar dat beroep was? Dat zou ik als vrouw niet aankunnen. Ook zouden mannen tijdens een dienst te veel worden afgeleid door een vrouw op een kansel.”⁶⁸

Leene zegt dat veel mensen zich niet bewust zijn van de ongelijkheid binnen de kerk. Het verbaast haar hoe gemakkelijk de generatie vrouwen van tussen de dertig en vijftig jaar omgaat met de ongelijkheid.

---

⁶⁷ C. Fine, *Waarom we allemaal van Mars komen; hoe neuroseksisme aan de basis ligt van de verschillen tussen man en vrouw*, Tiel: Lannoo 2011, p. 105.

⁶⁸ L. Kamphuis (red.), *Vrijgemaakt? Dertigers over het leven in een gereformeerde zuil*, Kampen: Kok 2014, p. 134

Dat beeld komt overeen met de stelling van Cordelia Fine dat er een subtiele vorm van seksisme heerst die niet bewust is. Vrouwen worden uitgesloten van de ambten maar mogen wel verschillende taken vervullen. Daarnaast hebben veel mensen stereotiepe beelden met betrekking tot gender. Sociaal psychologen hebben aangetoond dat het impliciete beeld dat mensen van sociale groepen hebben opmerkelijk reactionair is, zelfs wanneer hun bewust ontwikkelde opvattingen modern en progressief zijn. Als het om gender gaat, dan zijn de automatische associaties bij mannen – meer dan bij vrouwen – natuurkunde, wiskunde, carrière, hiërarchie en een hogere autoriteit. Vrouwen worden impliciet meer geassocieerd met familie, gezinsleven, egalitarisme en lage autoriteit.⁶⁹

Besluit

De secularisatietheorie van Gerard Dekker kan niet op alle vlakken worden toegepast, omdat blijkt dat vrijgemaakten niet direct de synodaal gereformeerden achterna gaan. De theorie van secularisatie rechtstreeks toepassen op de GKv is een simplificatie van de ontwikkelingen. Dat heeft te maken met de volgende vier factoren:

1. De angst van de vrijgemaakten om de kant van de reguliere gereformeerde kerk op te gaan is groot. Dat vertaalt zich in de verwijzingen in de interviews naar de vrees voor een meerderheid van (oudere) vrouwen in de kerkenraad, net als bij de PKN.
2. De loyaliteit naar de eigen zuil is sterk aanwezig en daardoor is ook de commitment van leden sterk, ook al zijn ze het niet met alles eens. Het blijft een vertrouwde omgeving voor hen.
3. Vrouwen zijn weliswaar ondergeschikt, maar hebben vrijheid van handelen. In de praktijk betekent dit dat veel vrouwen zich niet inferieur voelen, ook al hanteert de kerk een dubbele moraal.
4. De maatschappij is anders dan in de jaren zestig en zeventig; sindsdien zijn de kerken snel leeggelopen na het loslaten van diverse dogma's. Nu overheersen het gevoel van schaarste en de angst om (deels) te verdwijnen.

Mede vanwege deze factoren blijft de dubbele moraal aanwezig: er zijn vrouwen die verschillende activiteiten ondernemen en zelfs taken uitvoeren die ooit alleen door ouderlingen en predikanten werden uitgevoerd. Tegelijkertijd mogen vrouwen echter niet officieel tot het ambt treden. De discussie hierover bevat weinig theologische kenmerken en impliciet seksisme speelt een rol in de discussie. Het is te kort door de bocht om te stellen dat de discussie over de vrouw in het ambt puur een identiteitsprofilering is van de kerk ten opzichte van de moderne maatschappij. Ook is het geen puur confessionele protestantse kwestie. Volgens hoogleraar Gender en Religie Anne-Marie Korte speelt dit onderwerp al eeuwenlang binnen het christendom.

Terugkomend op de GKv is het beeld van een vrouwelijke diaken gemakkelijker te accepteren voor de leden van de GKv dan dat van een vrouwelijke predikant. Mocht dit een eerste tussenstap worden, dan wordt het ambt van diaken losgekoppeld van de kerkenraad. Volgens socioloog Nesbitt is dat een methode van kerken om de hiërarchie opnieuw te bepalen. De status van de overblijvende ambten wordt dan niet aangetast.

---

⁶⁹ C. Fine, *Waarom we allemaal van Mars komen; hoe neuroseksisme aan de basis ligt van de verschillen tussen man en vrouw*, Tiel: Lannoo 2011, p. 105.

Conclusie

Uit dit onderzoek blijkt echter dat de ontwikkelingen binnen de vrijgemaakte kerk niet simpelweg kunnen worden gerelateerd aan die van de synodaal gereformeerde kerk. Dat heeft de volgende vier redenen:

1. Durk Hak geeft aan dat het ledental wel afneemt, maar nog niet zo drastisch als Dekker veronderstelt.
2. Het begrip 'commitment', oftewel loyaliteit naar de kerk toe en verbondenheid met de kerk, is nog steeds sterk aanwezig binnen de GKv.
3. De angst voor scheuring zit diep: naast het afnemende ledental is men bang voor versplintering.
4. De wederzijdse verbondenheid van de kerk met de TU in Kampen en het feit dat de beslissing over vrouwen in het ambt in kleine kring door alleen (voornamelijk oudere) mannen wordt genomen draagt niet bij aan versnelde ontwikkeling in het vrouwenstandpunt.

Wellicht is de tijdsperiode van dertig jaar die Dekker hanteert te kort. Het verschil is in dit geval eerder een jaar of vijftig. Parallel aan deze discussie speelt de positie van de vrouw in de kerk. Die is inferieur ten opzichte van de positie van de man. Dat neemt niet weg dat vrouwen binnen de huidige kaders en zelfs al over de gestelde grenzen heen aan het werk zijn. Emancipatie van vrouwen kan op allerlei terreinen plaatsvinden, ook binnen de kaders van confessionele christelijke groepen.

De volgende factoren spelen een rol in de discussie over de vrouw en het ambt en de stagnatie van de daadwerkelijke erkenning vanuit de kerkelijke leiding:

- Er bestaat een kloof tussen exegese en de praktijk: waar theologen nog over discussiëren, wordt in de kerk zelf allang geïmplementeerd.
- Er heerst angst voor het hellend vlak. Men vreest voor de gevolgen van het nemen van een beslissing over het vrouwenvraagstuk in de GKv
- Een aanvulling daarop is de angst dat de autoriteit van de kerk wordt waargenomen door een eenzijdige groep van met name oudere vrouwen, zoals respondenten waarnemen bij de PKN.
- Tot slot loopt de samenwerking met andere kerken gevaar, zeker ook met buitenlandse kerken, die strenger in de leer zijn dan de Nederlandse variant.

Ondanks de duidelijk lagere status van vrouwen, ervaart een groot deel van de vrouwen binnen de vrijgemaakte kerk geen onderdrukking. Dat is echter niet hetzelfde als gelijkwaardigheid. Het uitsluiten van vrouwen voor leidinggevende taken is discriminatie en seksisme. Dat het verzet tegen de ongelijkheid op basis van gender klein is betekent echter niet dat er geen sprake is van impliciet seksisme.

Uit dit indicatieve onderzoek blijkt dat de discussie over de rol van de vrouw in het ambt in de GKv weinig met exegese te maken heeft. De argumentatie in de discussie zegt meer over de ontwikkelingen waarin de kerk zich nu bevindt en over het seksisme dat leeft onder zowel mannen als vrouwen. Maar omdat het mannen zijn, die de keuze moeten maken om al dan niet vrouwen toe te laten, ligt de verantwoordelijkheid en het in stand houden van seksisme vooral bij deze groep.

Suggesties voor verder onderzoek

De overeenkomsten tussen de synodaal gereformeerden en de kleinere, meer behoudende gereformeerde groepen in Nederland zijn interessant, maar de verschillen zijn minstens zo interessant zijn. De hypothese voorafgaand aan dit onderzoek was dat de theorie van Gerard Dekker in zijn geheel opging voor de GKv, maar dat blijkt niet zo te zijn. Het is daarom interessant te onderzoeken welke factoren hierbij een rol spelen.

Daarnaast kwam onverwachts een fenomeen naar voren dat in dit onderzoek slechts illustratief gebruikt is, namelijk dat er vrouwen zijn die gevormd worden door – en lijden vanwege – het exclusief patriarchale karakter van deze kerk. Dit roept de vraag op welke gevolgen het voor volwassen vrouwen heeft om opgegroeid te zijn in een wereld zonder vooraanstaand vrouwbeeld en met het idee dat ze zich moeten schikken naar hun man en vader. In het verlengde daarvan kan worden afgevraagd welke invloed dat beeld heeft op relaties, op hun zelfbeeld en op hun seksuele leven.

Inherent hieraan is onderzoek naar zedenmisbruik in confessionele kring. In meerdere gesprekken kwam naar voren dat er juist behoefte is aan vrouwelijke ouderlingen om slachtoffers daarvan te kunnen bijstaan en helpen. Ook kwamen meerdere verhalen voorbij van vrouwen die misbruikt zijn, maar zich niet erkend voelen. De GKv is een kerkgenootschap die dit soort zaken het liefst binnen de gemeenschap houdt en ook daar oplost. Het is de vraag of er een correlatie bestaat tussen misbruik en de dwingende heersende norm dat homoseksualiteit niet gepraktiseerd mag worden, dat mannen een autoriteit zijn en vrouwen ondergeschikt en dat seks alleen tijdens het huwelijk mag. Deze vragen zouden uitgangspunten kunnen zijn in vervolgonderzoek.

Nawoord (reflectie)

Inmiddels is er meer dan een jaar verstreken en heeft de Synode toch besloten dat vrouwen in de GKv lid mogen worden van de kerkenraad. De theorie van Dekker houdt daarom nog enigszins stand. Maar het belangrijkste van dit onderzoek vind ik zelf – is de subtiliteit van seksisme. Zeker als de onderdrukte partij zelf het gevoel heeft veel vrijheid te hebben en de onderdrukker in dit geval geliefden (vaders en zonen) zijn. Dus ik denk nu achteraf dat mede daarom veel vrouwen binnen deze kerk niet het gevoel hadden dat zij een ondergeschikte positie hadden. Ook al hadden ze dat wel.

Ook ik ging in eerste instantie mee in het oordeel van veel geïnterviewden namelijk dat ‘een kerkenraad bestaande uit alleen vrouwen’ onwenselijk zou zijn. Totdat mijn scriptiebegeleider aankaartte dat ook deze aanname berust op seksisme.

De GKv is geen uitzondering, ik heb er in dit onderzoek een vergrootglas opgelegd maar ik denk dat deze gemeente kenmerkend is voor aspecten die we terugvinden in de hele Nederlandse samenleving. Nog steeds vervullen vrouwen vaak de rol van verzorger en aan vader wordt minder snel gevraagd hoe zij hun werk combineren met kinderen. De #metoo-affaire (het aankarten van seksueel misbruik via sociale media) toont ook aan dat de machtsverhouding globaal niet gelijk is. Met deze scriptie heb ik met veel plezier een heel klein aspect van de genderdiscussie aangetipt.

Gelukkig heeft de GKv gekozen voor een meer gelijke machtsverhouding. In de praktijk zal dit lang niet in alle gemeentes direct aantoonbaar zijn. Maar de eerste echte hindernis is overwonnen.

Ruinen, november 2017

Bibliografie

Boeken

Amelink 2001

Amelink, A., *De Gereformeerden*, 5^e druk. Amsterdam: Bert Bakker 2001.

Baar 2011

Baar, M. de, *Honderd jaar vrouwen op de Kansel, 1911-2011*, Hilversum: Verloren 2011.

Broeke 2010

Broeke, A. ten, *Het idee M/V*, Amsterdam: Maven Publishing 2010.

Dekker 2013

Dekker, G., *De doorgaande Revolutie; de ontwikkeling van de gereformeerde kerken in perspectief*, Barneveld: Vuurbaak 2013.

Fine 2011

Fine, C., *Waarom we allemaal van Mars komen; hoe neuroseksisme aan de basis ligt van de verschillen tussen man en vrouw*, Tiel: Lannoo 2011.

Kamphuis 2015

Kamphuis, L., (red.), *Vrijgemaakt? Dertigers over het leven in een gereformeerde zuil*. 4^e druk. Kampen: Kok 2015.

Kennedy 1996

Kennedy, J., *Nieuw Babylon in Aanbouw. Nederland in de jaren zestig*. 2^e druk. Assen: Boom Uitgevers 1996.

Klei 2011

Klei, E., *Klein maar Krachtig, dat maakt ons uniek, een geschiedenis van het Gereformeerd Politiek Verbond*, Amsterdam: Bert Bakker 2011.

Leene 2012

Leene, A., *Triniteit, Antropologie en Ecclesiologie, een kritisch onderzoek naar de implicaties van de godsleer voor de positie van mannen en vrouwen in de kerk*, Amsterdam: Buijten en Schipperheijn 2012.

Stark & Finke 2000

Stark, R. & R. Finke, *Acts of Faith; Explaining the Human Side of Religion*, Londen, University of California 2000.

Tijdschriften

Drie, A. van, R. Ganzevoort & M. Spiering, 'Het voelt zo minderwaardig', *Tijdschrift voor genderstudies*, 16(4) (2013): 5-17.

Hak, D., 'De Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt en het verval van het narcisme van de kleine verschillen', *Religie & Samenleving*, 2(3) (2007): 199-214.

Korte, A-M., 'Erkenning van het religieus leiderschap van vrouwen: een 'moderne' kwestie?'
Tijdschrift voor Theologie, 43(2) (2003): 113-123.

Websites

Geraadpleegd in de periode november 2013 – juni 2014 en februari – mei 2018

Christelijke Gereformeerde Kerken

www.cgk.nl

<https://cgk.nl/project/geschiedenis-2/>

Gereformeerde Kerk Zwolle

www.gereformeerde-kerk-zwolle.nl

[http://www.gereformeerde-kerk-zwolle.nl/kerkverband/de_gereformeerde_kerken_in_nederland_\(hersteld\).html](http://www.gereformeerde-kerk-zwolle.nl/kerkverband/de_gereformeerde_kerken_in_nederland_(hersteld).html)

Gereformeerde Kerken vrijgemaakt

www.gkv.nl

<https://www.gkv.nl/kennismaken/gereformeerd-vrijgemaakt/hoezo-vrijgemaakt/>

en

<https://www.gkv.nl/?s=meer+vrijgemaakten+verlaten+de+kerk>

en

<https://www.gkv.nl/laten-de-bijbel-niet-los/>

Historisch Nieuwsblad

www.historischnieuwsblad.nl

<https://www.historischnieuwsblad.nl/nl/artikel/45181/handelingsonbekwaamheid-van-vrouwen.html>

Nederlands Gereformeerde Kerken

www.ngk.nl

<https://ngk.nl/kennismaken/geschiedenis/>

Theologische Universiteit Kampen

www.tukampen.nl

publicatie momenteel niet meer via deze website beschikbaar, samenvatting wel beschikbaar via

<http://theoluniv.ub.rug.nl/34/1/2013Klinker%20Summary.pdf>.

Atria kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis

www.atria.nl

<https://www.atria.nl/nl/publicatie/joke-smit-icoon-van-de-tweede-feministische-golf>

Sociaal Cultureel Planbureau

www.scp.nl

https://www.scp.nl/Nieuws/Oudere_nieuwsberichten/Nieuws_uit_2011/De_kerken_lopen_leeg_maar_de_drang_naar_het_religieuze_is_onblusbaar

en

https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2006/Godsdiensstige_veranderingen_in_Nederland

Overige

Bruijne, A.L.Th. de, *Aan de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland Ede* (advies), 2014.

KleinJan, G.J., 'Soms sist de Bijbelse slang nog in Assen', *Trouw* 11 februari 2011.

D. Noordijk, *De roman Lidewyde en de (on)trouwe gehuwde vrouw* (onderzoek Universiteit Utrecht), 2012.

Reformatorsch dagblad 25 november 1995, p. 16

Bijlage: de uitgewerkte interviews

Focusgroep Ermelo; gesprek vond plaats op 8 april 2014

P1: Albert-Jan Knol 29 jaar

P2: Inge van Veen 29 jaar

P3: Marloes Woudt 30 jaar

P4: Harmen Lootens 27 jaar

P5: Margriet Kamp 24 jaar

P6: Nienke Zuidema 33 jaar

P7: Henk Zuidema 33 jaar

P8: Linda Aalbers 29 jaar

Allen sinds hun geboorte lid van de GKV, Henk heeft bij de GKV Harderwijk gezeten en Nienke ook 8 jaar de rest is ook sinds geboorte lid van de kerk in Ermelo.

Discussie

I: Wat merken jullie van de discussie over het m/v thema in de kerk?

Geen van allen heeft het idee dat het m/v thema erg leeft binnen de kerk. Er zijn wel thema avonden geweest en een enkeling heeft zo'n avond bijgewoond. P3 denkt dat het vooral een generatieverschil is en dat dit wel leeft onder de oudere generatie, zij is ook geen lid van de krant (Nederlands Dagblad) en dan krijg je al minder mee van de discussie, denkt zij. P5 heeft zich er wel meer in verdiept want een tijdje geleden stonden er ook stukken van in het kerkblad. P3 zegt dat het een issue is dat al jaren speelt en dat het er geheid doorkomt.

De zorg die erachter de discussie ligt, merken ze wel. P6 geeft aan dat haar vader (63) bang is voor een scheuring. Want de GKV krimpt al en als het er door komt en ze worden nog kleiner, wat is dan de toekomst?

P8 geeft aan dat ze denkt dat ouderen liever zouden hebben dat het niet doorgaat en ze vraagt zich af of de discussie m/v in het ambt ook niet meer opkwam omdat er te weinig mensen ouderling wilden worden? P4 denkt dat zijn moeder van 57 er van overtuigd is dat er een scheuring komt. 'Mijn vader is jarenlang ouderling geweest en er worden toch altijd teksten uit de bijbel aangehaald en dan wordt er gesproken in de hij-vorm, vrouwen kunnen ook goede sprekers zijn maar de bijbel zegt alleen vrouwen. P8 bestrijdt dit fel door te zeggen dat er veel vrouwen zijn die het beter kunnen dan sommige mannen nu. De groep geeft aan dat dat ook andersom geldt.

P3 zegt dat er wel gesprekken binnen de kerk over het onderwerp gaan maar dat er niet altijd heel zwart/wit wordt gedacht. P4 ziet dat anders, hij denkt dat veel mensen het er niet mee eens zijn dat een vrouw het ambt kan vervullen.

P7 die zelf diaken is, mengt zich in de discussie: 'er wordt vaak gesproken over alle ambten maar er moet een verschil komen tussen diaken en de andere ambten. Voor de taak van een diaken moeten mannen en vrouwen beschikbaar kunnen zijn, maar dan niet officieel als ambt.' Ook P4 vindt dat je de functie van diaken gewoon moet schrappen uit de kerkorde. P1 geeft aan dat hij dan wel wil weten waarom ze de kerkorde zouden veranderen en hoe ze dat theologisch onderbouwd hebben. P2 denkt dat je veel dingen op een Bijbelse manier kunt onderbouwen. Zelf heeft ze niet veel met de kerkorde. P7 zegt dat als je iets schrapt uit de kerkorde de kerkerraad de kwestie afzonderlijk moet regelen. P6 vult aan: 'als ik dan uitga van Ermelo dan is onze gemeente nog niet klaar voor vrouwen in de kerkenraad. Maar ze voeren wel steeds meer taakjes uit.' P2 zegt dat dan eigenlijk heel triest is want dan gaat het puur om de naam. P5 vindt het erger dat vrouwen het juist misschien daarom zouden willen. P3 breekt in en zegt dat zoiets menseigen is.

Voelen vrouwen zelf wel iets voor het ambt?

P8 geeft nogmaals aan dat ze denkt dat er veel vrouwen zijn die dat goed zouden kunnen. P6 zegt dat je wel moet als je gekozen wordt maar diep in haar hart heeft ze er geen zin in. P8 zou het daarentegen wel zien zitten. P5 zou het inhoudelijk niet willen op grond van wat zij in de bijbel leest en ze geeft aan dat ze zich zorgen maakt over hoe de bijbel wordt gelezen. Volgens haar gaat dat veel breder dan alleen deze discussie maar kan je veel teksten in het licht van de cultuur toen plaatsen en welke kant ga je dan op?

P3 geeft aan dat ze wel zou nadenken over een functie als ouderling of diaken en ze kent een vrouw die theoloog is en die heel graag in de GKV wil werken. 'Ik denk dat het ambt veel groter wordt

gemaakt en dan vooral het ouderlingschap.' P7 denkt dat je een kerk heel anders kan inrichten met een kleine kerkenraad met alleen mannen en de functies van ouderling en diaken openstellen voor vrouwen en mannen. Iedereen is het wel met P8 eens die aangeeft dat zij denkt dat god het zo bedoeld heeft: actief zijn als gelovige in je gemeente en dan werken mannen en vrouwen dus samen.' P3 is bang dat de mannen dan minder gaan doen.

Wat zullen de gevolgen zijn voor de GKv als het ambt wordt opengesteld voor vrouwen?

Als het ambt echt opengesteld wordt voor vrouwen dan denkt het merendeel van de groep dat er eerst paniek en onrust komt en dat er mensen opstappen. Misschien komen er wel een paar nieuwe kerkgenootschappen bij, denkt Inge maar de gemoederen zullen na een aantal jaren wel bedaard zijn. P4 denkt dat het kansen biedt en bedreigingen; gevoelige onderwerpen kunnen volgens hem beter door vrouwen besproken worden maar het heeft wel zijn tijd nodig voordat vrouwen geaccepteerd worden. Het ligt enorm gevoelig volgens hem: 'soms denk ik dat het de duivel is die paniek zaait, naar de mensen die het hardste schreeuwen, wordt het meest geluisterd maar mensen die in hun hart voelen dat het goed is, laten zich minder horen. Het wordt een breekpunt.'

P5 denkt dat de m/v kwestie gekoppeld is aan de verdere ontwikkelingen. 'Ik vraag me af of de rol van de vrouw actiever wordt, we zijn al actief en misschien zal de man zich terugtrekken. Ik heb gewerkt met alleen vrouwenteams en dat is ongunstig. Een vrouw kan andere taken uitvoeren, van mij hoeven we er niet naar te streven dat dat gelijk wordt.'

Nienke denkt net als Marloes ook dat mannen meer achterover gaan leunen. 'Vrouwen gaan dan toch weer harder werken. En ik denk dat als het er doorkomt het eerst een zootje is. In Ermelo vooral bij de ouderen. Maar nu wordt elke jongere in de kerkerraad gekozen en straks hebben we een helemaal jonge kerkerraad als vrouwen erbij komen, dat lijkt me een nadeel een kerkerraad moet de afspiegeling zijn van de gemeente, 'besluit ze. Inge vraagt zich af of mannen dan de taken van vrouwen gaan oppakken zoals de kinderbijbelclub. Volgens P1 maakt het niet wie de taken uitvoert, of hij dat nou zou doen of zijn vrouw uiteindelijk blijven de taken die moeten gebeuren wel.

'Het zou heel interessant zijn als de synode besluit dat vrouwen in het ambt mogen komen maar dat moet dan goed onderbouwd worden, dat geeft dan ook vertrouwen zo'n onderbouwing. Maar, vervolgt P7, ik denk dat een deel zijn heil in een andere kerk gaat zoeken.' Hij herhaalt dat het een politiek correct besluit van de synode kan zijn om de functie van diaken los te maken van het ambt. 'Op sommige momenten is het best waardevol om vrouwen in de diaconie te hebben. Zo'n vrouw heeft alleen misschien wel meer plichtsgevoel en wil dan te veel doen maar mensen moeten zichzelf kunnen redden. Ook de taak van een ouderling zou best door een vrouw ingevuld kunnen worden.' Op de vraag of vrouwen ook predikant kunnen zijn, aarzelt hij. P7 denkt dat als die kwestie vanuit de bijbel wordt verklaard als cultuurgebonden, dan vreest hij dat er meerdere onderwerpen gaan volgen.

P8 zegt: 'Maar het voetstuk van de ambten moet naar beneden, iemand die doet pastoraal werk en dan maakt het toch niet uit of degene man of vrouw is? P7 beaamt dat er nu wel vaak gewichtig over wordt gedaan. P2 zegt dat zoiets wel wat vraagt van de gemeente, 'mijn vader vindt echt de dominee de belangrijkste persoon in de kerkgemeenschap.' P8 vervolgt dat het mooiste zou zijn als alles op de

schop zou komen. Maar P2 zegt dat als manier a al jaren wordt gedaan dan wordt manier b niet zomaar geaccepteerd, zelfs al is manier b beter.

I: Wat merken jullie verder aan ontwikkelingen bij jullie in de kerk?

P6 geeft aan dat een halve generatie dertigers en veertigers ongeveer acht jaar geleden zijn vertrokken uit de kerk naar een evangelische gemeente: 'en daar maken ze nu regels, net als wij gewend zijn.' 'Dat zie je niet alleen in onze kerk, dat mensen vertrekken, vindt P5. 'mensen worden kritischer en dat wordt ook heel erg gevoeld, je moet iets vinden wat bij je past maar waar voel je je goed bij, dat wisselt toch?'

I: Hoe zien jullie de toekomst?

P6 denkt dat over een jaar of vijf of tien er verbinding wordt gezocht met andere kerken. 'We zien het al met de basisschool, die staat nu open voor alle christenen en niet alleen de vrijgemaakten. Die kinderen zijn een mooie verbinding en dat wordt ook de toekomst. Ik denk dat de zuilen helemaal worden afgebroken, dan is er ook geen gezeur meer maar ga je naar een kerk in de buurt.'

P1 denkt dat de zondag anders ingevuld gaat worden met meer discussie, omdat dat tegenwoordig ook mag, geeft Inge aan. Dat de kerk 's middags veel leger is, merken ze allemaal. En ook dat de liturgie anders wordt ingevuld met meer opwekkingsliederen.

P5 hoopt voor haarzelf dat de kerk bij de bijbel blijft. 'Juist omdat ik zelf niet op gereformeerd onderwijs heb gezeten, zie ik de waarde en weet ik wat ik heb gemist. Het heeft iets heel moois en beschermend zo'n zuil.' P3 noemt zichzelf gereformeerd blijgemaakt om aan te geven hoe tevreden ze is bij de GKV maar P8 zegt dat ze al die regels zo zat is.

P7 geeft aan dat hij niet ziet dat de kerk gaat groeien de komende jaren en dat er daarom aansluiting gezocht moet worden met de Nederlands en christelijk gereformeerden. 'Uiteindelijk denk ik dat er drie hoofdrichtingen komen wat betreft het christendom: evangelisch, behoudend en iets er tussenin.'

Almatine Leene; theoloog en lid van de commissie M/V in het ambt, momenteel bezig met een nieuw deputaatschap om de Synode in 2017 te overtuigen van de vrouw in het ambt, op basis van Bijbelse gronden.

Interview afgenomen in januari 2014

Wat merk je nu van de lopende discussie over de vrouw in het ambt?

'Er zijn meer dan 1500 handtekeningen verstuurd naar de synode van de groep gereformeerd blijven. Dat is verontrustend. Het kan best zijn dat een grote meerderheid voor het vrouw in het ambt is maar zij hebben niet altijd de argumenten is mijn eigen ervaring.'

(De groep gereformeerd blijven is een hele conservatieve groep onder leiding van professor Douma, emeritus hoogleraar aan de TU Kampen, MT).

'De synode kan strikt theologisch gezien er niet om heen om het voorstel vrouwen in het ambt goed te keuren. Maar het komt er vast nog niet door, want er is veel kritiek op de onderbouwing. Het is beter dat het voorstel wordt afgekeurd op een slecht rapport dan op een goed rapport. Het blijft zo wel op de agenda en het debat gaat door maar ik ben niet direct optimistisch over de uitspraak.

Wat zouden de gevolgen kunnen zijn van het aanvaarden van vrouwen in het ambt?

Ik denk dat de gevolgen van het aanvaarden van een vrouw in het ambt groot kunnen zijn. Bijvoorbeeld de samenwerking met buitenlandse kerken kan stuklopen op deze discussie. Maar daar tegenover staat de werkelijkheid in Nederland en dat de grens nu al wordt opgezocht met bijvoorbeeld het indienen van namen van vrouwen voor de functie van ouderling en diaken. De verantwoordelijkheid nu bij de mannen van de synode.'

Hoe leeft de discussie onder vrouwelijke gemeenteleden?

'Het valt op dat de vrouwen tussen de 30 en de 50 jaar heel passief zijn wat betreft dit standpunt. Ik hoor vaak van deze groep geluiden dat ik geen onrust moet stoken. De babyboomers die iets ouder zijn, zijn meer activistisch en de écht jongere generatie heeft ook iets van we zien het allemaal wel.

Willen vrijgemaakte vrouwen deze verandering wel?

Mensen die roepen dat er geen vrouwen zijn die het ambt ambiëren, dat vind ik een drogreden. Niet iedereen heeft die roeping, dat klopt, maar het gaat er uiteindelijk om hoe worden vrouwen gezien? Het draait niet alleen om per se deze functies maar hoe de onderwaardering van de vrouw in het algemeen. Het aanvaarden van vrouwen bereikt een groter doel, ook om geweld tegen vrouwen tegen te gaan, bijvoorbeeld. Vrouwen staan in hun recht, niet alleen in de kerk maar ook als je het breder trekt. Toch worden ook in Nederland vrouwen nog steeds gezien als ondergeschikt. Dat zie je aan het lagere salaris en het feit dat moeders toch geacht worden om voor hun kinderen te zorgen. Verschoningsplaatsen voor baby's zijn niet vaak te vinden op het mannentoilet maar wel op het vrouwentoilet, onbewust erg rolbevestigend. Net als het verlof dat mannen krijgen als hun vrouw bevallen is. Dat zijn taken voor een regering.

Terug naar de GKv, hoe zie je de man/vrouwrelatie hier?

Ik vind de man/vrouw relatie een van de mooiste dingen die er zijn maar het mooie is triest geworden ten opzichte van hoe het eigenlijk is bedoeld. We moeten beiden dienstbaar zijn en juist dan maak je het veel groter en ik denk dat juist het christendom moet pleiten voor de gelijkheid van vrouwen en mannen. Het percentage vrouwen in het christendom is ongeveer zestig procent ten opzichte van het percentage mannen. Dat maakt het zo ironisch.

Is de GKv vrouwonvriendelijk?

Ik ervaar de kerk niet als vrouwonvriendelijk en dat maakt het lastig. Veel mensen zijn zich niet bewust van de ongelijkheid. Een vrouw wordt gezien als minder rationeel en dat is niet alleen binnen de kerk zo. In de vrijgemaakte Kerk is het denken rationeel en kritisch, heel modern eigenlijk.

Wat zijn de ontwikkelingen binnen de GKv van de laatste tien jaar op dit gebied?

Tegenwoordig mag je ook zeggen dat je vindt dat vrouwen ook in het ambt mogen, dat was tien jaar geleden nog ondenkbaar, dan nam je de bijbel niet serieus. Ik kan nu heel duidelijk zeggen dat ik de bijbel serieus neem en daarom voor vrouwen in het ambt ben. Maar ik krijg hele emotionele reacties op mijn onderzoek, ik word bijvoorbeeld als theoloog gediskwalificeerd maar ik heb nog maar weinig inhoudelijke argumenten gehoord. De negatieve reacties maken me niet uit, ik wist dat dat ging gebeuren. Ik wil de mensen ook uitdagen maar ik had zo veel aandacht niet verwacht. '

Met jouw onderzoek en je daaruit voortkomende boek 'Samen dansen in de kerk' de discussie op tafel leggen. Hoe verloopt die discussie?

'Veel argumenten komen voort uit onwetendheid. Mensen zeggen bijvoorbeeld dat de discipelen van Jezus mannen waren maar dat waren Joden, kan je dat vergelijken? Ik stel dat Calvijn geen volgorde zag in Genesis wat betreft gezag. 1:31 God zag dat het goed was, 2:18 Het is niet goed en 1:28 samen moeten man en vrouw gezag voeren.

Om op alle gebieden samen te werken, dat is volgens mij de bedoeling. Deze dingen zijn nu misvormd.'

Welke andere factoren, behalve de theologische, spelen mee in de discussie?

Twee factoren zijn er, die de discussie doen stagneren en dat zijn kerkelijke aangelegenheden. De eerste is dat er al genoeg scheuringen hebben plaatsgevonden en er al genoeg versplintering is. En als tweede zijn er al genoeg mensen vertrokken vanuit de vrijgemaakte kerk vanwege dit discussiepunt. Ook een hoogleraar uit Kampen aan die in het Nederlands Dagblad stelt dat vanwege zwakheid van de mensen het niet moet doorgaan. Daar ben ik het niet mee eens. Ik vind dit dusdanig belangrijk, als het gebeurt dat mensen vertrekken dan is het triest maar het is wél bijbels juist om vrouwen toe te laten tot het ambt. Ik hoop dat er een weg gevonden kan worden. '

Coby van der Stoep; gesprek vond plaats in maart 2014

Wat vindt u van de discussie?

Ik ben vrijgemaakt geboren ik zal ook vrijgemaakt sterven. Welk besluit er ook wordt genomen op de synode. Ik vind de vrijgemaakte kerk midden in de wereld staan. Ik ben opgegroeid in een klein kerkje in het westen van het land. Iedereen deed mee aan het kerkelijk leven, mijn moeder ook. Ik heb dan ook nooit het gevoel gehad dat mijn vader meer was dan mijn moeder of dat hij een andere rol zou hebben. Ze gaven ons beide een bijbelse opvoeding en wij werden gelijkwaardig opgevoed. Deze opvoeding is heel bepalend voor mijn blik, als kind was ik er niet zo mee bezig maar ik weet nog wel dat ik toen ik een jaar of acht was een gedicht moest opzeggen voor de klas 'een man een man een woord een woord. Ik maakte ervan 'een vrouw een vrouw een woord een woord' dat strijdvaardige had ik toen al blijkbaar in mij zitten.

Worden vrouwen onderdrukt door de GKv?

Verder heb ik in mijn leven weinig weerstand ondervonden vanwege mijn vrouwzijn. Ik heb communicatie gestudeerd en ben verbonden geweest aan de Gereformeerde Hogeschool en ben daar later directeur geweest van de Pabo. Wel heb ik toen gezorgd dat het team meer gelijkwaardiger werd, er zaten destijds veel mannen. Ik ben van mening dat gemixte teams een

meerwaarde zijn; mannen en vrouwen vullen elkaar aan. Ik ben nooit tegengewerkt of heb strijd moeten voeren. Ik werd voor allerlei taken gevraagd, ook binnen de kerk. Zo heb ik supervisie gegeven aan predikanten, heb ik een proefvisitatie gedaan in Theologische Universiteit in Kampen en momenteel doceer ik de kerkerraad in gesprekstechnieken. Alles mag je doen, ik heb ook in het deputaatschap m/v in de kerk gezeten maar op de synode word je als vrouw wel weggekeken. Ik ben niet van plan om te chagrijnen over de positie van de vrouw maar ik vind de dubbele moraal wel heel verkeerd. Mijn geloof hangt er niet vanaf, het is pure kerkpolitiek en dat kan ik niet meer volgen. Natuurlijk heeft een kerk tijd nodig om aan zo'n verandering te wennen. Maar het systeem is niet consistent. Er is geen ouder die tegen zijn of haar dochter zegt: 'ga maar niet studeren straks krijg je een leidinggevende functie.' Ze moeten allemaal studeren, liefst zo hoog mogelijk. Maar het is een tricky onderwerp, veel mensen zijn bang. En er zijn ook mensen die een té grote mond hebben gehad en tien jaar geleden hard riepen dat het niet kon vanwege de bijbel. Zij zullen niet snel toegeven. En ik denk echt dat dit issue een breekpunt wordt, er zit misschien bij velen ten diepste een oergevoel dat we toch niet gelijk zijn.

Welke ontwikkelingen signaleert u binnen de GKv op het gebied van deze discussie?

Ik ben inmiddels afgestapt van de discussie over de bijbelse teksten, er zijn te veel mensen die iets roepen zonder er verstand van te hebben. Maar we moeten af van die dubbele moraal die nu in de kerk heerst. Er zijn vrouwelijke kerkelijk werkers, ik overleg met de kerkerraad over de thema's die we behandelen en ga zo maar door. De regels moeten nu aangepast worden aan de praktijk zodat de dubbele moraal niet meer overheerst. 'Het ergste vind ik het voor de vrouwelijke theologen die geen predikant mogen worden. Ik ben bang dat de synode met een voorstel komt waarin vrouwen wel diaken mogen worden maar nog steeds niet het ambt mogen beoefenen. Een soort tussen weg waarbij de stempel dat vrouwen lief en zacht zijn extra wordt benadrukt. Dan worden vrouwen toch weer in dat hokje gestopt, dat zou ik het allerergste vinden.

Welke gevolgen zou het aanvaarden van de vrouw in het ambt, hebben voor de kerk?

Sommige mensen zijn bang dat mannen zich zouden terugtrekken uit de kerkelijke functies, dat vindt ik een vals argument. Dan wordt het volgens mij duidelijk dat mannen het al die tijd blijkbaar hebben gedaan vanwege de machtspositie. En dat zou niet in lijn zijn met de christelijke leer. Veel dominees zijn op zich niet tegen de vrouw in het ambt, denkt ik maar een dominee is in dienst van de kerkerraad van zijn gemeente. En 'wiens brood men eet, diens woord men spreekt'. Het is een kwalijke zaak volgens mij als veel dominees dan maar zwijgen om onrust te voorkomen. Een dominee heeft een voortrekkersrol en moet ook kunnen leidinggeven, als je zwijgt dan geef je geen leiding.

Het orgaan dat de besluitvorming neemt, de synode, is in mijn ogen iets heel vreemds. Want daar zitten mensen op persoonlijke titel, voornamelijk oudere mannen en dominees. Om de vrouwen ook een stem te geven heb ik samen met onder andere met Almatine Leene en nog een aantal vrouwen, een brief gestuurd naar de synode om ook onze mening uit te spreken. De nadruk ligt in de brief vooral op het verdriet van vrouwen dat ze hun gave niet mogen inzetten. Het gaat mij om de erkenning van dat verdriet en de manier waarop er over vrouwen wordt gesproken. Als dat op een respectvolle en positieve manier gaat en ook met pijn in het hart, als ze bijvoorbeeld negatief besluiten dan kijk ik er anders tegenaan. Maar als ik het gevoel heb dat wij niet serieus worden genomen en dat er niet respectvol wordt gesproken over vrouwen dan ga ik al mijn taken officieel opzeggen. Eigenlijk moeten ze gewoon uitspreken dat vrouwen geen probleem zijn en dat het niet de

schuld van de vrouwen is, er kan geen bezwaar zijn tegen vrouwen in het ambt. Mochten er kerkpolitieke bezwaren zijn dan moeten ze dat maar uitspreken of het daarna aan de gemeentes overlaten. In al die grote plaatsen zoals Amsterdam of Utrecht gaat het er in de kerk heel anders aan toe dan in bijvoorbeeld Marienberg.'

Hoe ziet u de toekomst?

Coby benadrukt dat ze niet denkt dat vrouwen het beter zullen gaan doen. In haar ogen zijn mannen en vrouwen gelijkwaardig en vullen ze elkaar aan. 'Het samen aantobben, zo is het denk ik bedoeld,' zegt ze met een glimlach. 'Maar ik verwacht op termijn dat we ook met de PKN verder gaan. We zijn als christenen steeds meer een vreemde in de wereld en dan heb je elkaar nodig. Dat zal niet allemaal heel makkelijk gaan met de Nederlands Gereformeerde voorzie ik geen probleem maar de christelijk gereformeerden hebben onderling al veel verschillen maar hebben daar een soort modus voor gevonden. Elburg is bijvoorbeeld heel zwaar maar in Deventer werken Nederlands gereformeerden samen met Vrijgemaakten en christelijk gereformeerden. Zoals ik eerder zei, ligt de pijn ook bij veel dominees die niet van standpunt willen veranderen w.b. vrouwen maar ook wat betreft samenwerking omdat ze tien jaar geleden nog wat anders zeiden.'

Durk Hak, socioloog. Gesprek vond plaats in maart 2014

Hoe kijkt u aan tegen de ontwikkelingen binnen de GKv?

Ik heb 'het teloorgang van het narcisme' geschreven. In dat artikel beschrijf ik de voor de buitenstaander, minimale verschillen die de diverse gereformeerde kerken nog steeds splijt. De gereformeerde kerken vergroten dergelijke verschillen enorm uit. Zo heb je de vrijgemaakten ten opzichte van de synodaal gereformeerden, de Nederlands gereformeerden en de christelijk gereformeerden. Nu vooral de zie je de trek naar de 'happy clappy's' (evangelische beweging). Deze trek naar de evangelische groepen speelt al veel langer. Vrijheid, blijheid en Jezus voelen in je hart, dat is grosso modo waar het op neerkomt. Het is jammer dat socioloog Gerard Dekker dat niet benoemt want het is volgens mij erg van belang. De veranderingen binnen de GKv zijn al langere tijd aan de gang alleen zag je dat niet van buitenaf de synode en de kerkerraad hielden de gemeente strak. En de discussie over de vrouw in het ambt heeft daar ook mee te maken. Eigenlijk is het allemaal al eerder begonnen in 1926 met de kwestie over de sprekende slang. (Hak duidt hierbij op een hoogoplopende discussie in de gereformeerde kerk van voor de oorlog, MT). De synodaal gereformeerden bepaalden in 1944 dat de letter niet meer gold en zeker in de jaren 50 en 60 van de vorige eeuw veranderde de synodaal gereformeerde kerk enorm. Maar de vrijgemaakten konden zich afzetten tegen de synodalen en voor een deel dus erbuiten blijven. En dat was misschien ook hun kracht, de synodaal gereformeerden waren 'van god los' en zij waren de enige ware kerk.

In 1967 maakte de GKV een eerste scheuring mee, toen ontstonden de Nederlands Gereformeerden en dat betekende weer een impuls voor de GKV, een afzetten tegen de Nederlands gereformeerden maar ze vergaten, denk ik, wat er aan de basis gebeurde en dat was dat de wereld moderniseerde. Mensen maakten de jaren zestig, zeventig en tachtig mee. Ook predikanten namen de bijbel niet meer heel letterlijk maar gingen uit van de context, natuurlijk komen er proefschriften over deze kwesties en als je de deur op een kier zet...'

Wat vindt u van de discussie?

De kwestie is volgens mij helemaal geen theologische kwestie meer. Ik denk dat jongeren als ze nog kerkelijk actief zijn meer de kant op gaan van het evangelische gedachtegoed: Jezus redt in plaats van de predestinatieleer. Onontkoombaar vindt ik deze ontwikkelingen, het is volgens mij een kwestie van lijfsbehoud en voortschrijdend inzicht. Slechts een beperkte groep is verontrust en ben je een keer in beweging dan is dat niet te stoppen en ook heel praktisch gezien, wie wil er nog dominee worden? Het is nooit empirisch bewezen dat de status van een baan daalt naarmate er meer vrouwen in dat vak komen. Maar het is wel zo dat er steeds minder mannen zijn die dominee willen worden. En bovendien worden gemeentes kleiner en kunnen dominees vaker parttime werken, iets dat voor sommige vrouwen ook aantrekkelijker is. '

Hoe ziet u de toekomst van de GKv?

Vrijgemaakte jongeren willen volgens mij ook niet meer in dat keurslijf en vrouwen worden tegengehouden naar de letter van het schrift en als je dat soort dingen loslaat dan krijg je zo'n explosie van veranderingen die je nu ziet. Eerst konden ze zich afzetten tegen de synodalen en daarna tegen de Nederlands gereformeerden en veilig in hun eigen zuil duiken maar als er steentjes losvallen dan is er geen houden meer aan. Natuurlijk hebben ze de ontwikkelingen gezien bij de andere groepen maar de GKV heeft in tien jaar tijd een achterstand van bijna vijftig jaar moeten inhalen. De toekomst van de GKV is dan ook twijfelachtig. Mijn stelling is dat de GKV en de Nederlands gereformeerden en christelijk gereformeerden samengaan, er blijft misschien een clubje bevindelijken over. Het is een onderdeel van een grotere ontwikkeling, want wat blijft er in totaliteit nog over na tweeduizend jaar christendom? Ik denk dat je in 2030 een reformatorisch en evangelicaal clubje hebt aan georganiseerde christelijke religie. Wat overblijft aan mensen die religieus willen blijven, dat vindt wel een plekje of dat nou van oorsprong mensen zijn met een Rooms-Katholieke achtergrond, een reformatorische achtergrond of een evangelische achtergrond. Je ziet het al gebeuren dat orthodoxe christenen naar elkaar toe trekken, Antoine Bodair bijvoorbeeld die schrijft voor het Reformatorisch Dagblad en ze zullen ook wel moeten want ze zijn te klein om alleen te blijven. Het is een kwestie van overleven, er worden minder kinderen geboren en dat geldt helemaal voor de vrijgemaakten. Binnen nu en tien jaar is het vrouwenstandpunt er dan ook door, misschien wel eerder. Dat is duidelijk en nodig.

Fida; interview afgenomen februari 2014

Fida Teekens-Schuurman is 55 jaar en getrouwd met Hugo Teekens. Beide zijn hun hele leven lid van de GKv. Fida komt oorspronkelijk uit Hoogeveen maar ging in Meppel naar de Gereformeerde mavo waar ze Hugo leerde kennen. Ze vond de gemeente in Meppel een verademing vergeleken met Hoogeveen.

Wat zijn jouw herinneringen aan je vrijgemaakte jeugd?

'Mijn ouders waren in die tijd best vernieuwend, zeker vergeleken met de kerkelijke norm in Hoogeveen. Mijn vader wilde daar nog wel eens provoceren door tijdens de dienst bijvoorbeeld een arm om mijn moeder heen te leggen of hand in hand met haar te lopen, dat was not done.'

Thuis mocht ik alles besproken worden en toen ik vaker in Meppel kerkte voelde ik me daar dan ook thuis toen deze kerk minder behoudend bleek dan Hoogeveen en meer openstond voor nieuwe ideeën. Samen met Hugo ben ik sinds ons trouwen in 1979 actief lid van de kerk. Ook onze vier zoons zijn met de kerk en de gereformeerde scholen in Meppel opgegroeid. Ik weet nog goed dat de kerk een stuk kleiner begon. Ik denk dat er eind jaren zeventig zo'n vierhonderd leden waren. Tegenwoordig hebben we duizend leden. Ik denk dat de groei komt door een wisselwerking van de middelbare school die sinds 1961 in Meppel is, eerst onder de naam Hendrik de Kock en nu het Greijdanus heet. De lagere school (de Calvijnschool) was er toen ook al. De vader van Hugo was eerste directeur van de Hendrik de Kockschool. De scholen groeiden in die tijd en de gemeente dus ook.'

Welke ontwikkelingen binnen jouw kerk zag je de afgelopen decennia?

'Ik merk wel dat er de laatste tien vijftien jaar iets aan het veranderen is in de gemeente. Veel gezinnen en zelfs een hele generatie van eind dertigers is vertrokken naar de Vrije Evangelisatie in Zwolle. Als ik daar nu naar een dienst zou gaan, zou ik veel bekende gezichten zien. De kinderen van deze groep gaan nog wel naar de gereformeerde lagere school in Meppel maar hun ouders laten zich niet meer zien in de kerk. Triest' vind ik dat, 'je mist zo de inspiratie en ideeën van deze groep mensen. Een oorzaak kan ik niet echt noemen, er zijn volgens mij meerdere. Een affaire van een dominee heeft veel onrust veroorzaakt in de gemeente en nog steeds vinden sommige mensen het moeilijk om hem te zien tussen de vaste kerkgangers. Maar, het is niet alleen dat, er is meer aan de hand. De geloofsbeleving van de Evangelische gemeentes is anders, blijer en dat trekt ook. Ik denk dat het een mentaliteit is die in de samenleving heerst. Mensen zijn kritischer en individueler, ze zoeken vaker een kerk die echt bij hen past en als ze het hier niet goed kunnen vinden dan kijken ze over het muurtje naar de burens. Fijn, dat dat kan en dat het makkelijker is om bij andere kerken te kijken maar jammer voor onze gemeente. Vroeger peinsde je er niet over om van kerk te veranderen.'

Niet alleen de Vrije Evangelisatie trekt maar ook de Christelijke gereformeerden en de nieuwe Gereformeerden. Ik denk dat de trek naar de vrije evangelisatie vooral vanwege de vrijere geloofsbeleving is, de blijde boodschap. Er wordt meer de nadruk gelegd op de liefde van God en niet op de andere kant van God die ook in de bijbel staat en die bij ons in de kerk wel aan de orde komt.

Maar de gezinnen die vertrekken naar de christelijke gereformeerde gemeente vinden vooral dat de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt een verkeerde kant opgaat. Zeker ook met de discussie omtrent de vrouwen in het ambt, ik weet zeker dat als dat goedgekeurd wordt er weer een grote groep uit onze kerk vertrekt. En daarom is ook de eventuele samenwerking met de Nederlands Gereformeerden een pijnpunt want zij hebben al goedgekeurd dat vrouwen dominee mogen zijn. Er is een vreemd soort samenspel aan de gang met de Nederlands Gereformeerden, de Christelijk Gereformeerden en de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt. De Vrijgemaakte kerk zit er tussenin, we hebben zoveel gelijkenis met beide groepen maar we kunnen het niet eens worden. Ik denk dat er met het eventuele samengaan sowieso weer een behoudendere afsplitsing komt. Kijk maar naar de Nieuwe Gereformeerden in Nieuwleusen. Zo blijft de versplintering. ‘

Wat vind je van deze discussie?

Persoonlijk vind ik het wel goed als een vrouw in het ambt mag. Ik denk ook dat ze geen keuze hebben. De tijden veranderen en bijvoorbeeld in de kerkeraad zitten is een keuze. Vroeger werd je gevraagd om voor tal te komen en als je werd gekozen dan deed je dat gewoon. Maar de mannen van tegenwoordig hebben er een gezin naast, een studie en een paar avonden in de week voor de kerkeraad werken is een belasting voor ze. Het is de enige taak die vrouwen tegenwoordig niet vervullen binnen onze kerk. Veel andere taken die eerst ook voorbehouden waren aan mannen hebben ze min of meer overgenomen. Ik weet nog goed dat in mijn jeugd iedereen catechisatie kreeg van de dominee. Tegenwoordig geeft de dominee alleen belijdeniscatechisatie. Eerst namen de mannelijke gemeenteleden de leer van het catechismus over maar tegenwoordig zijn dat vooral vrouwen. Ook onze scriba is een vrouw en veel van het diaconale werk wordt al door vrouwen gedaan. Vrouwen lezen soms de bijbel tijdens de dienst en geven bijbelstudie. De grens die er nu nog ligt, vind ik heel onnatuurlijk. De discussie leeft dan ook niet echt bij ons in de kerk. De lijn die je nu al ziet, zet zich dan gewoon door. Al neemt dat niet weg dat er gemeenteleden zijn met principiële bezwaren.’

Hoe zie jij de toekomst?

Volgens mij loopt de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt een aantal jaren achter op de PKN, wat betreft de kerkgang die nu ook bij onze gemeente van twee keer op een zondag naar één keer op een zondag gaat. Maar ook het benoemen van vrouwelijke dominees. Een ding baart mij wel zorgen. ‘Ik kom wel eens in een dienst van de PKN in Meppel en ik weet dat de kerkeraad daar alleen vrouwen telt. Dat is jammer, ik vraag me af waarom dat zo is. Een gemengde kerkeraad en verdeling van taken lijkt mij het mooist. ‘

Gerrit Jan Kleinjan, journalist en historicus bij Trouw gesprek vond plaats in april 2014

Hoe zie jij de recente ontwikkelingen van de GKv?

‘Wat ik zie, niet alleen als journalist maar ook als historicus, is de de GKv dezelfde richting opgaat als de synodaal gereformeerden. Ik krijg meerdere reacties op het stuk dat ik heb geschreven ook van synodaal gereformeerden die zich herkennen in het verhaal van de ontzuiling. Daartegenover staat dat sommige Vrijgemaakten het een negatief verhaal vinden. Maar als je kijkt naar de geschiedenis van bijvoorbeeld de synodaal gereformeerden dan zie je dat ook zij zijn afgestapt van het letterlijk geloven en de zogenaamde waarheidsclaims, dat gebeurt nu bij de Vrijgemaakten ook. Er zit iets zelfvernietigends in om orthodox protestants te zijn en toch symbolisch de bijbel te gaan lezen. Op lange termijn krijgt de kerk problemen zodra ze de teksten van Paulus loslaten, De volgende stap is om andere zaken in de culturele context te plaatsen. Er zijn natuurlijk mensen die dat negatief noemen of een hellend vlak maar volgens mij is het meer een bevrijdend afstappen. Ik denk ook niet dat de veranderingen dramatisch zullen starten, de krimp is er toch binnen de GKv, dat laat Gerard Dekker duidelijk zien.

‘De ontwikkelingen die deze kerk nu doormaakt, zijn heel interessant. De versnelde ontzuiling is een boeiend fenomeen. Ik denk dat de GKv heel lang verzuild is gebleven vanwege loyaliteit, de sociale omgeving en in alle gelederen kwam je elkaar tegen. Pas een jaar of tien geleden heeft bijvoorbeeld de Utrechtse vrijgemaakte gereformeerde studentenvereniging zich opengesteld voor anderen maar dat was te laat. De vraag is als je dat unieke loslaat wat er dan gebeurt. De ontzuiling gaat sneller dan bij de synodaal gereformeerden. Maar veertig jaar geleden kon ook niemand bevroeden dat de ontzuiling zo snel zou gaan. De ontzuiling van de GKv is een soort inhaaleffect.’

Wat wordt het toekomstperspectief van de GKv?

Die tendens van leegloop zal doorzetten en uiteindelijk zal de GKv oplossen. Geloven verschuift van het hoofd naar het hart en die leegloop naar de evangelische kringen zie gewoon gebeuren. In Utrecht bijvoorbeeld ziet de vrijgemaakte liturgie er nu heel anders uit, er is meer muziek en je mag Jezus ‘voelen’. Je hoefde eerder niets te voelen binnen de GKv. En dat is wel een belangrijke factor, bij de evangelische gemeenten vinden mensen vanuit de GKv iets wat ze in hun eigen kerk niet krijgen, wat nu wel geprobeerd wordt maar ik denk dat dat niet in de aard zit van de GKv en dus wat krampachtig overkomt. Wat betreft vorm zit er natuurlijk een verschil tussen beide gemeenten maar de overeenkomst zit in de orthodoxe manier van geloven. Het idee dat Jezus is gestorven voor onze zonden en gelouterd worden door het bloed van Christus. Ik denk dat als je dertigers spreekt dat zij de kerk al heel anders beleven dan hun ouders. Vroeger moesten ze twee keer naar de kerk maar ze gaan niet meer twee keer op een zondag naar de dienst. Er is sprake van een totale ontzuiling binnen deze groep. Een tussenoplossing is er namelijk niet, ik denk niet dat er ruimte is voor vrijzinnigheid. Ze zullen oplossen in de evangelische stroom en er blijft misschien een restclub achter die mentaal in een andere wereld leven. De zogenaamde verontrusten bijvoorbeeld maar dan heb ik het echt over de achterhoede

Hoe kan de discussie over de vrouw in het ambt, in deze ontwikkelingen worden geplaatst?

‘Wat betreft de synode dan denk ik dat de Nederlands Gereformeerde het elegant hebben opgelost (elke gemeente beslist voor zichzelf) maar dat zal voor de synodeleden in strijd zijn met het idee van de uniforme kerk. Hoe dan ook nu worden vrouwen en trouwens ook homo’s gediscrimineerd door de GKV. Maar als je het idee van de enige ware kerk loslaat dan zullen de gevoelens van loyaliteit ook langzaam verdwijnen. Het gaat misschien niet een zozeer om de positie van vrouwen maar meer om wat er allemaal achter wegkomt als je daarmee akkoord gaat.’

Interview Lammert Kamphuis, filosoof en theoloog, gesproken in maart 2016

Tevens initiatiefnemer en eindredacteur van het boek: *Vrijgemaakt? Dertigers over het leven in een gereformeerde zuil*. Lammert is na zijn opleiding uit de GKv gestapt.

Wat vindt jij van de discussie over vrouwen in het ambt?

Het probleem is dat de synode in een enorme spagaat zit. Ze konden bijna niet anders dan het afwijzen van vrouwen in het ambt omdat de GKv bijna bestaat vanwege de letterlijke bijbelopvatting. Dat zit in het DNA van deze kerk. Ik heb vaak gehoord dat mensen het ‘hellend vlak’ argument gebruiken. Maar dat is in mijn ogen inconsistent er zijn namelijk ook ontzettend veel voorschriften die niet worden nageleefd en niet op deze manier worden onderhouden. Bijvoorbeeld dat een man niet mag slapen met een vrouw die ongesteld is. Als ik dan in deze discussie argumenten hoor als: wij lezen de bijbel zoals deze is en hebben geen hermeneutische bril, dan is dat natuurlijk onzin. Vrijgemaakten hebben ook een interpretatie van de bijbel maar daar zijn veel vrijgemaakten zich niet zo bewust van. Ondertussen nemen ze hele stukken van de bijbel al niet zo nauw. Niemand ontkomt daar eigenlijk aan, er zitten nou eenmaal veel tegenstrijdigheden in de bijbel. Maar de GKv legt zo de nadruk op het ‘woord van god’ dat ze nu in deze discussie vastlopen.

Hoe zie jij de positie van vrouwen in de GKv?

Ik ben heel benieuwd of er ooit nog zo’n verandering zal komen, dat vrouwen in het ambt mogen. De identiteit van de GKv is deels gebaseerd op het verzet tegen de synodaal gereformeerden, dat leeft nog sterk. Ik voorzie geen veranderingen op korte termijn. Vrouwen daarentegen kunnen gewoon hun gang gaan, ik heb in mijn jeugd ook catechisatie gekregen van een vrouw, dat gebeurt al heel lang. Ik denk dat het daarom ook niet echt speelt onder de leden. Maar die officiële bevestiging is te moeilijk.

Aan de andere kant, ik ken wel vrouwen die onder dat beeld lijden, vrouwen moeten zwijgen. In onze jeugd ging je op zondag twee keer naar de kerk en alleen mannen spraken op de kansel. De GKv kent ook nog eens geen Maria, ik denk dat er een moeder- of vrouwfiguur mist in deze kerk, waar vrouwen zich aan kunnen spiegelen. Het alom aanwezige beeld van man/vrouw in de GKv wordt een soort blauwdruk. Ik ken vrouwen die dat beeld heel belemmerend vonden voor hun seksuele ontwikkeling, het ingewikkeld vonden om zelf ook te genieten. De hele verhouding man/vrouw wordt bepaald door de kerk, ook het idee dat de verzorgende taken wel tot de vrouw behoren. Dat komt ook doordat de man wordt gezien als het hoofd en de vrouw volgt, kijk maar naar het huwelijksformulier. Heel vormend natuurlijk, dat beeld zit heel diep verankerd.

Hoe zie jij de toekomst?

Ik denk niet dat de GKv op het hellend vlak gaat zitten. Die letterlijke schriftopvatting blijft wel bestaan maar het grootste gedeelte van de vrijgemaakten zal richting de evangelische hoek gaan. Ik denk niet dat ze de vrijzinnige protestante hoek gaan kiezen. Het is opvallend dat de samenwerking met de Nederlands Gereformeerden niet gelukt is. Als de universiteiten Kampen en Apeldoorn samengaan dan blijven ze in de (nog meer) behoudende hoek. Ik zie dat al langer gebeuren ook in Kampen zijn ze afhankelijk van geld uit de meer conservatieve kant, die groep houdt een vinger aan de pols. Om die flank binnenboord te houden, kunnen ze niet iets liberaler worden. De hele discussie over vrouwen werd in mijn periode daar niet eens aangekaart. De Gkv kenmerkt zich door een sterke zuil te zijn én een extreme loyaliteit van haar leden. Ook theologisch, de verbondsopvatting, als je gedoopt bent dan hoor je bij de club. Je ervaring is niet wat geldt. Het is mij opgevallen dat in mijn tijd in Kampen er ook weinig vrouwen waren die de discussie op tafel legden, volgens mij was dat ook vanuit een soort extreme loyaliteit.

Interview Martijn Horsman predikant Stroom Amsterdam, geen lid meer van de GKv. Het interview vond plaats op 15 maart 2016.

Welke connectie heeft Stroom Amsterdam met de GKv?

Stroom Amsterdam is een plant kerk, een nieuwe kerk en begin deze eeuw opgericht, wel met behulp van de GKv. In 2013 is een proces gestart om tot de GKv te behoren met alle rechten. Onder andere vanwege het vrouwenstandpunt is dat niet gelukt. Stroom Amsterdam is een fusie van kerken. Onze leden hebben katholieke, liberale maar ook gereformeerde roots. Ongeveer de helft van de leden is van vrijgemaakte huize. We zijn op drie punten verschillend tov de GKv.

1. We zijn niet confessioneel, we hanteren geen statuten maar hebben wel een visie.
2. Onze leden hoeven niet gedoopt te worden, ze mogen ook gezegend worden, dat is hun eigen keuze.
3. We hebben vrouwen in leidinggevende functies

De eerste twee punten waren niet zozeer een issue in 2013 maar het vrouwenstandpunt lag te gevoelig. Inhoudelijk niet en begrepen mensen het wel. Maar omdat de GKv dan formeel moest erkennen dat geen probleem te vinden, dat konden ze niet. Daar kwamen we dus niet uit. Toen heb ik de aanvraag tot samenwerking teruggetrokken. We wilden ook niet dat mensen in gewetensnood kwamen. Uiteindelijk heeft het nog twee jaar gesluimerd maar afgelopen najaar zijn we echt een zelfstandige kerk geworden.

Welke ontwikkelingen heb je afgelopen decennia gezien binnen de GKv?

Ik kom uit een vrijgemaakt gezin maar bijna niemand van mijn familie is nog lid van de kerk. Net als vrienden van mij, een jaar of tien terug zijn er veel mensen in mijn omgeving uit de GKv gestapt. De uitholling van het systeem gaat hard. De vrijgemaakte kerk is extreem aan erosie onderhevig, dat zie je nu al. Maar ik denk dat de grootste klappen nog gaan komen. Deze kerk is in verval en onze opkomst heeft daarmee te maken, ik vind dat aan de ene kant jammer. Ik hoop eigenlijk dat Stroom Amsterdam meer oecumenisch gaat worden. Maar het is logisch voor zoekende vrijgemaakten om bij ons terecht te komen, het gaat via via. We zijn net iets dichterbij dan een heel andere kerk.

Ik had twintig jaar geleden nooit gedacht dat de veranderingen zo snel zouden gaan. De kerk is zich aan het heruitvinden op breder vlak dan alleen de GKv hoor, mensen zijn op zoek naar

iets anders. Er is geen ruimte meer voor oude gewoontes, de kerk vindt een nieuwe vorm en een andere manier om met het geloof om te gaan. Kijk maar naar de pop-up kerk in de Bijlmer, dat gaat juist goed.

Wat is in jouw ogen de positie van vrijgemaakte vrouwen binnen de kerk?

Voor de meeste vrouwen die ik ken is het geen emotionele kwestie, er is ruimte en alles mag. Alleen de generatie van mijn moeder (70) kan nog boos worden om gemiste kansen, voor hen was er ook minder vrijheid. Maar ik denk zelf dat we al zo voorbij die discussie zijn. Zelf zie ik ook wel de nadelen van vrouwen in de leiding, ik vrees dat het dan net zo gaat als bij veel vrijzinnige kerken. Dat zijn echte vrouwenbolwerken en net als in het onderwijs daalt de status van de functie. Ik zou persoonlijk willen dat de theologische bezwaren worden opgeheven maar ik denk echt dat er dan minder mannen voor te porren zijn en dat het ledental nog meer afneemt. Want stel je voor dan moet je luisteren naar een vrouw die je oma had kunnen zijn. Gemeentestichters zoals ik zijn bijna allemaal mannen van in de dertig, dat is een andere energie. Als je er beleid van gaat maken dan is die energie weg, dat heeft niets met theologie te maken. Uiteindelijk gaat het om de missie van een kerk, ook bij de GKv. In de tijd van Paulus was het misschien niet uit te leggen als een vrouw een grote mond had, nu is het niet uit te leggen als een vrouw officieel niets mag zeggen. Maar dat zou niet het uitgangspunt voor de discussie moeten zijn. Misschien is het voor de GKv beter om vrouwen formeel niet te erkennen. Ik denk zelf dat een kerk beter veracht kan worden vanwege insluiting dan vanwege uitsluiting, dat past beter bij het gedachtengoed van Jezus. Rikko Voorberg nam bijvoorbeeld een veroordeelde pedofiel op in zijn gemeente. Mensen die echt buiten de samenleving vallen, erbij betrekken. Daar gaat het volgens mij om.

Mieke Brink, theoloog verbonden aan de GKv, gesprek vond plaats april 2014

Hoe kijkt u aan tegen de discussie binnen de kerk over de vrouw wel/niet in het ambt?

Ik zelf zou persoonlijk heel graag les willen geven, ik voel me niet geroepen om predikant te worden. Maar ik houd wel lezingen en ik schrijf meditatie voor het Nederlands Dagblad. Ik heb altijd wel gevonden dat de discussie te versmald was. Mijn ideaal zou zijn om puur vanuit de bijbel te kijken, de exegese. Vanuit dat standpunt kan ik het niet maken om de teksten van Paulus te markeren als cultureel bepaald. Ik voel daarin ook een bepaalde verlegenheid, mensen trekken elkaar mee een bepaalde richting op, is mijn mening. Als de omgeving vrijer wordt en je ziet dat vrouwen ook kunnen leidinggeven, tja de leer holt dan achter de praktijk aan maar om dan de leer aan te passen, dat lukt mij niet. Ik vraag me af wat Paulus dan zou bedoelen met onderdanigheid. Ik denk dat we het verschil moeten respecteren maar nogmaals ik zou die teksten van Paulus en de betekenis graag verder uitgewerkt zien.

Hoe is de dagelijkse praktijk voor vrouwen in de GKv

Als ik puur kijk naar de ambten dan denk ik: vrouwen hebben hun inbreng al in de huisgemeenschappen. Een man kan als ouderling de groep leiden maar een diaken kan volgens mij best een vrouw zijn. Wat is nou precies een ambt? Die term is beladen met een goddelijke roeping. Het gaat nu soms om de status ipv van de taak die je gekregen hebt, je bent in ambt eindverantwoordelijk naar buiten toe. Het is een mannelijke taak en dat is ook psychologisch aannemelijk. Vrouwen zorgen voor de nest, de veiligheid en de sfeer. Ze verlenen praktische hulp en kunnen waar nodig corrigeren. De vrouw is hulp van de man, dat betekent ook dat de man respect

moet hebben voor de vrouw. In de tijd van Jezus waren er vast ook vrouwen die hun zegje hebben gedaan en nu zie ik ook in huwelijken het subtiële spel als het fout gaat. Dan begint een vrouw haar man publiekelijk af te vallen. Maar terugkomend op Paulus, hij was een bereisde man en intelligent. Ik weet niet precies hoe we zijn teksten kunnen begrijpen en daar laten we als kerk ook verstek gaan.

Hoe ziet u de toekomst?

Ik zou het jammer vinden als we de diepe betrouwbaarheid in het Schrift laten varen vanwege deze discussie. Dan neigen we toch naar dat hellend vlak...als mensen ergens naar toe willen redeneren dan luisteren ze niet meer naar het schrift. Ik begrijp de nood van vrouwen om te preken. Maar ik heb daar geen last van, ik kan mijn ei kwijt. Toch merk ik in de praktijk een dubbeling. Ik werd eens gevraagd om voor een groep theologen Engels te geven, dat voelde toch niet goed. Ik kon daar niet staan. Ik kan mij voorstellen dat een vrouw coacht zoals in het publieke onderwijs maar niet dat ze een publieke functie bekleedt zoals dominee. Dat botst met wat we in de praktijk al doen. Over het algemeen zijn instituten aan het afbrokkelen, ik heb vertrouwen in Christus maar niet per se in de GKv. Ik denk dat er meerdere kleine groepen komen in de toekomst, misschien ook meer evangelische. Maar dat laat ik over aan de Here.

Sjirk Kuiper; hoofdredacteur Nederlands Dagblad. Gesproken in maart 2014

Wat vindt u van de lopende discussie over de vrouw in het ambt?

‘Mijn echtgenoot is theoloog, zij heeft gestudeerd aan de Vrije Universiteit. Oorspronkelijk komt zij ook niet uit de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt, zoals ik. Zij is begin jaren negentig vrijgemaakt geworden, voor ons trouwen, Mijn vrouw heeft nooit de ambitie gehad om dominee te worden. Zij is nu bijbelvertaler en ze heeft onder andere meegewerkt aan de nieuwe bijbelvertaling. Mijn vrouw denkt dat als vrouwen worden toegelaten tot het ambt mannen hun verantwoordelijkheid niet meer zullen nemen. Vrouwen doen nu al veel vrijwilligerswerk binnen de kerk en zij is er bang voor dat het ambt devalueert, zoals je wel vaker ziet met beroepen waar vrouwen langzamerhand in de meerderheid komen, zoals het onderwijs bijvoorbeeld. Mijn vrouw komt veel in andere kerken en de kerkerraad bestaat bij de PKN voornamelijk uit oudere vrouwen. Dat is natuurlijk ook niet de bedoeling.’

‘Maar ik heb drie dochters en één daarvan wil heel graag dominee worden. Op achtjarige leeftijd kwam ze een keer huilend thuis omdat iemand uit de kerk had gezegd dat zij geen dominee kon worden. Ik ben zelf niet principieel tegen, eigenlijk ben ik altijd een voorstander geweest. ‘De enige drempels die er nu nog zijn om geen vrouwen in het ambt te willen, zijn van kerkpolitieke aard.’ Hij wijst daarbij op de nieuwe vrijgemaakten die zich zo’n tien jaar geleden afscheiden van de vrijgemaakt Gereformeerde Kerk. Landelijk bezien is het misschien niet eens een groot aantal, zegt Sjirk maar de vrees bestaat, volgens hem dat er een grotere groep mensen vertrekt naar de nieuwe vrijgemaakten als de synode goedkeuring geeft aan de vrouw in het ambt. ‘En extern gezien staat onze samenwerking met de christelijk gereformeerden onder spanning.’

De theologische redematies hebben volgens mij dan ook niets met de discussie te maken. Het is in mijn ogen een zoeken naar een theologische rechtvaardiging van wat men al besloten heeft. De manier waarop je de bijbel leest, heeft te maken met wat je hoopt aan te treffen. Je kan je dus

vasthouden aan bepaalde teksten als je geen vrouwen in het ambt wil zien maar je kan ook redeneren vanuit andere teksten en zo tot een andere conclusie komen.

De theorie loopt dus achter op de praktijk. Wij hebben bijvoorbeeld nu voor de tweede keer achter elkaar een echtpaar dat predikant is en kerkelijk werker. Zij hebben beide theologie gestudeerd. Vroeger had je een man voltijd in dienst van een kerk als predikant. Nu is de predikant voor 80 procent in dienst en de kerkelijk werker (zijn vrouw) voor 20 procent. Het dubieuze is dat wij hiervoor bewust hebben gekozen omdat er in onze kerk moeilijke zaken speelden op het gebied van zeden en wij de vrouwelijke deskundigheid misten. Eigenlijk zijn we zo goedkoper uit maar het is natuurlijk een dubbele moraal. Ik heb indertijd zelf een bevestigingsbrief geschreven voor de kerkelijk werker om zo haar ook te eren tijdens de dienst. Maar het blijft geen ambt en dat deugt niet. Zeker niet omdat sommige vrouwen heel graag willen, theologie hebben gestudeerd maar geen predikant mogen worden. Ik hoop voor deze vrouwen dat de synode een wijs besluit neemt maar ik denk dat ze een uitstelbeslissing gaan nemen. Maar een wijs besluit zou ik vinden als ze gemeentes hun eigen koers zouden laten varen. Het rapport kunnen ze niet zomaar aan de kant schuiven. ‘

Het nadeel is misschien dat de verontrusten beter georganiseerd zijn, zoals Douma. Maar als je het allemaal plaatst in de frame van neergang en achteruitgang zoals sommigen doen dan heb je het verkeerde frame te pakken, denk ik. Want dan zou het onverschilligheid zijn om vrouwen in het ambt te laten maar bij de mensen die ik ken is het juist vanuit betrokkenheid.

Wat zijn de ontwikkelingen op dit gebied de afgelopen decennia volgens u?

Voorheen mocht je deze opvatting niet eens hebben, dat een vrouw wel dominee kan worden. Nu heb hebben van de opvatting niet meer verdoemd is, zal de praktijk daarin volgen. Ik vind het eigenlijk onverteerbaar dat vrouwen nog steeds niet in het ambt mogen maar als de beslissing negatief uitpakt voor vrouwen dan zal ik toch bij mijn kerk blijven. Ook al blijft het wringen. Ik ben van oudsher gewend is aan de loyaliteit naar je kerk aan de ene kant en een zekere spanning aan de andere kant. Ik herken dat bij mijn eigen ouders maar ook in breder perspectief. Ik denk dat deze spanning inherent is aan het ontstaan van de kerk. Klaas Schilder was juist voor onafhankelijkheid maar hij is al vroeg overleden in 1951 en daarna ontstond er volgens mij een soort eenheidsdwang binnen de jonge kerk. Ik ben in Hilversum naar een gewone christelijke school gegaan en vanwege die keuze mocht mijn vader geen ouderling worden in de kerk. Ik heb dat zelf opgezocht en gevonden in de notulen, het stond er letterlijk.’

Ook de kwestie van vrouwen in het ambt was een ‘unique selling point’ van de kerk, daar is gewoon de deksel opgezet maar in de jaren negentig bij het vallen van de muur nam de diversiteit toe. De gemeente Franker waar ik bij zit, was een van de eerste gemeentes die het avondmaal openstelde. ‘

Ik denk dat er rond 1990 ook in de vrijgemaakte kerken een muur is gevallen. Het doorbreken van de isolatie en het ‘ware kerk denken’ is toen begonnen. Het Nederlands Dagblad heeft daarin een voortrekkersrol gehad door in 1992 niet meer alleen vrijgemaakte redacteuren in dienst te nemen. Volgens mij is sinds de idee van de ‘ware kerk’ aan het verminderen is, geen opvatting meer onaantastbaar. Eerder vergeleken mijn vrouw en ik de theologie van de kerk met een muur waar je geen steentje uit mocht halen, dat wil zeggen dat je geen kritiek mocht leveren, want zodra dat

gebeurde stortte de muur in. Langzaam veranderen de opvattingen over vrouwen en bijvoorbeeld ook homo's en werden deze ook steeds meer uitgesproken.

'Het aparte was dat de kerkelijke ontwikkelingen anders functioneerden dan het maatschappelijk leven. Onze kerk hanteerde een gesloten systeem maar wat betreft werk en politiek heerste er een vrije cultuur. Ook voor vrouwen.' De toenmalige GPV stond altijd al open voor vrouwen en het regeerambt van de kerk werd als wezenlijk anders ervaren dan het regeren in de samenleving.

Hoe ziet u de toekomst?

Niet heel donker, volgens mij zijn gereformeerden vanuit het verleden gezien daadkrachtiger dan bijvoorbeeld hervormden. Bijvoorbeeld in de Samen op Weg kerken daarin spelen de gereformeerden meer een rol dan de hervormden. De gereformeerden zijn meer een gemeenschap en het soms wat drammerige waarom gereformeerden bekend staan, kan ook heel positief werken. Want er wordt in ieder geval georganiseerd. Verder denk ik dat de conservatieve vleugel ondertussen ook heeft gezien wat er gebeurt met een nieuwe groep als de nieuwe vrijgemaakten. Volgens mij gaat het bij deze groep vooral om het herkenbare van vroeger, zij laten preken uit de jaren zeventig horen die voor die tijd heel modern waren, van Rolf Bremmer bijvoorbeeld maar die tegenwoordig vooral nostalgisch overkomen. Theologisch inhoudelijk is er niet veel anders, denkt ik, maar gaat het vooral om de herkenbaarheid van de liturgie. Het vertrek naar andere kerken, dat nu ook al jaren gaande is, wijt ik aan het vallen van de muren. Wij gingen alleen naar een andere kerk als we terugkwamen van vakantie want dan werden we niet gemist, nu is het een stuk eenvoudiger om eens bij een andere kerk te kijken. Ik denk dat het moeilijk is om weer te aarden in een andere kerk, als je eenmaal op drift bent geraakt. Er is altijd wel iets waar je het niet mee eens bent.

,

I: wanneer vonden volgens jullie de al eerder genoemde veranderingen plaats binnen de kerk?

‘Er is niet echt een punt in de het verleden aan te wijzen maar ik denk wel dat de GKV veranderd is de laatste tien jaar. Vrouwen krijgen steeds vaker een taak maar er zijn bijvoorbeeld ook drie boekjes bij de liturgie in plaats van één, zegt P6. Het is een verandering in de maatschappij denkt Inge, vroeger was het gewoon zo en Nienke beaamt dit± ‘toen waren de rollen verdeeld, zo zijn wij opgevoed. Vroeger mocht je die vragen niet eens stellen’

‘Nu mag je meer twijfelen’, vindt P2. P5 mengt zich in de discussie en zegt dat de hele discussie al eerder heeft plaatsgevonden maar dat de synode het niet goed vond. Toch dachten sommige mensen tien jaar geleden ook al dat het eraan zat te komen. P6 geeft aan voor haar generatie dat ze denkt dat mensen van haar leeftijd niet alleen doen wat de kerk zegt maar ook kijken naar wat de bijbel zegt. P4 is het daar niet mee eens en denkt dat de oudere generatie dat juist beter deed, maar P8 en P5 vinden dat hij ongelijk heeft.